

VALINNOILLA KOHTI TYÖELÄMÄHAAVEITA

Toisen asteen nuoriso-opiskelijoiden käsityksiä työelämästä sekä koulutus- ja urapolun suunnittelusta

MIA LINDFORS
Tampereen yliopisto, Porin yksikkö
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2016

TAMPEREEN YLIOPISTO, Porin yksikkö
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

LINDFORS MIA: Valinnoilla kohti työelämähaaveita – toisen asteen nuoriso-opiskelijoiden käsitteitä työelämästä sekä koulutus- ja urapolun suunnittelusta

Pro gradu -tutkielma, 109 sivua + 36 liitesivua

Sosiaalipolitiikka

Ohjaaja: Satu Kalliola

Huhtikuu 2016

Yhteiskunta ja työelämä sekä niiden myötä myös koulutuskenttä ovat muutoksessa. Yksilöllisyyttä korostava tasa-arvokäsitys näkyy koulutuspolitiikassa erityisesti valintojen lisääntymisenä. Koulutuspoliittisten toimien myötä koulutus on haluttu rakentaa elinikäisen oppimisen periaatteelle ja tuoda lähemmäs työelämää, jotta siirtymä työelämään sujuisi mutkattomammin.

Tämän pro gradu -tutkielman tutkimusaiheena ovat nuorten työelämähaaveet sekä koulutus- ja urapolun suunnittelu. Mielenkiinnon kohteena ovat nuorten näkemykset ja tietämys uudesta työelämästä sekä omista mahdollisuuksista työllistyä tulevaisuudessa. Lisäksi selvitetään mahdollisia koulutuspolkuun vaikuttavia tekijöitä sekä resurssien käyttöä ja valintoja, joita nuoret tekevät saavuttaakseen haluamansa paikan työelämässä. Tarkastellaan myös, vaikuttaako jo tehty valinta toisen asteen oppilaitoksesta, ammatillisen koulutuksen ja lukion välillä, koulutus- ja urasuunnitelmiin tai tietämykseen ja käsityksiin työelämästä.

Tutkimusjoukkona oli Porissa toisen asteen opintoja suorittavia nuoria (n = 658). Tutkimuksen aineisto kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella, johon sisältyi myös laadullinen osuus. Siten tutkimuksessa hyödynnettiin sekä kvantitatiivisen että kvalitatiivisen tutkimusotteen analyysimenetelmiä. Määrällinen aineisto analysoitiin SPSS -ohjelman avulla. Ristiintaulukoiden tilastollinen merkitsevyys testattiin khiin neliön avulla. Muuttujia vertailtiin myös keskiarvovertailun avulla, jolloin riippuvuuksien yleistettävyyttä testattiin yksisuuntaisella varianssianalyysillä. Lomakkeen laadullinen aineisto analysoitiin hyödyntäen sisällönanalyysiä.

Tutkimustulosten mukaan 1) tuleva työura nähdään valoisana ja mahdollisuudet työllistyä halutulle alalle hyvinä. 2) Työltä odotetaan ensisijaisesti mielekkyyttä ja jatkuva kouluttautuminen, työaikojen joustavuus sekä varma työllistyminen nähdään tärkeinä. Toisaalta jouston ei haluta ulottuvan toisiin elämänalueisiin eikä uudelleen kouluttautumista tai alan vaihtoa nähdä osana tulevaa työuraa. 3) Nuoret näkevät itsensä rationaalisina toimijoina koulutusvalinnoissaan. Nuori ei ole kuitenkaan kontekstistaan riippumaton, esimerkiksi vanhempien toiveella näyttää olevan yhteys nuorten valitsemaan opiskelupaikkaan. 4) Päätös toisen asteen opinnoista jakaa nuoret eri poluille – ammatikoululaiset ovat askeleen edellä ja suunnittelevat siirtyvänsä suoraan töihin ja osa jatko-opintoihin ammattikorkeakouluun, lukiolaiset pääasiassa yliopistoon ja osa ammattikorkeakouluun.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että nuoret näkevät heikosta taloudellisesta tilanteesta huolimatta tulevan työuransa valoisana. Käsitteet työelämästä ovat osittain palkkatyöyhteiskunnan ja sukupolviajattelun näkökulmiin viittaavia. Nuori ei ole täysin kontekstistaan irrallinen koulutus- ja uravalinnoissaan. Tiedonsaanti ei ole tasa-arvoista, joten nuori tarvitsisi lisää tukea yksilölliselle koulutusurapolulle koulutuksen, eli opinto-ohjauksen, kautta. Askel toiselle asteelle on suuri – tehty valinta vaikuttaa pitkälle nuoren koulutus- ja urasuunnitelmiin.

Avainsanat: toisen asteen koulutus, koulutus- ja urapolku, työelämän muutos, valinta

UNIVERSITY OF TAMPERE, Unit of Pori
School of Social Sciences and Humanities

LINDFORS MIA: The choices towards working life dreams – youth upper secondary students' working life perceptions along with education and career path planning

Master's Thesis, 109 pages + 36 appendix pages

Social Policy

Supervisor: Satu Kalliola

April 2016

Society and working life are changing, causing an evolution of the education field. The vision of equality which emphasises individuality is seen by education policy as the possibility to increase individual choices. The overall aim of education policy actions is to build the education system on the principle of the lifelong learning and bring it closer to the working life.

This study examines youth working life dreams along with planning of education and career path. Indeed, this study explored the perceptions and knowledge of young people about the new work and their own possibilities to find a job in the future. Furthermore, this study focused on finding the possible variables related to education and career path. Young people's use of resources and choices to reach the desired place in the working life are also examined. Also, the choice of path in upper secondary education was investigated in order to see whether it had some effect on education and career plans, or on the perception and knowledge of the new working life.

The target group consisted of 658 youth upper secondary students in the region of Pori. The data was collected via an electronic questionnaire, including also qualitative parts. Both quantitative and qualitative analysis methods were used in the study. Thus, the quantitative data was analysed using SPSS software. Statistical significance of cross tabulations was tested by using a Chi-square test. One-way ANOVA was used to test differences between means of variables. The qualitative data was analysed by using content analysis.

Analyses revealed that 1) young people see their future career bright and expect to have a good possibility to be employed in their dream sector. 2) Primarily, the future work is expected as being meaningful. Further education, working hour's flexibility and secure employment are seen as important. On the other hand, they do not want that the flexibility extends to other life areas, nor to see retraining or exchanging field as a part of their future career. 3) Young people see themselves as rational actors in their educational choices. However, it seems that there is a link between the chosen study place and the parents' wishes concerning studies of their children. 4) The choice of the upper secondary education studies divides youth to different pathways: the vocational school students are a step ahead, they plan to go directly to the work and some of them to continue their studies in polytechnics, while the upper secondary school students plan mostly to go to university and few of them to polytechnics.

The results indicate that youth see their future career bright in spite of poor economic situation. Their ideas concerning the working life are partly referred to the "wage society" and the "generation thinking" views. The young person is not completely independent from the context in his education and career choices. Received information is not equivalent; therefore young would need more support during his individual education path. The step leading to the upper secondary education is considerable; the choice made has a long-term impact on education and career planning of youth.

Keywords: upper secondary education, education and career path, changing working life, choice

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 MUUTTUVA YHTEISKUNTA JA TYÖELÄMÄ.....	4
2.1 Yksilöllisyys ja valinnat	4
2.2 Työn muutos.....	6
2.2.1 Vanhasta uuteen.....	6
2.2.2 Epävarmuus	8
2.2.3 Aikakäsityksen muuttuminen	9
2.3 Työelämän vaatimukset.....	10
2.3.1 Yksilöön kohdistuvat odotukset	10
2.3.2 Elinikäinen oppiminen.....	11
2.3.3 Toisen asteen oppilaitokset muutoksessa	13
2.4 Nuorten käsitykset työelämästä ja tulevaisuudesta	15
3 KOULUTUSPOLKU OSANA AMMATTI-IDENTITEETIN MUODOSTUMISTA.....	17
3.1 Työn merkitys: arvot ja motivaatio	17
3.2 Identiteetti.....	19
3.3 Koulutuspolku	21
3.3.1 Koulutuksellinen tasa-arvo	21
3.3.2 Koulutusvalinta politiikan ja järjestelmän ehdoilla	22
3.3.3 Koulutusvalintoihin vaikuttavat tekijät.....	25
4 INFORMAATIO JA TUKI KOULUTUSPOLULLA.....	28
4.1 Sosiaalinen pääoma	28
4.2 Vanhempien sosiaalinen ja taloudellinen asema	29
4.3 Ystävä- ja harrastuspiirit	31
4.4 Opinto-ohjaus	32
4.4.1 Opinto-ohjauksen rooli ja merkitys	32

4.4.2 Opinto-ohjauksen kehittäminen 2010 -luvulla	33
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	35
5.1 Tutkimustehtävä	35
5.2 Tutkimuskohde	36
5.3 Aineiston keruu	37
5.4 Aineiston analyysi	39
5.4.1 Tilastolliset menetelmät tutkimuksessa	40
5.4.2 Laadullinen menetelmä tutkimuksessa	41
5.5 Aineiston kuvaus	42
5.5.1 Numeerinen aineisto	42
5.5.2 Laadullinen aineisto	45
6 TUTKIMUSTULOKSET	48
6.1 Nuorten koulutus- ja urapolkujen rakentumiseen vaikuttavat tekijät.....	48
6.2 Nuorten arvomaailma	53
6.3 Nuorten käsitykset työn merkityksestä.....	55
6.4 Nuorten työelämää ja sen vaatimuksia koskevat tiedot.....	62
6.5 Nuorten työelämäkokemukset	66
6.6 Nuorten kokemukset informaation saannista koulutus- ja urapolun rakentamisen tueksi	67
6.7 Nuorten näkemykset tulevasta työurasta, tulevaisuudesta ja omasta työllistymisestä	71
6.7.1 Työura.....	71
6.7.2 Tulevaisuus	73
6.7.3 Työllistyminen	75
6.8 Nuorten koulutus- ja urasuunnitelmat	78
7 YHTEENVETO TULOKSISTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	82
7.1 Koulutus- ja uravalintojen taustalla on erilaisia tekijöitä	82
7.2 Nuorten näkemykset tulevaisuudesta ja omasta työllistymisestä	84
7.3 Nuorten käsitykset työn merkityksestä ja sen vaatimuksista	86

7.4 Jakautuvat koulutus- ja urasuunnitelmat	88
7.5 Opinto-ohjaus – koulutuksen tarjoama tuki yksilölliselle koulutuspolulle	89
7.6 Tulosten luotettavuus ja yleistettävyyys.....	91
7.7 Jatkotutkimusajatuksia	92
LÄHTEET.....	94
LIITTEET	102
Liite 1. Vanhan ja uuden työn vertailu (Julkunen 2008, 19).....	102
Liite 2. Ohjeistus opettajalle kyselyn toteuttamiseen	102
Liite 3. Sähköinen kyselylomake	103
Liite 4. Liitetaulukot.....	111

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuviot

Kuvio 1. Äidin koulutus (n = 487, %).....	44
Kuvio 2. Isän koulutus (n = 468, %).....	44
Kuvio 3. Äidin ammatti (n= 583, %).	45
Kuvio 4. Isän ammatti (n= 555, %).....	45
Kuvio 5. Kuinka tärkeitä seuraavat asiat ovat nuorelle mietittäessä tulevaa ammattia tai opintoja (oppilaitos, ka)	49
Kuvio 6. Kuinka usein nuoret keskusteleivat tulevaisuuden koulutus- tai urasuunnitelmista (oppilaitos, ka)	52
Kuvio 7. Valinnaisten oppiaineiden valintaan mahdollisesti vaikuttavia tekijöitä (oppilaitos, ka)...	53
Kuvio 8. Kuinka tärkeitä seuraavat asiat ovat nuorelle elämässä (oppilaitos, ka).....	54
Kuvio 9. Miten tärkeää nuorelle on saavuttaa seuraavat asiat tulevaisuudessa (oppilaitos, ka).....	55
Kuvio 10. Mitä työ merkitsee nuorelle ensisijaisesti (oppilaitos, %)	56

Kuvio 11. Väite: Työelämässä työn sisältö on minulle tärkeämpi kuin työstäni maksettava palkka (toisen asteen opiskelijat, %)..	57
Kuvio 12. Uuden työn ominaisuuksia, joissa ammattikoululaisten ja lukiolaisten näkemykset eroavat (oppilaitos, ka).	61
Kuvio 13. Uuden työelämän ominaisuuksia, joista ammattikoululaiset ja lukiolaiset olivat samoilla linjoilla (oppilaitos, ka)	61
Kuvio 14. Nuorten tietämys uuden työn käsitteistä (oppilaitos, ka)	62
Kuvio 15. Nuorten saama informaatio työelämän käsitteistä (oppilaitos, ka)	63
Kuvio 16. Nuorten käsityksiä työnteosta ja toimeentulosta.	64
Kuvio 17. Nuorten työelämän aikakäsityksiä.	65
Kuvio 18. Nuorten kokemukset työelämäkokemusten hyödyllisyydestä (oppilaitos, ka)	66
Kuvio 19. Nuorten kokema tiedonsaannin määrä eri koulutusmahdollisuuksista sekä aloista ja ammateista mainituilta henkilöiltä tai tahoilta (oppilaitos, ka)	68
Kuvio 20. Nuorten kokemuksia opinto-ohjaustapaamisista ja -tunneista	71
Kuvio 21. Nuorten optimistisia ja pessimistisiä käsityksiä tulevasta työurasta	72
Kuvio 22. Työelämäkäsityksiä (oppilaitos, ka)	73
Kuvio 23. Käsityksiä tulevaisuudesta – optimismia ja pessimismia	75
Kuvio 24. Nuorten käsityksiä tulevasta ja omasta työllistymisestään (oppilaitos, ka)	76
Kuvio 25. Nuoren koulutus- ja urapolkuun vaikuttavia tekijöitä	84
Kuvio 26. Nuorten kokemuksia omista työllistymismahdollisuuksista ja siihen yhteydessä olevia tekijöitä	85
Kuvio 27. Nuorten käsitykset työelämästä ja niihin vaikuttavia tekijöitä	88
Kuvio 28. Nuoren koulutuspolun suunnittelu koulutusjärjestelmän näkökulmasta	89

Taulukot

Taulukko 1. Keskeiset vastaajien taustatiedot ja vastaajamäärät eri ryhmissä (n, %).	43
Taulukko 2. Vanhempien pääasiallinen toive nuoren koulutusuran suhteen (oppilaitos, %)	50

Taulukko 3. Mistä nuori saa pääasiassa idean opiskella opiskelemaansa alaa (oppilaitos, %)	51
Taulukko 4. Väite: Työurallani tulen saavuttamaan paremman yhteiskunnallisen aseman kuin mitä vanhemmillani on (oppilaitos, %).	57
Taulukko 5. Väite: Uudelleen kouluttautuminen ja alan vaihdot ovat osa työuraani (oppilaitos, %)..	58
Taulukko 6. Väite: Haluaisin kokeilla yritystoimintaa jossakin työurani vaiheessa (oppilaitos, %)..	59
Taulukko 7. Nuoren kokemus opinto-ohjaajan neuvojen avun määrästä löytää oma ala tai ns. oma juttu (oppilaitos, %).	69
Taulukko 8. Nuoren kokemus opinto-ohjaajan neuvojen avun määrästä löytää oma ala tai ns. oma juttu (sukupuoli, %).	70
Taulukko 9. Väite: Saatan lähteä tulevaisuudessa ulkomaille työnhakuun, jollen löydä mieleistä työpaikkaa valmistumiseni jälkeen (oppilaitos, %)	77
Taulukko 10. Kuinka paljon opiskelijat ovat valmiita näkemään vaivaa päästäkseen toivealalle tai -ammattiin (n, %)	78
Taulukko 11. Nuorten suunnitelmat toisen asteen opintojen päätyttyä (oppilaitos, %)	80
Taulukko 12. Nuorten jatko-opintosuunnitelmat (oppilaitos, %)	80
Taulukko 13. Nuorten lähitulevaisuuden koulutus- ja urasuunnitelmat (ikä, %).	81

1 JOHDANTO

Nyky-yhteiskunta on suuri valintojen kenttä, jossa jokaisen yksilön tulee osata tehdä itselleen edullisia valintoja monella eri elämän osa-alueella, kuten esimerkiksi koulutuksessa, jonka avulla tehdään valintaa tulevasta paikasta työelämässä. Työelämä on muuttunut muutamassa vuosikymmenessä paljon. Ennen yhteiskunnassamme vallitsi työn velvollisuuseettiä eikä ollut niin väliä, mitä työtä teki kuin vain teki työnsä kunnolla. Työnteko oli itsessään arvo. Nuoren elämässä koulutusvalinnat ovat ehkä ensimmäisiä suuria itse tehtyjä valintoja, jotka vaikuttavat pitkälle tulevaisuuteen. Vaikkakin valinnat koulutuspaikoista voivat olla nuorelle enemmän tai vähemmän tietoisia, yksi tekijä, joka pysyy valintojen kontekstina, on epävarmuus (Hoikkala 1991, 6). Tänä päivänä nuorten tulisi tehdä koulutus- ja uravalintansa sekä tämänhetkistä työelämää että siellä jatkossa tapahtuvaa muutosta silmällä pitäen, mutta miten tehdä pitkälle kantavia valintoja, kun työelämässä vallitsee epävarmuus tulevasta: emme tiedä mihin työelämä on menossa emmekä välttämättä pysty näkemään selkeitä nousutrendejä ja muutoksien ennakointi on vaikeutunut (esim. Järvensivu 2010; Räikkönen 2007). Tämä epävarmuus voi heijastua myös koulutukseen – nuorten työelämähaaveisiin sekä koulutus- ja urapolun suunnitteluun.

Pääministeri Sipilän hallitusohjelma (2015) puhuu edeltävien hallitusten tavoin työurien pidentämisestä. Tällä kertaa tavoitellaan pidentämistä ainoastaan uran alkupäästä muun muassa joustavoittamalla opintopolkuja koulutusasteiden sisällä ja välillä. Yhteiskunnan tavoite saada nuoret työelämään yhä aikaisemmin tarkoittaa, että nuorilla tulisi joka tapauksessa olla jonkinlainen koulutus tai ammatti toimiakseen työelämässä. Työurien pidentäminen nähdään välttämättömänä pakkona, jolla pyritään paikkaamaan väestöllisen huoltosuhteen heikkenemistä muun muassa suurten ikäluokkien siirryttyä eläkkeelle (Ruotsalainen 2013). Tämä tarkoittaa, että nuorten tulisi kouluttautua nykyistä nopeammin ja heidän olisi hyvä tietää mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, mille alalle haluavat tulevaisuudessa työllistyä.

Yksi koulukasvatuksen periaate onkin ollut estää nuorten joutuminen huonoille teille, mutta heikolla työelämän ohjauksella näin kuitenkin tapahtuu. Väli vuosia kohtaavat nuoret saattavat jäädä yksin suurten päätösten edessä, sillä koulutuksen ulkopuolella olevalle ei voida tarjota koulutuksella tuettua kansallista yhtenäisyyden turvaamista (Telemäki 1991, 244). Oppilaan- ja opinto-ohjauksen yksi taustaolettamus on, että jokainen löytää juuri hänelle sopivan koulutuksen (Lappalainen, Mietola & Lahelma 2010, 49). Koulutuksen tulisikin antaa jokaiselle nuorelle mahdollisuus kestäväan koulu-

tus- ja urasuunnitteluun riippumatta tekijöistä, jotka pyrkivät asettamaan opiskelijoita eriarvoiseen asemaan, kuten esimerkiksi aiemmasta tutkimuksesta esiin nousevat vanhempien sosiaalisen ja taloudellisen aseman vaikutus. Oman opintourapolun suunnittelu voi olla nuoren näkökulmasta myös epävarmuutta helpottava tekijä. Kun on tiedossa, mitä haluaa tehdä, voi myös saada paremmin tukea opintouralla. On tärkeää, että jokainen nuori löytää oman oikean koulutus- ja urapolkunsaa sekä saa opastusta ja tukea vaikeissa valinnoissa. Näin voitaisiin välttyä ehkä joiltakin osin harhailulta, myöhemmiltä välivuosilta, opintoasteelta toiselle siirryttäessä ja itseään etsiviltä koulupudokkailta. Nuorten tulisi voida nähdä tuleva työelämä jatkumona omille opinnoille työelämän muutoksesta huolimatta. Työelämä tulisikin tuoda lähemmäs nuoria, jotta oikeanlaisia ratkaisuja voisi syntyä. Opetusministeriö (2010) on muistiossaan korostanut onnistuneen siirtymän vaikutusta yksilön koulutukseen.

Ei ole kuitenkaan itsestään selvää, että yksilöt voivat vaikuttaa omaan asemaansa yhteiskunnassa. Yksilöiden sosiaalinen liikkuvuus lisääntyi vasta teollistumisen ja teollisen talousjärjestelmän myötä. Yksilöiden asemaa alettiin mitata lisääntyvässä määrin hyödyllisyytenä ja suorituskykynä, samalla yksilöille siirtyi vastuu omasta hyvinvoinnistaan ja kohtalostaan. Moderni liberaali demokratia ja moderni teollinen talous loivat yhdessä yksilöille enemmän mahdollisuuksia, mutta toivat samalla heille myös suuremman vastuun itsestään ja itsensä määrittämisestä. (Blessinger 2015.) 1980-luvulla maailmanlaajuisen koulutuspolitiikan rantauduttua Suomeen syntyivät koulutusmarkkinat työmarkkinoiden rinnalle ja aiempi sosiaalisten ja kulttuuristen erojen tarkastelu muuttui yksilöllisyyspuheeksi valintojen näkökulmasta. (Niemi 2010, 145.) Yksilöllistymiskehitys toi nuorille mahdollisuuksia, mutta myös samalla uusia riskejä (Kalalahti 2014, 64).

Blessinger (2015) on pohtinut kysymystä, miten yksilöt voivat tyydyttää itse omat tarpeensa samaan aikaan, kun tyydytetään yhteiskunnan tarpeet, joista yksilöt elävät ja ovat riippuvaisia. Hänen mukaansa oikeudenmukaisuuteen ja tasapuoliseen kohteluun pohjautuneissa demokraattisissa yhteiskunnissa vastaukseksi on syntynyt periaate elinikäisestä oppimisesta. Blessinger haluaa nähdä universaalien elinikäisen oppimisen tasa-arvoistavana ihmisoikeutena, sillä universaali koulutus kaikilla koulutusasteilla antaa yksilöille toivon saavuttaa omavaraisuus ja itsemääräämisoikeus omista asioistaan. (Blessinger, 2015.) Suomessa koulutuspolitiikka rakentuu elinikäisen oppimisen periaatteelle ja se on huomioitu kaikilla opintoasteilla (OKM 2012, 7).

Kouluasteelta toiselle siirtyminen nähdään siirtymävaiheena, jonka aikana nuoret tekevät tulevaisuutensa kannalta merkittäviä koulutus- ja uravalintoja (Kouvo, Stenström, Virolainen & Vuorinen-Lampila 2011, 22). Toisen asteen vaihtoehtoiset koulutusreitit tarjoavat erilaisia merkityksiä työ-

elämässä pärjäämisen kannalta. Ammattikoulun kautta voi siirtyä nopeasti työelämään ammatin saatuaan. Töitä on kuitenkin vaikeaa saada, vaikka olisikin pätevyys ja työhaluja. Lukio on perinteisesti yhdistetty parempaan menestykseen työelämässä ja todennäköisempiin jatko-opintoihin, jotka mahdollistavat uralla etenemisen. (Järvensivu 2014, 13.) Työelämä voi olla kuitenkin lukiossa opiskelevalla kaukainen haave, josta ei ole kunnollista tuntumaa. Ovatko nuoret kouluttamassa itseään todellisuuteen vai haavekuvaan? Entä minkälaisia ovat ammattikoulussa opiskelevien miitteet, heidän ovat ottaneet lukiolaisia ”suuremman askeleen” kohti työelämää alavalinnan kautta ja saaneet jonkinlaista tuntumaa tulevasta työstä?

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan toisella asteella opiskelevien niin sanotusti yhden siirtymävaiheen ylittäneiden nuorten käsityksiä työelämästä sekä ajatuksia koulutus- ja urapolkunsuunnittelusta. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisena nuoret näkevät tulevan työelämän ja mahdollisuutensa työllistyä siellä? Minkälaisia koulutusratkaisuja he suunnittelevat tekevänsä ja kuinka paljon käyttävät resursseja sekä mitkä tekijät vaikuttavat nuorten valintoihin? Pyrin myös tarkastelemaan, kokevatko nuoret saavansa apua koulusta ja aiemmista työelämäkokemuksista oman koulutuspolkunsuunnittelukseen ja onko ammattikoululaisten ja lukiolaisten välillä eroja koulutus- ja urasuunnittelussa sekä työelämän käsityksissä ja tietämyksessä.

Tutkimus etenee johdannosta tutkimuksen teoreettisen taustan tarkastelun kautta empiiriseen osuuteen ja johtopäätöksiin. Luvussa kaksi kuvataan sekä yhteiskunnan että työelämän muutosta yksilön näkökulmasta. Esitetään myös aiempaa tutkimusta nuorten työelämäkäsityksistä. Luvussa kolme tarkastellaan nuoren ammatti-identiteetin rakentumista koulutusurapolulla muun muassa sukupolvi käsitteen avulla. Luvussa käsitellään myös aiempaa tutkimusta nuorten koulutuspoluista. Luku neljä tarkastelee sosiaalisen pääoma käsitteen avulla nuorten kokemaa tukea ja ohjausta vanhemmilta, kavereilta, harrastuksista ja koulusta yksilöllisen koulutuspolun rakentamisen apuna. Viidennessä luvussa esitetään tutkimusprosessi kokonaisuudessaan tutkimustehtävän määrittelystä kohdejoukon kuvaukseen ja aineiston keruuseen sekä analyysimenetelmien kautta aina aineiston kuvaukseen. Eettiset kysymykset kulkevat mukana koko tutkimusprosessin ajan. Luvussa kuusi kuvataan tutkimuksessa saadut tulokset. Lopuksi luvussa seitsemän kootaan keskeisimmistä tuloksista yhteenveto ja esitetään kuvioiden tukemana tutkimuksessa tehdyt johtopäätökset. Lisäksi pohditaan tulosten luotettavuutta ja mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2 MUUTTUVA YHTEISKUNTA JA TYÖELÄMÄ

Tässä luvussa kuvataan yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia ja työelämän jatkuvaa muutosta, jotka molemmat osaltaan ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat koulutuskenttään. Ensin käsitellään elämänpolitiikan näkökulmasta yhteiskunnan tasa-arvokäsityksen muutosta yksilöllisyyden korostukseen, johon valinnat liittyvät olennaisesti. Tämän jälkeen kuvataan työssä tapahtuneita muutoksia – siirtymää vanhasta uuteen työhön ja nykytyöelämän vaatimuksia. Lopuksi käsitellään aiemmassa tutkimuksessa esille tulleita nuorten käsityksiä työstä ja tulevaisuudesta.

2.1 Yksilöllisyys ja valinnat

Elämänpolitiikalla tarkoitetaan ihmisten omaa elämää koskevia periaateratkaisuja ja edellytysten luomista hyvälle elämälle. Hoikkalan ja Roosin mukaan elämänpolitiikka on yksi ”uusista” sosiologian käsitteistä, jolla on pitkä historia, mutta joka tuli ajankohtaiseksi vasta kun yksilö- ja yhteisösidokset¹ muuttuivat ja markkinaperiaate laajentui yhteiskunnan eri alueille. Elämänpolitiikasta on tullut osa arkea, sillä suuri määrä oikean ja hyvän elämän kysymyksiä on arkipäiväistynyt, kaupallistunut ja teknistynyt. (Hoikkala & Roos 1998, 8 – 9.) Huomattavaa on, että vaikka Hoikkalan ja Roosin kirjoittamista ajatuksista on jo aikaa, ne näyttävät toimivan hyvin vielä nykyäänkin.

Elämänpolitiikan avulla käsitellään minuutta, identiteettiä, itse-refleksisyyttä, elämäntyyliä, hyvinvointia ja elämäntyyliä. Hoikkala ja Ross (1998) tiivistävät Giddensin (1991, 215) määritelmästä elämänpolitiikan elämää koskevien päätösten politiikaksi, jossa yksilö itse tekee elämänsä koskevia ratkaisuja harkitusti ja tiettyjä eettisiä periaatteita noudattaen. Elämänpolitiikkaa rajoittavia tekijöitä ovat heidän mukaansa yksilöiden harjoittama elämäntyyli ja -suunnittelu eli ihmisten tekemät päätökset yksilöinä omasta elämästään sekä tavallinen politiikka elämästä. Elämänpolitiikka jää näiden kahden edellä mainitun asian väliin koostuen ryhmiä ja yhteiskuntaa koskevista yhteisistä päätöksistä, joilla vaikutetaan esimerkiksi yksilöiden elämäntyyliin, mahdollisuuksiin ja itsensä toteuttamiseen. (Emt., 11 - 12.)

Ulkoapäin yleisesti hyväksytyin ja normaalin elämäntyylin noudattaminen oli Hoikkalan ja Roosin (1998) mielestä jo 1990-luvun lopulla riittämätön ohjaamaan yksilöä valinnoissa, jota sen voidaan nähdä olevan tänäkin päivänä. Kun kulutus on noussut yhteiskunnassa yhä keskeisempään asemaan,

¹ Yhteisösidokset ovat heikentyneet eli yksilö on entistä suuremmin/paljaammin yhteiskuntaa vasten. Yksilön sosiaalinen, kulttuurinen ja fyysinen sekä elämäntyyllinen liikkumatila muodostuu eri tavalla kuin 50 vuotta sitten. (Hoikkala & Roos 1998, 10.)

itsekurista on tullut tärkeä elämää ohjaava periaate. Kuluttamisesta on tullut keskeinen elämänmuotoja ohjaava mekanismi. Kaikesta syntyy yksilöllinen mahdollisuus, mutta on myös pakko valita itse tiensä. (Emt., 10 - 11.) Elämänpolitiikan kannalta hyvinvointivaltion tulisi pyrkiä toimintoihin ja rakenteisiin, jotka mahdollistavat muun muassa itsensä toteuttamisen mahdollisuudet (Emt., 15). Jokisen ja Luoma-Keturin (2006) mukaan postmodernin ajan ilmiö onkin, että yksilöt ovat entistä itsetietoisempia ja vaativat parempaa elämänlaatua ja elintasoja. Lisäksi yksilöiden mahdollisuudet ovat kasvaneet suuremmiksi kuin koskaan aiemmin, kuitenkin samalla niiden lunastamisesta on tullut haasteellisempaa. Nämä kehityssuunnat tuovat epävarmuutta sekä ihmisten henkilökohtaiseen elämään että heidän työelämänsuhteeseensa. (Emt., 61 – 62.)

Monet elämänpolitiikasta kirjoittavat tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että ihmisillä on yhtä aikaa sekä vapaus että pakko suunnitella omaa elämäänsä ja tehdä valintoja (Karisto 1998, 66.) Karisto (1998) toteaa, että valinnan paikkoja on loputtomasti ja samalla valintoihin vaikuttavia tekijöitä entistä enemmän. Hänen mukaansa mikään yksittäinen tekijä ei kuitenkaan hallitse valintoja niin voimakkaasti kuin ennen, vaan elämä on niin sanotusti alimääritynyttä. (Emt., 69 - 70.) Hoikkala (1998) päättelee Roosin pohdinnasta, että jälkitraditionaali yhteiskunta on vapaa erilaisista itsestäänselvyyksistä, joissa auktoriteetti määrittää, miten elämä tulisi elää ja valinnat tehdä. Tilana yhteiskunta on sumea ja valintojen teko on siellä keskeinen taito. (Emt., 152.) Eräsaaren (1998) mukaan teollisuusyhteiskunnan ”auki jätetyt ovet” ovat mahdollistaneet yksilön oman elämänpolitiikan saavuttamisen. Elämänpolitiikan avulla yksilöt havaitsevat olevansa epävarmuudessa ja määrittelemättömyydessä, sillä maailmassa ei ole selviä syysuhteita, totuuksia tai ennustettavuutta. (Emt., 103.) Kun säätelevät normit ja kollektiiviset merkityslähteet puuttuvat täytyy yksilöiden tehdä itse valintansa ja määritellä asioita. Hänen mukaansa elämänpolitiikan voikin tulkita uudelleenmoralisoivaksi toiminnaksi, joka tuottaa kollektiivisiä sidoksia ja arvo-orientaatiota. (Emt., 105.)

Aikamme paradoksiksi voi Ziehen (1991, 28) mukaan sanoa, että ihmisillä ei ole ennen ollut näin paljon aikaa ja hyviä materiaalisia edellytyksiä puhua onnesta, tuskasta, tarpeista, haluista yms. Tämä on tuonut meille riivaavan tietoisuuden siitä, että olisimme voineet tehdä asian myös toisin. Omien valintojen oikeutus on luotava itse ja yksin. (ref. Hoikkala 1998, 154.) Ziehe (1991, 27, 30 – 31) käyttää käsitettä subjektin ylikuumeneminen nyky-yhteiskuntamme tilasta, jossa yksilöllillä on niin paljon malleja, ideoita ja mahdollisuuksia elää rikasta elämää, että tietoisuus mahdollisuuksista ”leviää käsiin”. Esimerkiksi media vapauttaa ihmisissä näkyjä, unelmia ja fantasioita, joita ei aiemmin pystytty ennustamaan. Kuilu arjen ja odotusten sekä mahdollisuuksien välillä voi kasvaa liian suureksi niin, että yksilö ennemmin lamaantuu valintojen edessä, kuin löytää tien rikkaaseen elämään. (ref. Hoikkala 1998, 156.) Yksilön ja yhteiskunnan välinen suhde on paljaampi ja yhteis-

kunnan moraalinen järjestys ja elämänrakentumisen sosiaaliset ulottuvuudet ovat muutoksessa. Yksilöllinen moraalikin elää. Kun itsestänselvyydet ovat kadonneet yhteiskunnasta, kukaan ei oikein tiedä, miten pitäisi elää ja mitä hyveet ovat. Elämänpolitiikka on syntynyt tällaisesta tarpeesta kokea merkityksellisyyttä. (Emt., 159 – 160.)

Hoikkala (1998) lisää Giddensin ja Ziehen elämäpolitiikka-ajatteluun unohtuneen näkökulman, joka näyttää, miten ihmiset rakentavat todellisen arkensa ja miten kohtaavat elämän epävarmuuden lisääntymisen. Hoikkalan kritiikistä kiinnostavaa tutkimukseni kannalta on *valinnan pakon kriittinen perspektiivi*. Nuorten tilanteessa tällä tarkoitetaan, että perinteen katoamisen jälkeen ei synny vain vapautta ja valintoja, vaan syntyvä mahdollisuuksien ulottuvuus voi olla myös pakottavaa ja painostavaa. Suomalainen kurssimuotoinen lukio toimii Hoikkalan mukaan jonkinlaisen markkinamallin mukaisesti, sillä oppilas käsitetään yksilöllisenä ja itsenäisenä koulutuspalveluiden kuluttajana. Opiskelijan tulee valita valintatarjottimelta opintokokonaisuudet, jotka ovat omien intressien ja taitojen mukaiset. Oppilailta edellytetään aiempaa itsenäisempää opiskelutapaa, yksilön vastuuta sekä työkulutturia. Tässä erikokoiset lukiot asettuvat eriarvoiseen asemaan, sillä pienessä lukiossa ei ole mahdollista tarjota uuden järjestelmän vaatimaa kunnollista oppilaiden tutorointia, ohjausta tai muuta joustavuutta ja valinnat tulee tehdä niukasta vaihtoehtojen kentästä. Liian vähäinen ohjaus vaatii oppilailta suurta itsekuria ja ehkä vanhempien aikaa valvoa, miten opinnot edistyvät. Työelämään enemmän valmentavaa olisi, jos lukiossa hyödynnettäisiin sosiaalista yhteistoiminnallisuutta. Järjestelmä myös lajittelee nuoria, sillä niukat ja väärät valinnat vaikuttavat nuoren tulevaisuuteen. Paineet kasvavat ja lukio-opiskelusta on Hoikkalan mukaan kärjistäen tulossa kilpailua ja pärjäämistäistelua. Tämä ei kuitenkaan sovi yhteen työelämän kanssa, koska pätkätyöt ovat lisääntyneet ja elämä käy epävarmemmaksi. Suunnittelu on tullut vaikeaksi, kun ei tiedetä varmuudella mikä on pysyvää. (Emt., 162 – 164.)

2.2 Työn muutos

2.2.1 Vanhasta uuteen

Työelämän muutos on ollut tutkimuksen keskiössä 2000 -luvulla ja vuosina 2005 – 2010 aiheesta on kirjoitettu erittäin paljon. Kirjallisuuden kuvaus muutoksesta voidaan nähdä tänäkin päivänä pätevänä. Kansainvälisessä keskustelussa 2000 -luvun työtä ja työelämää on kuvattu jälkitemoderniksi, jälkifordistiseksi tai jälkimoderniksi. Näiden lisäksi työtä on alettu nimetä myös uudeksi. Suomessa käsite uudesta työstä on levinnyt yhteiskuntatutkimukseen ja luonut vastakkain asettelua uuden ja vanhan työn välillä. (Julkunen 2008, 18.) Sinänsä, kun halutaan kuvata jotakin muutosta, tulee

myös esittää jollakin tasolla, mitä on ollut ennen, mitä nyt ja tulevaisuudessa. Puhuttaessa työn tai työelämän muutoksesta on havainnollistettava vanhan työn ja uuden työn asema muutoksessa. (Järvensivu 2010, 32, 37.)²

Uusi työ pohjaa fordismille ja taylorismille. Massatuotantoa ja ideologiaa tehokkuudella vaurastumisesta vastaan nousi vastarinta 1960 – 1970 -lukujen taitteessa, josta lähti siirtymä uusliberaaliin hallintatapaan. Ei tyydytty enää yksitoikkoiseen ja yksipuoliseen työhön, vaan haluttiin toteuttaa itseä. Ratkaisua haettiin joustavuudesta: joustavasta tuotannosta, työn organisoinnista ja työvoimasta. Syntyi uusi subjektiviteetti, jota ei voitu alistaa tayloristiselle työlle, vaan yritysten tuli purkaa hierarkiaa, antaa työntekijöiden aloitteellisuudelle tilaa ja vaihtaa rutiinit monipuolisuuteen. Subjektivisuus ei rajoittunut vain työn alueelle vaan myös elämäntyyliin ja kulttuuriin, jotka haastoivat massatuotannon. (Julkunen 2008, 33, 37 – 38, 88.) Työelämän muutos on kulkenut tähän antitaylorisoituun suuntaan. Se on keskiluokkaistunut, tietoistunut ja siitä on tullut vaativampaa sekä monipuolisempaa. Sekä paikkaan sidottu että vaihetyö ovat vähentyneet ja työssä on yhä useammin kehitysmahdollisuuksia. (Emt., 10.) Työelämän muutosta voidaan kuvata myös erilaisilla post-käsitteillä, kuten jälkifordismilla (Julkunen 2008, 12, 81). Jälkifordistinen työ kuvataan tutkimuksissa fordistisen työn peilikuvana. Työ on sisällöltään parempaa: monipuolista, palkitsevaa ja itseenäistä, mutta samalla epävarmempaa – joustavaa ja liikkuvaa. (Emt., 39.)

Järvensivu (2010, 176 – 178) luetteloi keskeisiksi työelämässä tapahtuneiksi muutoksiksi: työntekijöiden väliset suhteet, työajat, työntekijöiltä odotettavat ominaisuudet, organisoitumisen, kontrollin, uralla etenemisen, palkkioiden ja rangaistusten henkilökohtaistumisen ja toimintaa ohjaavan pääperiaatteen. Näistä kaksi yli muiden nousevaa trendiä ovat hänen mukaansa *henkilökohtaistuminen* sekä *työn uudenlainen rytmittyminen suhteessa vapaa-aikaan*. Henkilökohtaistamisella tarkoitetaan yhteisön suojan murtumista niin, että se ei enää suojaa yksilöä. Moilanen (2007, 201) on kuvannut henkilökohtaistumisen ilmiötä työn tunkeutumiseksi koko ihmisen elämään. Molemmat trendit liittyvät lisäksi työn ja vapaan rajoihin. Työ on menettänyt rajansa ja tunkeutunut yksilön vapaa-aikaan ja persoonaan. Toisaalta historiallisesti ja yleisemmin työtä ja vapaa-aikaa tarkasteltaessa päädytään pohdintaan siitä, onko ideaalia että työstä on otettava vapaata vai että työssä on vapaata? Tähän työn ja vapaa-ajan rajanvetoon liittyen jokainen tulee kohtaamaan valinnankysymyksiä, kuten millaisen työn haluaa, toteuttaako itseään työssä vai työstä huolimatta, määrittäykö identiteetti kuinka suuressa määrin työstä, milloin tehdään työtä ja milloin on vapaata vai onko työssä vapautta? Näi-

² Julkunen kuvaa hyvin tätä muutoskeskustelua vanhasta uuteen tiivistäen niiden piirteitä taulukkomuotoon. (ks. liite 1.)

hin vastaaminen on vaihtoehdottomampaa kuin ennen ja yksilöltä odotetaan omannäköisiä päätöksiä ja perusteluja niihin. (Järvensivu 2010, 178 – 179.)

2.2.2 Epävarmuus

Yhteiskunnalliset ja taloudelliset järjestelmät kehittyvät koko ajan monimutkaisemmiksi ja tulevien muutosten ennakointi vaikeutuu, tämä luo epävarmuutta kaikkeen toimintaan (Räikkönen 2007, 237). 2000 -luvulla epävarmuuspuheesta onkin tullut merkittävä osa työelämän ja tutkimuksen arkea (Saloniemi & Virtanen 2008, 78). Useissa yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa se on nähty nyky-yhteiskuntaan kuuluvana piirteenä (Moilanen 2007, 200). Epävarmuuden kokemuksien todetaan olevan työelämässä siellä, missä työmarkkinaresurssit ovat heikoimmat. Epävarmuutta koetaan muun muassa eri työsuhdemuodoissa sekä kokemuksessa työn loppumisen ja työn sisällön olennaisen muuttumisen uhasta. (Saloniemi & Virtanen 2008, 86, 89.) Niin sanottuja suojatyöpaikkoja ei enää ole, vaan uusi talous on tehnyt toistaiseksi voimassa olevistakin työsuhhteista epävarmempia (Julkunen 2008, 114).

Järvensivun (2010) mukaan epävarmuuden tunnetta työelämässä tuottaa muuttuva työelämä ja sen myötä työn muuttuvat toimintatavat, joita on vaikea seurata työelämässä toimiessa. Epävarmuus työelämässä pärjäämisestä taas vähentää työn mielekkyyttä, sillä työelämässä toimineiden olisi mukavampi jatkaa tutulla ja turvallisella tavalla. Nuorille muutos ei hahmotu näin vahvasti, vaan heille uusi työ on hyvin yhteensopiva. Toisaalta he altistuvat herkemmin myös sen rasisitustekijöille. (Emt., 29, 123.) Nuorten yhteensopivuutta muuttuvaan työelämään lisää, että monet vanhemmille sukupolville uudet ja opettelua vaativat asiat, kuten teknologiaan ja kansainvälisyyteen liittyvät odotukset joustavuudesta ja muutoksesta, ovat olleet nuorille jo osana heidän kasvuympäristöään. (Pohjanheimo 2005, 248.)

Epävarmuutena nuorten näkökulmasta voidaan nähdä työelämän muutoksessa se, että ei tiedetä mihin työelämä on menossa, eikä pystytä nostamaan selkeitä nousutrendejä. Uutta työelämää kuvaavat moninaisuus ja erilaiset virtaukset, joista Järvensivun mukaan on vaikeaa saada otetta saatikka tietää minne ne vievät. Ihmisten työelämänurat erilaistuvat ja ne sisältävät paljon yksilökohtaisia käännteitä. (Järvensivu 2010, 277.) Perinteinen malli, jossa koulutuksesta siirrytään työelämään, on jäänyt historiaan ja tilalle ovat tulleet erilaiset siirtymät koulutuksen ja työelämän sekä työelämän että työttömyyden välille. Tärkeä kysymys yksilöiden elämänsä kulun kannalta on, kuinka katkonaisiksi tai

joustaviksi siirtymät työmarkkina-asemasta toiseen muodostuvat ja miten yksilö ja yhteiskunta kykenevät varautumaan niihin? Se, mitä tämä tarkoittaa yksilöllisten valintojen ja yksilöiden selviytymisen kannalta on epävarmaa. Yhteiskunnan ja työelämän muuttuessa nuorten tekemien omien valintojen merkitys on korostunut. Heidän tehtävänä on sopeutua nopeisiin muutoksiin. Epävaka- us ja tilanteiden muutokset näkyvät nuorissa ikäryhmissä muun muassa luottamuksen heikkenemi- senä taloudellisen ja sosiaalisen varmuuden pysyvyyteen. (Suikkanen, Martti & Huilaja 2006, 117, 119.)

2.2.3 Aikakäsityksen muuttuminen

Postfordismilla viitataan kaiken fordismiin, kuten yksitoikkoisuuden, organisoidun ja rutiinin, vas- taisuuteen. Tätä on kuvattu joustavuudella. Työelämäkeskustelussa joustavuudella tarkoitetaan mo- nikäyttöisyyttä ja dynaamista asettautumista uusiin asentoihin. 1980 -luvun lopulla joustavuudesta tuli avain muun muassa kovenevaan kilpailuun yritysten välillä ja niiden toimintaympäristöjen epä- varmuuksiin. Joustavuutta voitiin käyttää melkein mihin vain, kuten palkkoihin, työvoimaan ja työ- järjestelyihin. Työntekijälle joustavuus on tarkoittanut parhaimmillaan häiriötöntä työympäristöä, työ- ja yksityiselämän parempaa yhteensovittamista, kohonnutta työmotivaatiota ja -tehoa sekä työmatkojen poisjääntiä. Työnantajataholle etätö on mahdollistanut tehokkaamman osaamisen hyödyntämisen ja säästöjä työmatka- ja tilakustannuksissa. Joustavuus nähdään kuitenkin usein kielteisenä³, koska se toteutuu pääasiassa yritysten näkökulmasta. (Julkunen 2008, 105 – 108.) Li- säksi epävarmuuden kokemuksilla työelämässä nähdään olevan yhteys joustavuuteen (Saloniemi & Virtanen 2008, 86). Joustava aika- ja paikka-autonomia koskettaa kuitenkin yleisesti ottaen vain johtavia ja professionaalaisia töitä ja sen itsekontrolli aiheuttaa työajan pidentymistä ja työn tunkeu- tumista työpaikan ja -ajan ulkopuolelle (Julkunen 2008, 108).

Työn tunkeutumista työpaikan ja -ajan ulkopuolelle tarkastelee myös Järvensivu (2010), jonka mu- kaan palkkatyöyhteiskunnalle ominainen aikakäsitys vakituisesta kokopäivätyöstä ”kahdeksasta neljään maanantaista perjantaihin” on muuttunut ja säännelty työaika on katoamassa. Töitä tehdään yhä useammin agraariyhteiskunnissa vallitsevan normin mukaisesti: työtä tehdään aika, jonka se kulloinkin vaatii. Tässä työ- ja vapaa-aika sekoittuvat ja se vaatii yksilöltä enenemässä määrin vas- tuuta ja harkintaa. (Emt., 82 – 83.)

³ Työn uusi rytmittyminen, työsuhteiden ja työnteon epävakautuminen ja jako tyypillisiin ja epätyypillisiin työsuhteisiin.

Palkkatyössä oleminen on nähty yhteiskunnassa tavoiteltavaksi ja normaaliksi, sen sijaan hetkellinen työttömyys ihmisarvoa kuluttavaksi. Määräaikaisia työsuhteita onkin pyritty vähentämään työlainsäädännön avulla. Palkkatyösuhde on kuitenkin sisällöltään muuttunut ja muutoksessa. Puhutaan epätyypillisten työsuhteiden normalisoitumisesta. (Järvensivu 2010, 68.) Epäsäännöllisten työsuhteiden normalisoituminen on yksilön kannalta yksi suurimmista epävarmuustekijöistä työelämässä. Erityisesti nuoret aikuiset joutuvat kohtaamaan epävarmoja työsuhteita, sillä työelämän muuttuminen pätkätyösuhteiksi koskettaa ensisijaisesti työelämään vasta tulevia – ei niinkään siellä jo kauan työskennelleitä. (Järvensivu 2010, 70; Räikkönen 2007, 236). Järvensivu (2010, 86) tiivistää työn muuttuneen ajallisesti kahteen suuntaan: toisaalta se on pätkittynyt lyhyemmiksi jaksoiksi, mutta samalla työnteon tarkat aikarajat ovat hälvenneet.

2.3 Työelämän vaatimukset

2.3.1 Yksilöön kohdistuvat odotukset

Työelämän muutoksen on nähty tuottavan muutoksia työelämän järjestyksessä ja työntekijöihin kohdistuvissa odotuksissa (Niemi 2010, 145). Yhä useampi ammatti edellyttää koulutusta, erityisosaamista ja ammatillisen pätevyyden jatkuvaa ylläpitämistä ja kehittämistä. Korkeasti koulutetuilta asiantuntijoilta vaaditaan sekä itsenäistä ongelman ratkaisukykyä että sosiaalisia vuorovaikutustaitoja. Muilta työntekijöiltä, esimerkiksi perusteollisuudessa, voidaan vaatia ammattiosaamisen lisäksi yhteistyökykyisyyttä ja asiakaspalveluhenkisyttä. (Pyöriä 2007, 46.) Henkilöstön osaamiseen keskittyy painetta ja se nousee yhä tärkeämpään rooliin.

Jälkiteollisessa ajassa perinteiset ammatit ovat katoavia rakenteita. Ammattiin kouluttautuminen ja ammattikasvatukselliset käytännöt muuttuvat samalla. Ammattiin valmistuvien työntekijöiden sijasta tietoyhteiskunnassa on tarvetta joustaville ja uuden työelämän ehtoihin sopeutuville osaajille, jotka ovat jatkuvasti valmiita ylittämään vakiintuneita ammatillisia työnkuvia. (Casey 1995, 91 – 92; ref. Filander 2006, 51.) Yleisesti ottaen työelämä ei vaadi työntekijältä tiettyjä ominaisuuksia vaan pikemminkin työntekijältä vaadittavista ominaisuuksista puhuttaessa tarkoitetaan, millaisia yksilön taitoja uusi työ suosii (Järvensivu 2010, 93). Uudessa työssä monitaitoisuus ja joustavuus ovat työntekijälle tärkeitä ominaisuuksia. Työnantajat palkkaavat tietyn työtehtävän sijaan töihin ”hyviä tyyppejä”, jotka pystyvät joustavasti taipumaan erinäisiin tehtäviin. (Emt., 98.)

Työntekijän arvoista, tunteista ja älykkyydestä on tullut merkittävä työpaikan voimavara ja resurssi. Järki on pidettävä mukana, koska koko ajan tulee oppia ja kehittää. Sydämellään työssä oleva ehtii moneen paikkaan ja jos ei ehdi niin tinkii hieman vapaa-ajastaan. Työ on monella alalla myös julkisempi ja esteettisempi, jolloin ”pelkän” sydämen antaminen ei aina riitä, mikäli ulkoinen olemus ei ole työhön soveltuva. Työn esteettisyyden ja julkisuuden lisääntyä on alettu kiinnittää huomiota enemmän työntekijöiden henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. (Järvensivu 2010, 102 -103; Julkunen 2008, 152.) Kun työ käsittää kaikki työntekijän henkilökohtaiset kyvyt ja taidot ammattiosaamisen lisäksi, sitä voidaan kutsua henkilökohtaistamiseksi. Silloin työntekijä määrittyy tekemästään työstä ja sen tuloksesta, eikä arviointi kosketa siis pelkästään ulkoista suoritusta vaan koko henkilön persoonaa. (Julkunen 2008, 122 – 124.) Vanhan työn mukaan persoonan arvioiminen oli taas väärin. Työntekijöitä ei saanut erotella taustan eikä henkilökohtaisten ominaisuuksien mukaan vaan pelkästään osaamisen. (Järvensivu 2010, 104.) Nykytyöelämässä vaatimuksena on myös taito kertoa työn tekemisestä taitavasti. Nuoret ovat tässä tarinan kirjoittamisessa ja niin sanotun hyvän tyyppin roolin ottamisessa työelämässä pitkään toimineita taitavampia. (Emt., 58, 107.)

Työelämän muutos koskettaa myös opetuksesta vastaavia tahoja ja asettaa vaatimuksia muutokselle. Koulutuspolitiikassa joudutaan miettimään esimerkiksi, mitä uusi työ, monitaitoisuusvaatimukset ja yritysکوhtainen osaaminen tarkoittavat opetusmaailmassa? Tai miten kehittää uusia oppimisen muotoja, kun koulutuksella on muitakin tarkoituksia kuin yritysten tarpeiden palveleminen? Järvensivu esittää kuitenkin muutaman vaativan kysymyksen työelämässä tarvittavien taitojen tuomisesta koulutukseen, kuten ”onko moraalisesti oikein kasvattaa ihmisissä niitä taitoja, joita tämän päivän työelämä pyytää ja tulisiko jo esimerkiksi lapsia opettaa sietämään stressiä tai panostaa koulutuksessa joustavaan asenteeseen ja kriittiseen suhtautumiseen opetukseen?” (Järvensivu 2010, 81.)

2.3.2 Elinikäinen oppiminen

Opetusministeriön muistion (2010) mukaan perustutkintoa täydentävien opintojen tavoite on valmistaa nuoria työelämään niin, että perusvalmiudet työtehtäviin tullaan omaksumaan jo opiskellessa. Tätä on tuettu panostamalla työelämäyhteyksien luomiseen opiskeluaikana. Työelämässä vaadittava osaaminen on kuitenkin jatkuvassa muutoksessa. Nuorilla täytyisikin olla laaja näkemys tulevan ammatin luonteesta ja sen rajapinnoista lähiammatteihin, sillä aiemmin opittu ei enää kannata koko työuraa. Tärkeä osa tätä on, että opinnot tarjoavat yksilölle valmiudet työskennellä erilaisissa työtehtävissä sekä niissä vaadittavan ammattitaidon omaksumisen ja työllistymisen edellyttämän erikoistuneen ammattitaidon saavuttamisen opintojen aikana. Muuttuvan työelämän osaamishaastei-

siin vastaamisessa työuran aikana hankittu osaaminen nousee perustutkinto-osaamisen rinnalle. (Emt., 21.)

1990 -luvun lama aiheutti monenlaisia uudistuksia suomalaisen koulutusjärjestelmän kaikilla tasoilla. Koulutus ja elinikäinen oppiminen nousivat tärkeään asemaan yhteiskunnan ja taloudellisen kilpailukyvyn parantamiseksi, tämä edesauttoi kehitystä koulutuksen markkinaehtoistumiseen. (Filander & Jokinen 2008, 201.) Vähitellen elinikäisen oppimisen kulttuurinen puhetapa, vastuu jatkuvasta oppimisesta, siirtyi valtiolta, kunnilta, koulutusjärjestelmiltä ja opettajilta oppijoille. Uusliberalistinen koulutuspolitiikka korostaa yksilön oikeuksia valintaan ja vastuuta omasta kohtalostaan, yksilön tulee myös toimia itseohjautuvasti koulutuksen markkinoilla. Koulutuksen markkinaehtoistumisen myötä yksilöt onkin nähty koulutusjärjestelmän asiakkaina, jossa heillä on mahdollisuus valita itselleen erilaisista vaihtoehdoista poluista ”henkilökohtainen opetussuunnitelma”. (Filander 2006, 44.)

Elinikäinen oppiminen on osa jatkuvaa yhteiskunnassa ja työmarkkinoilla tapahtuvaa muutosta, mutta myös jokaisen yksilön oma velvollisuus. Elinikäisen oppimisen varjolla on muun muassa oppimisen käsitteistöä alettu käyttää kaikenlaiseen inhimilliseen toimintaan, jossa voidaan nähdä tapahtuvan oppimista ja kehitystä. Tämän käsitteistön käytäntöön tulon jälkeen aiemmat sosiaaliset ja rakenteelliset ongelmat, kuten työllistymisen tai marginalisaation ongelmat, on nähty yksilöllisten valintojen, kykyjen ja oppimisen ongelmina. Näin esimerkiksi työllistyminen on yksilön itsensä vastuulla. (Filander 2006, 44 – 45.) Työelämässä puhutaan myös molemminpuolisesta velvollisuudesta, jolla tarkoitetaan työnantajan ja työntekijän keskinäistä kykyä luoda edellytykset osaamisen jatkuvalle kehittämiselle eli oppimiselle (Julkunen 2008, 198)⁴.

Tänä päivänä elinikäinen oppiminen voidaan nähdä yhtenä tärkeänä edellytyksenä yksilölle pärjätä työelämässä. Suikkanen ym. (2006, 119) näkevät elinikäisen oppimisen ja koulutuksen keskeisinä työmarkkinakelpoisuuden määreinä ja keinoina hallita yksilöllisiä riskejä. Suomessa on vahva usko jatkuvaan oppimiseen, koulutukseen ja osaamiseen. Elinikäinen oppiminen on yksi suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevan oppimis- ja osaamisuskon synnyttämä oppimismuoto. (Julkunen 2008, 198.) Tähän viittaavat myös opetus- ja kulttuuriministeriön koulutuksen ja tutkimuksen (2011 – 2016) kehittämissuunnitelma, jossa elinikäinen oppiminen nähtiin kehittämisen lähtökohtana (OKM

⁴ Julkunen nimittää tätä oppimissopimukseksi.

2012, 7)⁵ sekä opetushallituksen linjaus siitä, että elinikäisen oppimisen taidot nähdään tärkeänä osana ammattitaitoa (OPH 2015b).⁶

Elinikäinen oppiminen voidaan nähdä myös tasa-arvoistavana ihmisoikeutena. Universaali koulutus kaikilla koulutusasteilla antaa yksilöille toivon saavuttaa omavaraisuus ja itsemääräämisoikeus omista asioista. Pelkkä koulutus ei kuitenkaan takaa koulutusta vastaavan työn löytämistä, vaan yksilön tulee kehittää ei-määrällisiä ominaisuuksia, kuten luovaa ajattelua, itsekuria, motivaatiota ja eettistä päätöstentekoa. Elinikäisen oppimisen järjestelmän tulisikin erotella yksilöiden kyvyt ja uratoiveet. Tämän lisäksi tulisi kehittää koulutuksellista eetosta niin, että kognitiivisen kehityksen lisäksi koulutuksesta tehtäisiin opiskelijoille henkilökohtaisesti mielekkäämpää. (Blessinger 2015.)

Sen lisäksi että on käyty keskustelua, miten yksilön osaaminen ja persoonalliset edellytykset vastaavat työelämän vaatimuksiin, on usein unohtunut, miten työelämä vastaa yksilön tarpeisiin. Työskentely ei ole vain taloudellisen aseman, sosiaalisen statuksen ynnä muun tavoittelun keino, vaan sen tulee tukea yksilön persoonallista kehitystä ja liittymistä yhteiskunnalliseen työnjakoon arvostuksen tai kunnian kautta. Nykyiset kiristyneet ja monipuolisiksi kuvatut työelämän vaatimukset ovat Jokisen ja Luoma-Keturin (2006) mukaan pitkälti postmodernin yksilön itsensä sanelemia. (Emt., 64 – 65.) He linjaavat, että elämänmittainen koulutus tukee ja kehittää tarpeita työelämässä itsensä toteuttamiseen asti ja koulutuksen tarjoamat välineet mahdollistavat yksilön ja työelämän tarpeiden yhtenäistämisen. He kutsuvat tätä henkilökohtaistumiseksi, joka suuntaa yksilöä itsensä toteuttamiseen työelämässä. Koulutuksen myötä lisääntyvä halu oppia ja kehittää itseään on perusvalmiuksia, joita työelämässä odotetaan. (Emt., 72.)

2.3.3 Toisen asteen oppilaitokset muutoksessa

Viime vuosikymmeninä koulutuksen kehittämisessä on keskitytty lähinnä peruskoulun ja korkeakoulujen kehittämiseen. 2010 -luvulla on kuitenkin herätty kehittämään edellä mainittujen koulutusasteiden väliin jäävää, nuoria eri poluille jakavaa, toisen asteen koulutusta nykytarpeita vastaavaksi. Toisen asteen kehittämiseen on pyritty ja pyritään muun muassa edeltävän hallituksen amma-

⁵ Lainaus kehittämissuunnitelmasta: ”... Alati muuttuvassa yhteiskunnassa oppimisvalmiuksien hyvä kehittyminen on ensiarvoisen tärkeää. Elinikäisen oppimisen politiikkaan kuuluu, että siirtymät asteelta toiselle ja koulutuksesta työelämään ovat mahdollisimman joustavia. Oppiminen ei pääty nuorena hankittuun tutkintoon, vaan jatkuu koko aikuisiän.”

⁶Taidoilla tarkoitettiin ”valmiuksia, joita jatkuva oppiminen, tulevaisuuden ja uusien tilanteiden haltuunotto sekä työelämän muuttuvat olosuhteet edellyttävät. Ne kuvastavat yksilön kykyä selviytyä erilaisista tilanteista. Ne lisäävät kaikilla aloilla tarvittavaa ammattisivistystä ja kansalaisvalmiuksia. Niiden avulla opiskelijat pystyvät seuraamaan yhteiskunnassa ja työelämässä tapahtuvia muutoksia ja toimimaan muuttuvissa oloissa.”

tillisten perustutkintojen perusteiden uudistamisen ja lukion tuntijakokokeilun sekä nykyisen hallituksen ammatillisen koulutuksen reformin ja Uusi lukio -ohjelman avulla.

Suomessa ammattikoulutusta on kehitetty enenevässä määrin keskieurooppalaisen ja brittiläisen toimintatavan mukaisesti. Ammattiosaajien sijaan tavoitetta on siirretty elinkeinoelämän ja työelämän asettamiin odotuksiin sopeutuvan ja joustavan työvoiman tuottamiseen, joka sopeutuu ja sitoutuu jatkuvasti muuttuviin työelämän tarpeisiin. Tarvittaviksi työelämän perustarpeiksi ovat muodostuneet korostuneemmin asenteelliset perusvalmiudet kuin ammatilliset perustaidot. (Filander & Jokinen 2008, 202 – 203.) Toisen asteen koulutukseen on lisätty muun muassa työssäoppimista yrityksissä ja kehitetty oppisopimuskoulutusta ja näyttöjärjestelmää, sillä vallitsevan kehittämisdiskurssin mukaan ajantasaista tietoa ammatin ja työn uusista osaamisvaatimuksista on saatavilla vain työelämässä (Filander 2006, 45 – 47, 49). Markkinaehtoisessa koulutuksessa lähtökohtana ovat opiskelijan yksilölliset tarpeet ja työnantajan ratkaisut. Opiskelijoilla on mahdollisuus päättää, mitä opiskelevat ja mihin tarvitsevat opetusta. Tämä lisää opiskelijoiden omaa vastuuta. (Emt., 212.) Viime aikoina työelämälähtöisyyttä on lisätty muun muassa 1.8.2015 ammatillisen tutkinnon muutoksilla (OPH 2015a). Lisäksi nykyisen hallituksen toimesta yhdeksi osaamisen ja koulutuksen kärkihankkeeksi on nimetty toisen asteen ammatillisen koulutuksen reformi. Sen mukaan ammatillista koulutusta kehitetään vastaamaan tulevaisuuden osaamistarpeita muun muassa poistamalla koulutuksen päällekkäisyyksiä sekä nuorten ja aikuisten ammatillisen koulutuksen raja-aidat. (Valtioneuvosto 2016a.)

Lukiokoulutuksen kehittämistä suunniteltiin edeltävän hallituksen toimesta ammattikoulutuksen reformin yhteydessä. Ministeriötasolla kehiteltiin lukioihin uusi tuntijako, joka takaa työelämätaidoille valtakunnallisella tasolla ”yhdenmukaiset tavoitteet, joita voidaan soveltaa paikallisten olosuhteiden mukaisesti”. Lisäksi Euroopan rakennerahastokaudella (2014 – 2020) oli määrä kehittää lukioon soveltuvia työelämän ja lukion yhteistyömalleja sekä vahvistaa lukiokoulutuksessa työelämä- ja yrittäjäyyskasvatusta koskien kansalaisen, työntekijän ja yrittäjän oikeuksia ja velvollisuuksia. (OKM 2013b.) Käynnistettiin Tulevaisuuden lukiokoulutus -hanke, jonka tavoitteina oli sekä vahvistaa jatko-opintoihin valmistavia opiskelutaitoja että kehittää opetusmenetelmiä ja monipuolistaa oppimisympäristöjen käyttöä (OKM 2014). Nykyisen hallituksen toimesta lukio-opetuksen kehittämistä päätettiin vielä jatkaa. Kun vuonna 2014 päätetyt lukion tuntijaon muutokset jäivät pieniksi ja lukion rohkea uudistaminen jäi toteuttamatta, niin nyt Uusi lukio -ohjelman myötä lukion uudistaminen aloitetaan kokeilujen avulla, joilla on tarkoitus saada kokemuksia muun muassa uudelta valinnaisemmasta tuntijaosta ja yksilöllisempien opiskeluvaihtoehtojen toimivuudesta. Uuden

tuntijaon myötä opiskelijoilla on mahdollisuus rakentaa polkuja jatko-opintoihin jo lukio-opintojen aikana. (OKM 2016; Grahn-Laasonen 2016.) Uudistukset tuovat lukiolaisille lisää valinnanvapautta niin kutsuttujen yleissivistävien kurssien suhteen, mutta samalla myös valinnan pakon. Kokeilun on määrä käynnistyä 1.8.2016 alkaen ja se kohdentuu noin 50 lukioon (OKM 2016).

2.4 Nuorten käsitykset työelämästä ja tulevaisuudesta

Tutkimus nuorten käsityksistä työelämästä ja tulevaisuudesta on jäänyt viime vuosina nuorisotyöttömyys- ja nuorisotakuukeskustelun jalkoihin. Aihetta on kuitenkin tutkittu myös tällä vuosikymmenellä, sillä se on kiinnostanut muun muassa Nuorisotutkimusverkostoa, Suomen lukiolaisten liittoa ja Valtion nuorisoasiain neuvottelukuntaa.

Niemen (2010) Nuorisotutkimusverkoston julkaisussa ilmestyneessä tutkimusartikkelissa käsiteltiin nuorten ammattikoululaisten (kone- ja metalliala) ja opettajien käsityksiä työstä. Sen mukaan työelämän tarpeet on nähty julkisessa keskustelussa kaikille opintoaloille yhteisten painotusten ja ydinosaamisen perustana ja siksi työ, työelämä ja työmarkkinat ovat vahvasti osana ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelmia. Esimerkiksi joustavuus, kuten jatkuva kouluttautuminen (elinikäinen oppiminen) ja muutospaineiden sietäminen (yksilön itsensä kehittäminen) näkyvät ammatillisten opintojen opetusohjelmassa. Lisäksi tulevan työntekijän valmiudet itsensä kehittämiseen ja sopeutuminen työn muutoksiin on mainittu opetusohjelmassa usein määrittelemättä, mitä työelämän muutoksella tarkoitetaan. (Emt., 144 – 145.)

Yhteiskuntaluokalla on yhä merkitystä nuorten koulutusta ja työtä koskevaan ajatteluun, sillä työväenluokkaisen perhetaustan omaavat nuoret haaveilevat nopeasta työelämään pääsystä, kun keski-luokkaisen perhetaustan omaavat pitävät opiskelua itsessään tavoiteltavana. (Niemi 2010, 145.) Tutkimuksessa ammattikoululaisten puheesta tulevasta työelämästä näkyi visiointi perinteisestä työpolusta ja haave vakituisesta työstä. He tiedostivat kuitenkin työtilanteen epävakauden ja hyväksyivät ajatuksen uudelleen kouluttautumisesta. Kielteistä asennetta työtä kohtaan, jota opettajat havaitsivat nuorissa, ei havaittu. Nuorten puheesta koulutyö ja ”oikea” työ saivat eri merkitykset. ”Oikeaan” työhön asennoiduttiin ammattimaisemmin. Huomattavaa oli, että vaikka tulevan työelämän vaatimukset olivat läsnä nuorten ja opettajien puheissa koko tutkimuksen ajan, eivät he puhuneet niistä yhdessä lainkaan. (Emt., 151 – 152.)

Lukiolaisten käsityksiä työelämästä on tutkittu viime vuosina Suomen lukiolaisten liiton ja T-median toimesta. Tutkimuksen mukaan lukiolaiset ovat kiinnostuneita jatko-opintojen jälkeisistä uravaihtoehdoista ja työelämästä. Yhteiskunnassa ja työelämässä tapahtuvat muutokset tulisikin pystyä huomioimaan koulutuksessa, kuitenkin unohtamatta nuorten muun maailman mukana muuttuvia arvostuksia ja valmiuksia. Näkemykset työelämästä ja omasta tulevaisuudesta ovat nuorilla pääasiassa hyvin positiivisia. Esimerkiksi yli kolmannes uskoi menestyvänsä paremmin kuin omat vanhempansa ovat menestyneet työelämässä. Työelämäkäsitykset muodostuivat etupäässä perheen, sukulaisten ja omien työkokemusten kautta, mutta myös median merkitys tiedon välittäjänä oli suuri, joskin sen välittämä kuva koettiin tutkimuksessa muita lähteitä kielteisemmäksi. (Vesänen, Koivukangas, Thuneberg & Mikkilä 2011, 8, 14 – 15, 17.)

Vesänen ym. (2011) tutkimuksen mukaan lukiolaiset arvostivat työelämää ja yrittäjyyttä. Menestymisen avaimina työelämässä pärjäämiseen nähtiin olevan omat asenteet ja kyvyt. Lisäksi koulutuksella ajateltiin olevan merkitystä. Työelämästä toivottiin vaihtelua, mielenkiintoisia työtehtäviä, viihtyisää työympäristöä ja mukavaa työyhteisöä. Toisaalta työuralta toivottiin turvallisuutta, esimerkiksi pysyvää työsuhdetta. Lukiolaiset eivät olleet huolissaan nuorten liian myöhäisestä työelämään siirtymisestä, vaan todellisia huolenaiheita olivat nuorten työttömyys sekä osittain myös huonot työllistymismahdollisuudet. Tutkimuksessa selvisi myös, että lukiolaiset kaipaivat jo ensimmäisestä opiskeluvuodesta alkaen henkilökohtaista opinto-ohjausta ja opettavien asioiden nivomista jatko-opintoihin ja työelämään. (Emt., 19, 22, 9, 38 - 39.)

Korhosen (2015) Nuorisobarometrin 2014 epilogissa on kuvattu nuorten tulevaisuuden näkemyksissä tapahtuneita trendimuutoksia vuosina 1997 – 2014. Sen mukaan nuorten tulevaisuuden kannalta työllistymiseen ja toimeentuloon liittyvät kysymykset herättivät taloudellisesti vaikeina aikoina nuorissa paljon epävarmuutta. (Emt., 209.) Vertailussa kävi ilmi, että taloudellisesti hyvinä aikoina epävarmuutta tulevasta työstä ja toimeentulosta kokee pienempi osuus nuoria, kun taas talouden käännyttyä laskusuuntaan työnsaannista ja toimeentulosta koettu epävarmuus lähti nousuun. Trendi myötäilee nuorisotyöttömyyden käyrää. Naiset kokivat miehiä useammin epävarmuutta. (Emt., 213 – 214.) Lisäksi työmarkkinoiden epävarmuudella ja tulevaisuuden kokemisella on havaittu olevan yhteys toisiinsa. Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna nuorten tulevaisuuteen suhtautuminen on työelämään ja työmarkkinoihin liittyen enemmän huolia sisältävää kuin aiemmin. Tästä kertoo esimerkiksi se, että noin puolet Nuorisobarometri 2013 vastanneista oli ollut huolissaan tulevaisuuden työllistymistilanteestaan. Kuitenkin suurin osa näki, että koulutuksen avulla voi parantaa omia työllistymismahdollisuuksia. Tutkimuksen mukaan nuorten optimistinen suhtautuminen tulevaan näytti vähentyneen vuosina 2008 – 2014. (Emt., 216 – 217.)

3 KOULUTUSPOLKU OSANA AMMATTI-IDENTITEETIN MUODOSTUMISTA

Tässä luvussa perehdytään käsityksiin työn merkityksestä ja työn tekemisen motivaatiosta sekä tarkastellaan identiteetin muodostumista nuoruudessa. Näissä tapahtuvia muutoksia kuvataan muun muassa sukupolvien avulla. Lopuksi tuodaan esille näkemyksiä koulutuksellisesta tasa-arvosta ja koulutuspolitiikasta sekä koulutusvalintoihin vaikuttavista tekijöistä.

3.1 Työn merkitys: arvot ja motivaatio

Nuoruus on pohdinnan aikaa. Nuorilla on tarve ajatella itse ja arvojen muodostus on nimenomaan nuoruuden asia. Arvopohdinta on välttämätön edellytys sille, että arvot muodostuvat vähitellen omakohtaisiksi. Nuoret eivät omaksu vanhempiensa arvoja kyselemättä, eivätkä sitoudu niihin protestoimalla niitä vastaan⁷. Näin vanhemmat eivät pääse välittämään omia oman aikakautensa oppeja ja jäsenyntyitä arvoja liikaa. Tällä tavalla nuori hakee tilaa ja rauhaa omalle itsenäiselle arvopohdinnalle. (Venkula 1994, 199 – 200.) Järvensivun (2010, 11) mukaan usein unohdetaan, että arvot ja moraalit eli käsitykset oikeasta ja väärästä muokkaavat myös työelämää ja pohjaa työelämän toimintatavoille.

Nuoret toisen asteen opiskelijat elävät ammatinvalinnan kannalta herkkyyuskautta. Sukupolviajattelun mukaisesti sukupolvet virtaavat tasaisena virtana ensin peruskoulun, sen jälkeen yleissivistävän ja ammattiin valmistavan koulutuksen läpi ja päätyvät lopulta työelämään. Työelämässä vierähtää noin 35 vuotta ja tämän jälkeen virta jatkaa omia polkujaan. Tähän virtaan kuuluu kuitenkin nykytodellisuudessa yksilön omien halujen mukaisesti vuorottelu koulutuksen, työn ja vapaa-ajan välillä. (Järvensivu 2014a, 12.) Sukupolvista puhuttaessa on kyse samankaltaisuudesta, erilaisuudesta, ketjuista ja katkoksista. Tietty sukupolvi muokkautuu elämänsä aikana jollakin tavalla, joka ei ole samanlainen kuin jonkin toisen sukupolven muokkautumisprosessi, vaikka samankaltaisuuksiakin löytyy. (Järvensivu 2014b, 21, 23.)

Tällä hetkellä olennaiset sukupolvet työelämän näkökulmasta muodostuvat, amerikkalaisen tutkimuksen mukaisesti, seuraavanlaisesti: suuret ikäluokat ns. Baby boomi -sukupolvi (1946 – 1964), X-sukupolvi (1965 – 1976), Y -sukupolvi (1977 – 1997) ja Z -sukupolvi (1998-) (Tapscott 2009, 16). Tapscottin sukupolvijaottelun mukaan tämän tutkimuksen kohderyhmä sijoittuu Y- ja Z-

⁷ Ks. myös Korkiamäki 2013 luvussa 4.2.

sukupolven limittymiskohtaan. Sukupolvien rajat eivät ole kuitenkaan edellä mainitun kaltaisen selviä ja teräviä, vaan ne limittyvät toisiinsa. Sukupolven muodostumiseksi riittää kokemus siitä, että oma elämänkaari ja kehitysvaiheet ovat osuneet tiettyihin yhteiskunnan kehitysvaiheisiin. (Järvensivu 2014b, 27.)

Voidaan nähdä, että eri sukupolvilla on erilainen yksilön ja työn suhde, sillä pohja josta suhde syntyy, on erilainen rakenteellisesti, sosiaalisesti ja toiminnallisesti. Ennen suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsi protestanttinen työn velvollisuusetiikka, jonka mukaan ei ollut niin väliä mitä työtä teki, kun sen vain teki kunnolla. Jo 1990-luvulla Tuohinen kuitenkin kirjoitti työhön suhtautumisen muutoksesta. Nuorille työssä muodostui tärkeäksi juuri se mitä tekee. Tämän Tuohinen liittää yhteiskunnan modernisoitumiseen ja ihmisten yksilöllistymiseen. Yksilö ei perustanut omia valintojaan tai toimintaansa enää yhteisön normien mukaan vaan omaan tahtoonsa. (Tuohinen 2014, 134; Hoikkala 1998; Tuohinen 1991, 170.) Nuorten suhde työhön eriytyi siis ainakin kahden asian suhteen. Nuorten suhdetta vain yleisesti työhön ei ollut enää olemassa, vaan suhteita luotiin yksittäisiin töihin, toimialoihin, ammatteihin ja työpaikkoihin. (Tuohinen 1991, 170.) Välillä voitiin tehdä jopa muuta pätkätyötä, mutta ajatukset tulevasta ammatista miellettyyn työhön eivät sammuneet. Odotukset työstä muuttuivat: odotettiin mielekästä ja kiinnostavaa tekemistä, jossa voi kokea olevansa hyödyksi, voi käyttää ja tuoda omaa osaamistaan esille sekä tuntea kuuluvansa johonkin yhteisöön tasaveroisena. Nuorille oli tärkeämpää saada tällaisia edellä mainittuja kokemuksia, kuin se saadaanko kokemukset palkkatyössä vai sen ulkopuolella. (Tuohinen 1994, 174 – 175.) Toiseksi, työn merkitystä ja työn tekemisen motiiveja tulisi käsitellä erikseen, joten työ tuli erottaa ainakin kolmen ulottuvuuden välillä: työ tulevana ammattina ja urana, työ toimintasisältönä (ympäröivän maailman muokkaus, jäljen jättäminen, tuloksen tuottaminen) ja työ toimeentulon lähteenä (Tuohinen 1991, 170).

Työelämän muutoksen ja uuden työn myötä nuorten arvomaailma on jälleen muutoksessa (Järvensivu 2010, 12). Muut elämäalueet, perhe ja vapaa-aika, ovat tulleet monille työtä tärkeämmiksi. Työn tekemisen merkitys ei ole enää sama kuin ennen, ainakaan nuorille ikäluokille. Myös työn tavoitteissa on tapahtunut muutos oman rehellisen työn hyvin ja loppuun asti tekemisestä uuteen työhön, jossa on tärkeintä pystyä tuottamaan taitavasti kirjoitettu työn teosta kertova selvitys. Mikäli työssä tavoiteltavaa ja tärkeää ovat nämä, on työn teon mielekkyys tältä osin loitonnut työstä. Tähänkö nuoria tulisi kouluttaa? Järvensivu pohtii myös työn sisällöttömyyden uhkaa ja moraalien rapautumista, kun todellisuus jaksamisen rajoittamisesta ja parantamista jatkuvasti vaativan tarinan kirjoittaminen ajautuvat erilleen. (Emt., 58 – 59.)

Tuohisen (2014) mukaan nuorten työmotivaatioon sisältyy ihmiselle luontainen kokemus ”osallisuudesta”, jonka vaikuttavin tekijä vaikuttaa tunnetasolla. Meillä on vahva sosiaalisten perustarpeiden taso, johon kuuluu ”omaan ryhmään” kuulumisen ja siellä hyväksymisen tunne. Sosiaalisten perustarpeiden taso on vahvasti mukana myös nuorten odotuksissa omasta työstä ja työpaikasta. Tänä päivänä sille on valtavasti enemmän tilaa nuorten suunnitelluissa kuin suurilla ikäpolvilla oli teollistuvassa yhteiskunnassa ja sen lisäksi kulttuurinen kasvuympäristö on vahvistanut näitä motiiveja luomalla ”identiteettilatauksen”, joka ei kelpuuta mitä tahansa työtä. (Emt., 135.)

3.2 Identiteetti

*Ihminen haluaa tulla joksikin. Nuorella ihmisellä päämäärä on aluksi sumea, vailla selkeitä ääri-
viivoja. Vähitellen tavoite kirkastuu. Selkiytymistä auttavat muut ihmiset, ympäristö, yhteiskunta ja
kulttuuri, joiden kanssa nuori on jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Pyrkimys tulla joksikin kumpuaa
kuitenkin ihmisen itsensä sisältä. Se ei merkitse vain valmistautumista johonkin elämäntehtävään
tai rooliin. Se merkitsee myös kasvua inhimillisenä ihmisenä mahdollisimman täyteen mittaan oman
persoonallisuutensa ja omien kykyjensä mukaisesti.* (Voudinmäki 1994, 7.)

Nuoret aikuiset joutuvat kohtaamaan epävarmojen työsuhteiden ja kasvavien osaamisvaatimusten lisäksi yhteiskunnalle tyypilliset vaatimukset yksilöllisyydestä ja itsensä toteuttamisesta (Räikkönen 2007, 236). Psykologinen kasvu, itsensä toteuttaminen sekä omien lahjojen ja kykyjen käyttö ovat osa yksilöllistyneen ja demokratisoituneen yhteiskunnan perusajatusmaailmaa (Julkunen 2008, 127). Giddensin (1991, 215) mukaan minä-identiteetin muotoileminen ja sen ylläpito, sosiaalisen elämän muuttuvissa oloissa, on yksilön tärkein haaste jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa (ref. Hoikkala 1998, 155 – 156). Ziehen (1991) mukaan jokaisella on omakohtainen pala elämää eli minuutta, tunteita ja ajatuksia, jotka yksilöinä koetaan ainutkertaisiksi ja niille etsitään yhä lujemmin toteutumisen mahdollisuuksia. (ref. Hoikkala 1998, 153).

Ammattien murentuminen perinteisessä mielessä (Tuohinen 1994, 173) ja ammattien sekä myöhemmin ammattinimikkeiden merkitysten epämääräistyminen (Julkunen 2008, 137) on tuonut puheet katoavista ammatti-identiteeteistä. Ammatin kautta saatu identiteetti on ollut teollisuusyhteiskunnassa yksilölle tärkeä resurssi, joka on merkinnyt miltei koko ihmisen arvon mittaa. Jälkiteollisessa tietoyhteiskunnassa tämä ammatillinen identiteetti hajoaa uudenaikaiseen yksilöllisen asiantuntijan roolin ottamiseen. Ammatin sijaan yksilöiltä odotetaan identifioitumista työpaikkaan eikä ammattiin. (Filander 2006, 54.) Julkunen (2008) mukaan 2000 -luvulla ammatit ja niiden ideaalit voi-

daan nähdä vielä edelleenkin kiinnekohtina ja resursseina, mutta suhde niihin on henkilökohtaistunut ja ammatillinen identiteetti on luotava itse (Emt., 138 – 139).

Työelämän muutoksen myötä työntekijöiden työsuhteet ovat lyhentyneet ja työsuhdemuodot moninaistuneet. Yksilön on vaikea löytää pätkätyösuhteissa työpaikalta perustaa identiteetilleen. (Filander 2006, 54.) Muutoksesta huolimatta työ on yksi yksilön tärkeimmistä tavoista jäsentää omaa identiteettiään ja elämäänsä suhteessa ympärillä olevaan maailmaan (Räikkönen 2007, 239). Yksilöllisyys saa korostuneen aseman, kun siirrytään määräaikaisista työsuhteista toisiin työpaikan vaihtuessa samaa tahtia. Määräaikaistyösuhteessa toimivat jäävät usein työpaikan vakituisen henkilöstön yhteisöllisyyden ulkopuolelle. (Filander 2006, 54.) Usein juuri nuorille on tarjolla vain lyhyitä ja epävarmoja työsuhteita, jotka voivat osaltaan rapauttaa työelämäsuuntautumista ja ammatti-identiteetin kehittymistä. Määttä (2014) kysyykin: miksi identiteettiä olisi kannattavaa rakentaa niin epävarmalle pohjalla tai miksi edes sitoutua ammattiin tai työpaikkaan, jos työnantajat eivät sitoudu työntekijöihin, sillä suurinkaan antautuminen jollekin alalle ei kuitenkaan takaa vakaata työelämäpolkua? (Emt., 205.)

Suomalaisissa instituutioiden periaatteissa ja käytännössä on ollut syvälle piirtynyt *ammattiin ja työelämään sosiaalistumisen malli* siitä, että nuoret siirtyvät koulutusputkesta uraputkeen kohti ammatillista identiteettiä ja selvittävät itse vastaan tulevat kehitystehtävät. Putkesta putoajia on ollut, mutta kuitenkin aina hyvin vähän. Useimmat ovat kouluttautuneet, jos eivät unelma-ammattiin niin jonkinlaiseen muuhun ammatilliseen tehtävään. Huolta ovat aiheuttaneet kaikenlaiset poikkeamat tästä mallista, kuten yleistyneet nuorten välivuodet, työnteko koulun ohella ja korkeakoulutuksen keskeyttäneet. (Tuohinen 1994, 171.)

Aikuistumisen kenttä on kuitenkin muuttunut. Tuohinen linjasi jo 1990 -luvulla, että työstä tarvitaan uudenlaisia näkemyksiä, sillä ei ole enää suoria jonnekin johtavia polkuja vaan polut ovat eripituisia pätkiä siellä täällä, jotka muodostavat uran, jossa erilaiset jaksot vuorottelevat. Tuohisen mukaan suurimmalle osalle nuorista elämäntilanne muodostuu pysyväksi tilapäisyydeksi. Nuorten ei kannatakaan miettiä enää, ”mikä minusta tulee isona” vaan moniammatillisuuden kysymyksiä, kuten minkälaisia keskeisiä ammatillisia ja yleisiä soveltuvuuksia tulisi hankkia, jotta työelämän vaatiessa voisi tarvittaessa joustavasti vaihtaa ammattia, alaa tai uudelleen kouluttautua. Lisäksi tulisi miettiä, mitä muita elämän kiinnekohtia elämässä tulisi olla, jotta mahdollisten työttömyysjaksojen selvittäminen olisi helpompaa, esimerkiksi olisiko mahdollista hyödyntää oma osaamistaan yritystoiminnan kautta tai millaista vapaaehtoistyötä voisi tehdä? Hänen mukaansa harva kuiten-

kaan pohtii tällaisia etenkin nuorena, sillä tavoiteltavan asian tulisi olla jotenkin merkityksellinen, että se kiinnostaa ja motivoi sitä varten opiskelemaan, tällainen asia on perinteisesti ollut ammatti. (Tuohinen 1994, 172 – 173.)

3.3 Koulutuspolku

Nuorten koulutuspolut ovat kiinnostaneet Opetus- ja kulttuuriministeriötä ja Suomen ylioppilaskuntien liittoa. Tutkimuksellisesti asiaa ovat lähestyneet Nuorisotutkimusverkosto ja Koulutuksen tutkimusverkostot. Näissä koulutuspolkuja on pääasiassa tarkasteltu koulutusvalintojen ja tasa-arvon näkökulmasta.

3.3.1 Koulutuksellinen tasa-arvo

Kansalaisten yhtäläiset mahdollisuudet kouluttautua niin pitkälle kuin omat kyvyt ja motivaatio riittävät, ilman että sosioekonominen tausta sitä estää, on nähty yhtenä tasa-arvon osana länsimaisessa oikeudenmukaisuuskäsityksessä. Suomessa tulkinta edellä mainitusta tasa-arvosta on ollut sosiaalisen tasa-arvon ajatus, jossa korostuvat tasa-arvoiset mahdollisuudet eri sosiaalisten ryhmien näkökulmista. Tämän pohjana ovat kansallisella tasolla Suomen perustuslaki ja ylikansallisella Yhdistyneiden kansakuntien yleismaailmallinen ihmisoikeusjulistus. (Pulkinen 2014, 12 – 13.) Uusliberaali yksilöllisiä arvoja korostava aalto on kuitenkin vaikuttanut myös Suomen koulutuspolitiikkaan. Nykyinen rakenne tarjoaa kyllä kaikille opiskelijoille mahdollisuuden maksuttomaan tutkintotavoitteiseen koulutukseen, muttei enää kavenna eri väestöryhmien välisiä eroja koulutukseen osallistumisessa (OKM 2012, 11). Poliittisilla toimenpiteillä yksilöllistä tasa-arvoa on vahvistettu esimerkiksi takaamalla mahdollisuus vapaaseen kouluvalintaan, valinnaisuuden lisäämisellä opetussuunnitelmissa ja luokattoman lukion perustamisella (Pulkinen 2014, 14). Roihuvuon (2014) mukaan parhaassa tapauksessa individualistinen ajattelu kiinnittää huomiota ihmisten erilaisuuteen ja auttaa huomioimaan yksilöllisiä koulutuspolkuja. Toisaalta liika huomio yksilöihin vaikeuttaa yksilöllisten valintojen taustalla vaikuttavien rakenteiden tunnistamista ja muuttamista. On helppo ajatus, että yhdenvertaisten mahdollisuuksien tarjoaminen kaikille toteuttaa tasa-arvon ja sen jälkeinen edistyminen ja menestys koulutusuralla jäävät yksilön omaksi asiaksi. (Emt., 147.)

Vienon, Lavikaisen ja Saaren (2014) mukaan tämänhetkisessä epävarmuudessa keskeinen tasa-arvokysymys on tiedon epätasainen jakautuminen työmarkkinoiden ja koulutusjärjestelmän muuttu-

essa. Heidän näkemyksensä mukaan koulutusaste ei takaa yksilölle enää minkäänlaista asemaa työmarkkinoilla vaan myöhempiin elämänmahdollisuuksiin vaikuttavat muun muassa opiskeluala, koulutusohjelman laatu ja sen yhteydet työelämään. Pysyvä muutos on vaikeuttanut tiedon hankkimista siitä, mitä koulutusta työmarkkinoilla pidetään arvossa ja minkä koulutuksen erilaiset työtehtävät vaativat ja missä oloissa työtä eri aloilla tehdään. On oletettavaa, että tätä tietoa on parhaiten saatavilla niillä, joilla on perhetaustan kautta tiiviit yhteydet korkeakoulumaailmaan tai joiden vanhemmat tai lähipiiri sisältää henkilöitä, joilla on pääsy eri alojen markkinakehitystä käsitteleviin tietoihin. (Emt., 99.)

Koulutuksen yhteiskunnallista tasa-arvoa onkin useimmiten tutkittu tarkastelemalla juuri sosioekonomisia lähtökohtia ja sukupuolta (Vieno ym. 2014, 96). Tasa-arvon kannalta olisi kuitenkin olennaisempaa koulutuksen laatu ja minkälaisia elämänmahdollisuuksia koulutusohjelma tarjoaa. He esittävät tämän pohjalta koulutuspolitiikalle tavoitteiksi, että ensinnäkin hakijalla tulisi olla realistinen kuva erilaisten koulutusten tarjoamista elämänmahdollisuuksista ja toiseksi nuoria ei saisi lukita peruskoulun lopulla tehtyihin valintoihin (uudet koulujärjestelmä uudistukset), vaan ihanteena tulisi pitää maksutonta koulutusta ja sen tarjoamia toisia mahdollisuuksia avoinna läpi elämän. Tämän avulla syntyy aitoja vaihtoehtoja elämäkokemuksista viisastuneina. Lisäksi ihmiset, jotka ovat innostuneita opinnoistaan sekä työstään voivat paremmin ja kun nuorena tehdyt mahdolliset väärät valinnat eivät tuota kohtuutonta taloudellista taakkaa, on helpompaa ottaa riskejä, joista voi syntyä jotakin uutta ja arvokasta esimerkiksi liiketoimintaa tai yhteiskunnallista hyvää. (Emt., 100 – 101.)

3.3.2 Koulutusvalinta politiikan ja järjestelmän ehdoilla

Koulutusvalintojen politiikkaa on valmisteltu useissa opetus- ja kulttuuriministeriön hankkeissa ja raporteissa. Vienon ym. (2014) mukaan koulutusvalintojen kannalta tämän vuosikymmenen keskeisiä asiakirjoja on opetusministeriön muistio (2010) koulutuksen siirtymistä ja tutkinnon suorittamisesta ”Ei paikoillanne, vaan valmiit, hep!”. Siinä rakenteellisilla toimenpiteillä muun muassa koulutukseen siirtymistä nopeutetaan opiskelijavalintauudistuksella, jossa ensimmäistä korkeakouluopiskelupaikkaa tavoittelevaa hakijaa suositaan, opintojen keskeytystä ehkäistään ja parannetaan korkeakoulujen rahoituksella. Lisäksi opinto-ohjausta luvataan kehittää tavoitteellisemmaksi ja turvataan elinikäisen oppimisen mahdollisuudet. Vienon ym. (2014) mukaan luotu tiiviimpi yhteys koulutuspolitiikan ja työuran välille on kuitenkin johtanut siihen, että nuorten elämäntilanteita on pyritty sovittamaan normaaliksi ymmärrettyyn koulutusputkeen – toiselta asteelta korkeakoulun

kautta työelämään.⁸ Tutkijat näkevät tämän siirtävän elämänmahdollisuuksien kannalta ratkaisevia valinnan paikkoja aiemmaksi toiselle asteelle, kuten lukion kurssivalintoihin. Näin näyttää, että nuorena tehtyjen valintojen painoarvon kasvu olisi työurien pidentämiseen pyrkivän koulutuspolitiikan yleinen piirre. (Emt., 94 – 95.)

Opetusministeriön muistiossa (2010) esitettyjä yliopistokoulutuksen valintatilastoja tarkasteltaessa on nähtävissä, että jo valinnoilla, jotka nuori tekee peruskoulun jälkeen, on keskeinen merkitys jatkokoulutusmahdollisuuksiin, sillä suurin osa yliopisto-opintoihin päässeistä on suorittanut lukion. Vain 1 % yliopistoihin opiskelemaan päässeistä on suorittanut ainoastaan ammatillisen koulutuksen. (Emt., 27.) Toisaalta ammattikorkeakoulu on järjestelmänä mahdollistanut erityisesti ammatillisen perustutkinnon suorittaneille jatkokoulutusmahdollisuuden, sillä yhä enemmän toisen asteen ammatillisen tutkinnon suorittaneita aloittaa opintonsa korkeakoulussa. Yliopistoissa opintojaan jatkavat selkeästi lukiolaiset, sillä esimerkiksi vuonna 2011 hyväksytyistä 95 %:a oli ylioppilaita. Ammattikorkeakoulun nuorten koulutukseen hyväksytyistä 25 %:a oli suorittanut ammatillisen perustutkinnon. Huomattavaa on, että uusista ylioppilaisista noin kolmannes ei hae korkeakouluun heti ylioppilaskirjoitusten jälkeen. (OKM 2013a, 22.)

Koulutusvalinta on jo itsessään nuorelle vaikea. Tänä päivänä tarjolla on enemmän koulutusvaihtoehtoja ja kilpailu koulutuspaikoista on lisääntynyt (Kouvo ym. 2011, 10). Vaikean siitä tekee myös se, että koulutusvalinta ei tule nuorelle tehtäväksi siksi, että hän olisi päättänyt ponnistella kohti jotakin uutta. Valinta tulee tehtäväksi siksi, että koulutusjärjestelmässä on katkos. Valinta koulutuksesta on valinta johonkin, mutta myös valinta pois pudokkuudesta ja sitoutumattomasta työttömyydestä. Jotkut nuoret pitävät tietoisesti väli vuoden opinnoista, mutta myös sitä on helpompi viettää oppilaitoksen hyväksymiskirjeen tuoman turvallisuuden tunteen myötä. Koulutusvalintaan liittyy myös useasti yksinäisyys (ks. myös Mehtäläinen 2001). Mikäli valintoja tehdessä ei ole ohjaavia siteitä ovat vaihtoehdot merkityksettömiä, mutta toisaalta valintojen henkilökohtaisuus sekä opiskelijan että ohjaajan näkökulmasta tekee ohjauksen voimasta rajallisen. Kukaan ei voi tehdä valintoja toisen puolesta, mutta valinta on tehtävä jollakin perusteella. (Vieno ym. 2014, 97.) Valintaa ei tee ainakaan helpommaksi sekään, että nuori kohtaa koulutusvalintoja tehdessään äärettömän koulutusmahdollisuuksien kentän. Vuonna 2014 valintajärjestelmän hakukohteet esimerkiksi ammatilliseen koulutukseen oli tehty 1970 -luvun työelämän ammatteihin perustuen. Herrasen mielestä onkin kohtuutonta olettaa, että nuori osaisi tehdä valinnan noin 50 perustutkinnon välillä. (Herranen 2014, 152.)

⁸ Tähän pyrkii muun muassa edellä mainittu opiskelijavalintauudistus, jossa suositaan uusia ylioppilaita.

Aiemmissa tutkimuksissa puhutaankin nuorten valinnan ja hakemisen pakosta. Herrasen (2014) tutkimuksen mukaan ensimmäistä peruskoulun jälkeistä koulutusvalintaa pohtivat nuoret tietävät, että on sosiaalisesti sopivaa ja pakkokin kiinnittyä koulutukseen. Kun nuorella on koulutuspaikka, hänet jätetään rauhaan oikein valinneena, vaikka hän itse kokisi olevansa väärällä alalla. (Emt., 151.) Lappalaisen ym. (2010, 43 – 44) tutkimuksessa pakko ilmaistaan nuoren itsemääräämisoikeuden rajallisuudella ennen 18 ikävuotta ja työmarkkinatuen nuoreen liittyvillä erityisehdoilla. Lisäksi koulutustakuun toteutumisen varmistamiseksi ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijavallinnan perusteita muutettiin vuonna 2013. Muutosten myötä opiskelijaksi ottamisen perusteissa valintajärjestelmä on aiempaa vahvemmin rakennettu ajatukselle rationaalisesti päämääriinsä pyrkivästä yksilöstä. Siitä, että jokainen osaa tehdä oikean valinnan peruskoulun päättövaiheessa. Nuoren yksilön rationaalisen toiminnan uskotaan myös johtavan tasapainoisiin ja pysyviin ratkaisuihin. Samalla ollaan kuitenkin tietoisia siitä, että elävä elämä ja nuorten tekemät koulutusvalinnat sotivat pysyvyyden ja rationaalisuuden periaatteita vastaan. (Herranen 2014, 151.) Monet nuoret joutuvatkin käsittelemään eroja sen välillä, mitä he haluavat ja mikä on mahdollista. Lukioon tähtäävät keskustelevat paljon siitä, mihin omat arvosanat riittävät. Ammatillisen koulutuksenkin puolella on aloja, joihin on vaikeaa päästä. Nuorille, joille ”omin koulutus” ei ole mahdollista, voi kiinnittymisen vaihtoehtoiseen koulutukseen olla vaikeaa. Yksilöiden joustavuus ja muuntautumiskykyisyys kääntyvät usein elinikäiseen kouluttautumisen vaatimukseen (esim. nuoret, jotka hakevat 5 paikkaan, joihin tietävät etteivät pääse, katsovat mihin rahkeet riittävät ensin harrastuspolulla). Nuorilla, joilla ei ole vahvaa kiinnittymistä mihinkään vaihtoehtoon ennen valintaprosessia tai sen aikana on sukupuoli jonkinlainen merkki, mihin voisi hakeutua. (Lappalainen ym. 2010, 50 – 51.)

Järjestelmä asettaa Herrasen (2014) mukaan ”yksilöt omille paikoilleen”. Hän pohtii, että tuleeko yhteisvalintajärjestelmä vaikuttamaan pisteytyksillään nuorten valintakäyttäytymiseen niin, että nuoret maksimoivat omat mahdollisuutensa tietäessään tai oppiessaan pian tietämään, että ensimmäisen valinnan tulisi osua oikeaan ja olla oma juttu? Tai miten käy nuorten, jotka etsivät omaa juttuaan jostakin syystä kauemmin? Voiko valintajärjestelmä ohjata aiempaa enemmän nuorten koulutusvalintoja? Kun uudistuksen mukaan jokaiselle nuorelle on löydettävä paikka koulutuksessa heti peruskoulun jälkeen, riippumatta siitä onko paikka nuoren kannalta oikea tai väärä. Tämän jälkeen vastuu valinnasta seurauksineen siirtyy yksilön kannettavaksi. (Emt., 153.) Myös Määtän (2014) tutkimuksessa kritisoidaan uudistuksia koulutusputkijärjestelmää kohti. Hän uskoo, että valtaosa nuorista löytää ennemmin tai myöhemmin paikkansa työelämässä, vaikka nuorisotyöttömyys onkin kasvanut nykyisen taloustilanteen vuoksi ja vaikka on nuoria, jotka tarvitsevat enemmän tu-

kea siirtymiin. Hän painottaa, että siirtymät ovat yksilöllisiä ja tapahtuvat eri lailla ja eri rytmillä – yhteistä reittiä ei voi löytää, vaikkakin koulutus auttaa polulla. (Emt., 205.)

3.3.3 Koulutusvalintoihin vaikuttavat tekijät

Nuoren koulutusvalintoihin vaikuttavina tekijöinä, tasa-arvon näkökulmasta, on useimmiten tutkittu sukupuolta ja sosioekonomisia lähtökohtia (Vieno ym. 2014, 96). Aiemman tutkimuksen mukaan esimerkiksi ammatillisen koulutuksen valinneiden vanhemmilla on monesti huomattavasti matalampi koulutus kuin lukiolaisten vanhemmilla (OPH 2012; Mehtäläinen 2001). Sukupuolten välillä eroa on siinä, että pojista enemmistö siirtyy ammattikouluun ja tytöistä lukioon. Lisäksi koulutuksessa pojat valitsevat teknillisiä, matemaattisia ja luonnontieteellisiä aineita ja tytöt humanistisia, sosiaalisia ja esteettisiä aloja, oppilaitoksesta riippumatta. (Pulkinen 2014, 16 – 17.) Koulutusvalintaan vaikuttaa yhä edelleen myös lukion suurempi arvostus suhteessa ammattikouluun. Lukion nähdään johtavan akateemiseen pätevytykseen ja korkeampaan yhteiskunnalliseen asemaan. Lisäksi lukio tarjoaa nuorelle keinon siirtää lopullista valintaa myöhemmälle, mikäli oma ammatillinen suuntautuminen ei ole vielä selvillä. Kaikilla lukiolaisilla ei ole kuitenkaan riittävää jatko-opinto- ja työelämäntuntemusta oikean ja realistisen jatkokoulutusalan löytämiseen. (OPM 2010, 30.) On huomattava, että koulutuspolut eivät välttämättä ole enää lineaarisesti kasvavia – korkeampaan koulutukseen eteneviä, vaan osa nuorista suorittaa usean koulutuksen. Nuoret voivat myös etsiä omaa juttuaan työelämässä ja koulutuksessa myös samalta tai alemmalta koulutustasolta tai hyvin erityyppisiltä aloilta. (Kouvo ym. 2011, 9 – 10.)

Tutkimuksellisesti näkökulmaa siitä, että myös opiskelijan omilla henkilökohtaisilla tavoitteilla, kiinnostuksella ja motivaatiotekijöillä olisi vaikutusta koulutukseen hakeutumiseen, on tuotu vähemmän esille (Kouvo ym. 2011, 26). Esimerkiksi Mehtäläisen (2001) tutkimuksen mukaan henkilökohtaisella opiskelutavoitteella, eli mistä kimmoke alan valintaan on syntynyt, oli suuri merkitys koulutusala- ja uravalintaa ohjaavana tekijänä. Päätöksenteossa opiskelijat ottivat yleensä huomioon omat kiinnostuksen kohteensa, vahvuutensa ja rajoituksensa. Toisaalta lukioon opiskelijat olivat päätyneet valinnassaan useimmiten korkeakouluopiskelutavoitteen vuoksi tai siksi, etteivät kokeneet vetoa jollekin ammatilliselle alalle tai eivät olleet ”tekijäihmisiä” tai lukio oli ”standardi”. Ammattikouluun hakeutuneilla oli päätökseen vaikuttanut taas tietyn alan kiinnostavuus, mutta myös se, ettei lukio kiinnostanut, koska ei koettu omaavansa ”lukupäätä” tai ei haluttu lukea. Ammattikoululaisilla oli selkeästi pysyvämpi alavalinta ja pidempi harkinta suhteessa lukiolaisiin. Yleistäen ammattikouluun menivät ”alansa tietävät tekijät” ja lukioon ”alaansa miettivät lukijat”.

Kyseisen tutkimuksen (Emt., 53) mukaan ammattikouluun hakeutuneiden nuorten ensisijaisina tavoitteina oli hankkia ammatti ja mennä töihin (47 %). Osalle ammatillinen koulutus näyttäytyi koulutusväylänä ammattikorkeakouluopintoihin (17 %). Niemen (2010, 146) tutkimus toisti tuloksen peruskoulun päättövaiheesta merkittävänä valinnan paikkana, sillä vaikka eroa ammattikoulun ja lukion välillä on purettu jatko-opintokelpoisuudella ja kaksoistutkinnolla, niin käsitykset ja totut käytännöt siitä, että ammattikoulusta mennään suoraan työelämään, olivat syvällä hänen tutkimuksessaan. Myös Pulkisen (2014, 16) mukaan ”merkityksellisin koulutuksen siilo yhteiskunnan kerrokseen on toisen asteen koulutusvalinta, jonka nuori tekee vanhempiensa ja opettajiensa avustuksella”.

Herrasen (2014) tutkimuksessa koulutusvalintoja tietylle alalle todetaan ohjaavan, nuorten hakuikäyttäytymisen perusteella, kaverit, alojen maine nuorten keskuudessa, halu tehdä omaa juttua sekä edempänä mainittu toisen asteen koulutuksen selkeä jako teoreettiseen ja käytännölliseen koulutukseen. Alalle työllistyminen ei näyttänyt vaikuttavan valintoihin. (Emt., 151.) Lappalaisen ym. (2010) tutkimusartikkelissa todetaan taas nuorten rakentavan itselleen kuvaa koulutuksesta ja työstä erilaisista lähteistä. Omakohtaista kokemusta työstä ja koulutuksesta saadaan esimerkiksi TET -jaksojen ja oppilaitosvierailujen avulla. Näiden avulla rakentuu käsitys siitä, mitä haluaa tai mitä ei ainakaan halua. Tutkimuksessa yhtenä keskeisimpänä nuorten ammatinvalinnan ja tulevaisuuden rakentamisen lähteenä olivat omakohtaiset kokemukset. Tärkeitä informantteina olivat perheenjäsenet, sukulaiset, ystävät ja seurustelukumppanit, opinto-ohjaajista ei tässä yhteydessä juuri puhuttu. Vanhemmat ja sukulaiset saattoivat esittää nuorelle käsityksiä soveltuvasta ammatista tai nuoren soveltuvuudesta ammattiin. Moni seurasikin suoraan vanhempien tai sisarusten jalanjalkia ja kuva tietystä alasta saattoi rakentua vain yhden informantin välityksellä. (Emt., 46 – 47.)

Lisäksi edeltävässä luvussa yhdeksi koulutusvalintajärjestelmän ongelmaksi nostettiin hakukohteiden paljous. Kun vaihtoehtoja on liian paljon, jotta niistä voisi arvioida jokaista, on opiskelijan suoritettava karkeampaa karsintaa, jossa keskeisenä koulutuksen valintakriteerinä on hakukohteeseen koettu etäisyys. Etäisyys voi olla maantieteellinen, sisäänpääsyn vaikeus tai vieraan hakuprosessin luoma etäisyys, etäisyys kokemuksiin oppiaineista tai sosiaalinen etäisyys (lapsuudenperheen arvot tai henkilökohtaiset siteet). Valintaan vaikuttaa aina jossakin määrin kasvuympäristön tuottama henkilöhistoria. Mitä aikaisemmin koulutusvalinta tulee tehdä, sitä vahvempi aikaisempien koulukokemusten vaikutus on. Tutkijat kysyvätkin: ”missä määrin nuoria voi velvoittaa päättämään oikein tarjolla olevien koulutusten avaamista elämänmahdollisuuksista, kun suuryritykset ja toimialat pyyhkiytyvät talouden kartalta muutamassa vuodessa? Voiko työmarkkinoista, joilla muutos on pysyvää, saada otetta, jota uskaltaisi kutsua tiedoksi?” Kaksi erilaista tapaa suhteuttaa koulutusva-

lintoja työmarkkinoihin ovat *talousjärjestelmän ehtojen hyväksyminen ja niihin sopeutuminen* (koulutuksen merkitys, valitseminen ei lopu koulutusvalintaan) sekä *takerrutaan ammatteihin, jotka ovat toistaiseksi säilyneet*. Tutkijoiden mukaan monet nuoret tulkitsevat koulutuksen ja työn suhteen eri tavoin. (Vieno ym. 2014, 98 - 99.)

4 INFORMAATIO JA TUKI KOULUTUSPOLULLA

Tässä luvussa tarkastellaan nuorten koulutuspolulla saamaa informaatiota ja tukea muun muassa sosiaalisen pääoman käsitteen avulla. Selvitetään, mitä nuorten sosiaalinen pääoma on, miten sitä on tutkittu ja minkälaisia tekijöitä sen muodostumiseen vaikuttaa. Koulutus- ja urapolulla sosiaalisen pääomaan liittyvät vahvasti kaverit, vanhemmat, harrastuspiirit ja koulu. Lopuksi tarkastellaan opinto-ohjauksen merkitystä nuorten koulutus- ja urapolulla sekä opinto-ohjauksen kehittämistä 2010 -luvulla.

4.1 Sosiaalinen pääoma

Aiemmissä tutkimuksissa sosiaalinen pääoma on ilmennyt enemmänkin aikuisten nuoriin kohdistamana kuin nuorten välisenä vastavuoroisena toimintana. Se on näyttäytynyt perhe-, koulu- ja asuinyhteisöjen omaisuutena. Nuoren sosiaalisesta pääomasta on nähty kertovan sosiaaliseen verkostoon liittyvät rakenteelliset tekijät, kuten asuinpaikka, perheen koko ja sosioekonominen asema. Korkiamäen (2013) väitöskirjassa nuoren sosiaalinen pääoma nähdään myös nuorten keskinäisenä toimintana. (Emt., 110.) Lisäksi tänä päivänä sosiaalisen pääoman käsitteen katsotaan liittyvän sosiaalisiin verkostoihin, normeihin, kontrolliin, sosiaaliseen tukeen ja luottamukseen. Sosiaalisella pääomalla ei kuitenkaan ole yhtä ja yksiselitteistä määritelmää, teoriaa tai näkökulmaa, vaan se on kontekstiin sidonnaista ja liikkeessä. Sitä voidaan kuitenkin joustavasti soveltaen hyödyntää nuorten elämää tutkittaessa (Emt., 18, 29, 188).

Korkiamäen (2013) tutkimuksen mukaan sosiaalinen pääoma merkityksellistyy prosesseina, positioina ja resursseina. Kolme perinteistä, Colemanin, Putnamin ja Bourdieun, sosiaalisen pääoman teoriaa sisältävät piirteitä, joita Korkiamäen tutkimuksessa tuli esille nuorten vertaissuhteissa. Teoriat eivät kuitenkaan kokonaan selittäneet sosiaalisia voimavaroja, resurssien rakentumisen prosesseja ja niiden muotoutumista ehdollistavia positioita, joita nuorten vertaisyhteisöissä rakentui. Nuorille tärkeitä vertaissuhteissa rakentuvia resursseja Korkiamäki tutkikin emotionaalisen pääoman (Reay 2000) ja alakulttuurisen pääoman (Thornton 1995) avulla sekä emotioiden ja yhteisöllisten positioden merkitystä sosiaalisen pääoman edellytyksinä alakulttuurisen pääoman (Tolonen 2007) ja alakulttuuritietoisien pääoman ja osallisuuden avulla. (Emt., 185 – 187.)

Osa nuoren sosiaalista pääomaa on siis sosiaalisissa suhteissa rakentuvat sosiaaliset resurssit, joilla tarkoitetaan positiivisia asioita, jotka parantavat yksilön hyvinvointia ja toiminnan edellytyksiä

(Korkiamäki 2013, 54). Sosiaaliset resurssit ovat voimavara, joka on nuoren ulottuvilla hänen ollessaan jonkin vertaisyhteisön täysivaltainen jäsen, mutta ne eivät ole automaattinen seuraus sosiaalisista suhteista (Emt., 114). Nuoren mahdollisuudet päästä käsiksi yhteisön sosiaaliseen pääomaan rajoittuvat nuoren omiin valintoihin, mutta myös toisten nuorten toimiin ja vastentahtoisesti. Yhteisöllisillä suhteilla on siis myös ulossulkeva puoli (Emt., 119).

Sosiaalinen pääoma on myös yksilökohtaisesti vaihtelevaa. Osa Korkiamäen (2013) väitöstutkimuksen nuorista kiinnittyi yhteen tiiviiseen ryhmään, osa oli löyhässä ja muuntuvassa ryhmässä. Joidenkin nuorten ryhmään kuulumisen tapahtui urheiluharrastuksessa ja osa vietti usein aikaa tyttö- tai poikaystävän kanssa. Oli myös nuoria, joilla oli vain yksi hyvä ystävä sekä nuoria, jotka olivat yleensä yksin. Nuoren sosiaaliset resurssit karttuivat vain harvoin yhdenlaisessa vertaisyhteisössä. Nuoret liikkuvat yhteisöissä ryhmänä ja yksilöinä. Heillä oli vertaisyhteisönsä ulkopuolisia suhteita, jotka eivät olleet täysin samoja kuin hänen ystäviensä tuttavuudet. (Emt., 140 – 141.)

4.2 Vanhempien sosiaalinen ja taloudellinen asema

Nuorten toiminta ei ole koskaan täysin omaehtoista, vaan sitä kontekstoivat yhteisölliset rakenteet. (Korkiamäki 2013, 193.) Aikuisten kontrolloivat käytännöt ja kulttuuriin sidonnaiset diskurssit ovat osaltaan ohjaamassa nuoria eriarvoisiin asemiin. Vaikka nuoret ovat myös aktiivisia oman sosiaalisen pääoman toimijoita, niin he eivät siis ole keskenäänkään irti ympärillä vaikuttavista rakenteellisista konteksteista. (Emt., 186.)

Sukupolvisuhteet määrittävät osaltaan nuorten keskinäistä sosiaalista pääomaa. Ne ohjaavat nuoria tiettyihin vertaisyhteisöllisiin positiioihin. Korkiamäen (2013) tutkimuksessa tämä näkyi *ensiksi* siinä, että on nuoresta riippumattomia valintoja, kuten keitä hänen oli mahdollista tavata ja keneen tutustua. Asuinpaikka oli aikuisten tekemä ratkaisu eikä alueen koulutustarjonta ollut välttämättä nuoren mieltymysten mukainen. Myös vanhempien tulotaso ja sosioekonominen asema vaikuttivat siihen, mitä nuori voi harrastaa ja missä oli mahdollisuus viettää vapaa-aikaa sekä millaisia välineitä hänellä oli käytössään ystävien kanssa kommunikointiin. Aikuisten toiminta asetti tällä tavoin reunaehdot nuorten keskinäiseen toimintaan ja tuotti nuorten kesken eriarvoisia mahdollisuuksia kanssakäymiseen vertaistensa kanssa. Positiot olivat kuitenkin nuorten kokemuksiin perustuvia, joten ne ilmenivät eri tavalla, vaikka aika, paikka ja sosiaalinen tai ekonominen tila olisivat samat. *Toiseksi* sukupolvisopimuksellinen roolijako oikeutti yhteisöllisiä käytäntöjä, yhteiskunnallisten instituutioiden olemassaoloa ja toimintaa, jotka olivat jonkun sukupolven edustajille oikeampia kuin toisille.

Koettiin, että aikuisia tarvittiin kontrollin, huolenpidon ja sosiaalisen tuen lähteinä. Nuoren rooli ei kuitenkaan ollut passiivinen vaan nuoret olivat aktiivisia vuorovaikutustilanteissa, jotka tuottavat tukea ja kontrollia. *Kolmanneksi* sukupolvien välinen vuorovaikutus määrittäi nuorten keskinäistä sosiaalista pääomaa. Nuorten vertaisyhteisöt syntyivät ja muotoutuivat kulttuurisesti vallitsevissa diskursseissa: aikuisten nuorille kohdistamat puhutavat, leimat ja odotukset rajasivat kentän, jossa nuoren oli mahdollista kuvata itseään, toisiaan, vertaissuhteitaan sekä jonka sisälle sijoitti yhteisölliset positionsa. Aikuisten nuoriin kohdistama kontrolli sääteli nuoren käytöstä sekä rajoitti todellista mahdollisuutta kanssakäymiseen joidenkin nuorten kanssa. Nuoret eivät kuitenkaan ottaneet kaikkia aikuisten arvoja ja ajatuksia sellaisinaan, vaan myös haastoivat niitä.⁹ (Emt., 148 – 151.) Myös Tolonen (2005) toteaa tutkimuksessaan, että perheissä ja sosiaalisissa suhteissa paikallisyhteisössä opitut sosiaalinen ja kulttuurinen jatkuvuus nähdään erittäin tärkeänä nuorten elämässä. Hänen mukaansa vaikka elämämme modernissa ja globaalissa maailmassa, yksilöitä ympäröivät erilaiset sosiaaliset ja kulttuuriset kontekstit, jotka vaikuttavat elämäämme ja oppimaamme. (Emt., 344.)

Kalalahden (2014) väitöstutkimuksen mukaan sosiaalinen pääoma on nuorelle merkittävä tekijä koulunkäynnin kannalta. Sosiaalinen pääoma ei ole pelkästään koulutustasoon sidottu, vaan sitä esiintyy kaikissa yhteiskuntaluokissa. (Emt., 67.) Tolosen (2005) mukaan työväenluokkaisten perheiden nuorilla on taipumus valita samantyyppisiä ammatteja kuin vanhempansa. Lisäksi monet heistä jäävät todennäköisesti paikallisyhteisöön tulevaisuudessa. Näiden nuorten välillä on kuitenkin suuria eroja siinä, miten he hyödyntävät sosiaalista ja kulttuurista pääomaa. Sosiaalinen pääoma onkin sekä koulutuksen että kulttuurisen pääoman rakentumisessa todella tärkeässä osassa. (Emt., 343.)

Kalalahti (2014, 67) jatkaa, että vaikka perheen koulutustaso vaikuttaa tutkimusten mukaan koulussa menestymisen edellytyksiin myös asiat, miten paljon aikaa nuorten kanssa viettää, miten heitä kuullaan ja miten turvataan sosiaalisesti turvallinen tila kasvaa ja kehittyä, luovat edellytyksiä menestyä koulutuksessa. Tolosen mukaan (2005) vanhempien tuella ja emotionaalisella työllä on vaikutusta myös nuorten ammatin ja asuinpaikan valintoja koskeviin päätöksiin. Emotionaalinen pääoma on osa vanhemmilta lapsille siirtyvää sosiaalista pääomaa, jolla on keskeinen osa inhimillisen pääoman muodostumisessa (Emt., 346). Samoin Pulkkinen (2014, 16) mukaan nuoren valitessa koulutusuransa suuntaa, joko ammatilliseen tai yleissivistävään koulutukseen, on hän altis vertaispainelle, kuten vanhempien uskomuksille ja neuvoille.

⁹ Ks. myös luku 3.2 Identiteetti

4.3 Ystävä- ja harrastuspiirit

Nuoret kuuluvat aikuislähtöisten yhteisöjen lisäksi erilaisiin ryhmiin ja yhteisöihin, joissa aikuiset eivät ole läsnä. Nämä nuorten väliset verkostot on nähty nuoruusajan merkityksellisimmiksi ihmissuhteiksi. Nuorten ystävyysuhteiden tuottamat resurssit ovat silti jääneet liki noteeraamatta sosiaalisen pääoman tutkimuksessa. Nuorten sosiaalista pääomaa onkin tutkittu lähinnä selvittämällä perheen kokoa, vanhempien osallistumista lasten koulun käytiin, aikuisten nuoriin kohdistamia odotuksia tai vanhemmuuden tyylejä. (Korkiamäki 2013, 43 – 44.) Korkiamäen tutkimuksessa nuorten vertaissuhteet nähdään sosiaalista pääomaa eli sosiaalisia resursseja tuottavana kontekstina (Emt., 55).

Osallisuus ja positiiviset tunteet ovat keskeisiä tekijöitä, jotka antavat sosiaaliselle vuorovaikutukselle merkityksen eli niin sanotusti tien sosiaaliseen pääomaan. Ne ovat kuitenkin myös tärkeitä resursseja ja sosiaalista pääomaa jo itsessään. (Korkiamäki 2013, 185.) Nuorten antamia merkityksiä vertaissuhteistaan, toiminnastaan ja muiden ihmisten toiminnasta ei kuitenkaan aina osata tulkita oikein, esimerkiksi yksin oleminen ei merkitse välttämättä ulkopuolisuutta, resurssittomuutta ja hyvinvoinnin uhkaa. Nuorten keskinäisissä yhteisöissä elävistä resursseista (sosiaalinen tuki, tukeva kontrolli) huolimatta niissä harjoitetaan myös vallankäyttöä, erottelua ja ulossulkemista ja niihin kuulumisessa on aina myös epävarmuutta, rajallisuutta ja tilanteisuutta. Vaikka nykyään nuorilla on aikaisempia sukupolvia enemmän vapautta valita oma yhteisönsä, on yhteisöjen nähty muuttuvan myös löyhemmiksi sosiaaliselta sitovuudeltaan. (Emt., 192.) Nuorten vertaisryhmissä jakamien arvojen voidaan nähdä tuottavan niin sanottua moraalista pääomaa, joka ohjaa nuoren toimintaa, käyttäytymistä ja moraalisia arvoja (Emt., 135).

Ziehe (1991) pohtii sosiaalisen pääoman kertymistä ja identiteetin rakentumista oppimisen kautta. Tavanomainen oppiminen, jossa edellinen sukupolvi opettaa opetettavat asiat lapsille ja nuorille on aikansa elänyt tapa nopean kulttuurisen ja yhteiskunnallisen muutoksen yhteiskunnassa. Oppiminen on kollektiivista ja sosiaalista etsimistä. Epätavanomaista oppimista on, kun yksilön itseymmärrys kasvaa ei-institutionaalisissa ympäristöissä ja yhteisöissä eli koulun ulkopuolella. Joillakin nuorilla, jotka harrastavat erityisen sitoutuneesti jotakin, vapaa-ajan intressit kantavat jopa ammattiin saakka. (ref. Hoikkala 1998, 158.) Myös nuoren käsitys itsestä voi syntyä harrastuksissa tai muussa vapaa-ajanvietossa, sillä nuori peilaa, toteuttaa ja etsii itseään ihmissuhteiden avulla (Hoikkala 1998, 154).

Myös Määtän (2014) tutkimuksen mukaan osa nuorista löytää oman juttunsa työn ja harrastusten välimaastosta. Hän toteaa, että ammattimaiset harrastukset voivat tuoda mukaan väyliä toimintaan ja jonkinlaiseen työhön sekä saattavat olla keskeisessä asemassa nuorten elämässä, kun perinteiset

kokopäiväiset ja vakinaiset työsuhdemuodot vähenevät nykyisestä. Yhteiskunnassa onkin ollut nähtävissä monenlaisia paineita¹⁰ saada nuoria vanhoihin koulutus- ja työelämäputkiin nopeammin, riippumatta esimerkiksi alan työllisyystilanteesta. Määttän mielestä tulisikin pohtia, miten yhteiskunta voisi kannustaa ja tunnustaa nuorten omaehtoista ja työnomaista toimintaa ja hyödyntää siinä kertynyttä osaamista? (Emt., 205 – 206.)

4.4 Opinto-ohjaus

Oppilaan- ja opinto-ohjauksen haasteista ja puutteista, erityisesti koulutuksen siirtymäkohdissa, on käyty 2000 -luvulla tutkimuskeskustelua muun muassa Nuorisotutkimusverkoston ja Nuorisotutkimus -lehden toimesta. Myös ministeriötasolla, opetusministeriössä, on kiinnitetty huomiota opinto-ohjauksen tärkeyteen ja sitä on haluttu tehostaa eri koulutusasteilla.

4.4.1 Opinto-ohjauksen rooli ja merkitys

Kouvo ym. (2011, 77) toteavat katsauksessaan ohjauksen merkityksen korostuvan kaikilla koulutusasteilla. Erityisen tärkeänä he näkevät sen kuitenkin toisen asteen hakuvaiheessa, sillä toiselle asteelle haetaan vaiheessa, jossa oma ammatillinen identiteettityö on vielä useimmilla kesken. Tässä vaiheessa tarvittaisiinkin enemmän tietoa eri ammateista ja aloista sekä tukea valinnoille. Myös Lappalainen ym. (2010) korostaa toiselle asteelle siirtymistä. Heidän mukaansa opinto-ohjauksen erityinen haaste on juuri siirtymäkohdassa peruskoulusta toiselle asteelle. Opetussuunnitelman perusteissa ”nuori asetetaan omia kiinnostuksiaan vastaavien valintojen tekijäksi”. Individualistisen koulutuspolitiikan myötä valinta on siirtynyt vähitellen yksilölle ja tämä asettaa opinto-ohjaajat ristiriitaiseen tilanteeseen, sillä ohjauksella tulisi vaikuttaa nuoren päätöksentekoon, mutta samalla ”puuttuminen” problematisoituu epäeettiseksi. Tämän, nuoren autonomisuutta korostavan, diskursusin vuoksi voikin jäädä huomiotta toimintaa ohjaavia rakenteita, joita tulisi pyrkiä purkamaan¹¹. Yksilöllistä valintaa arvostava ohjauksikäsitelmä saattaa saada aikaan osalla nuorissa kokemuksen, että he ovat yksin tehdessään tulevaisuutta koskevia päätöksiä. (Emt., 42 – 43.) Esimerkiksi Mehtäläisen (2001) tutkimuksessa nuoret kaipasivat jo opintojen alkuvaiheessa enemmän ohjausta ammatinvalintaan ja jatko-opintoihin liittyvissä ongelmissa. Lukiolaisista 36 %:a oli opintojensa alussa kokenut olevansa yksin opiskelua koskevien päätöstensä kanssa ja 32 %:a ilmoitti, että opinto-ohjaajan

¹⁰ Esimerkiksi edeltävän hallituskauden nuorisotakuu ja koulutustakuu -hankkeet

¹¹ Esimerkiksi kotitaustan vaikutus kouluttautumisen käsityksiin

juttusille oli vaikea päästä, ammattikoululaisista noin viidennes. (Emt., 82 – 84.) Nuorten olisikin mahdollista tehdä valistuneempia valintoja, jos ohjaajat tarjoaisivat aktiivisemmin asiantuntijuuttaan päätöksenteon tueksi (Lappalainen ym. 2010, 52).

Ammatinvalintaansa pohtiessaan nuoret joutuvat rakentamaan käsitystä myös itsestään. Ohjauksessa nuoria ohjataan pohtimaan itseä, omia mieltymyksiä ja vahvuuksia. Nuoret rakentavat käsitystä itsestään esimerkiksi lähipiiriltään, opettajilta ja opinto-ohjaajilta saamansa palautteen pohjalta. Tämän ja koulumenestyksen reunaehtoien pohjalta voidaan tehdä valintoja. Esimerkiksi Lappalaisen tutkimuksessa selvisi, että lähihoitajaopiskelijat olivat katsoneet opinto-ohjaajan kanssa, mihin omat arvosanat riittävät. Yksi tärkeä ohjauksen pedagoginen kysymys on: ”miten opin”. Jako tekemisen ja lukemisen välillä ohjaa vanhaan koulutuksen kaksijakoiseen ajatteluun ammatillisen koulutuksen ja lukion välillä. Myös ajatus siitä, että erilaiset persoonalliset piirteet ja ominaisuudet soveltuvat tietyille opintoaloille paremmin elää vielä vahvana.¹² Lappalaisen tutkimuksessa tämä näkyi niin, että kun ohjausprosessi näyttäytyi haastavana, nuoria ohjattiin herkästi sukupuolen mukaisesti aloille. Käytännönläheisyys ja tekeminen liitettiin tässäkin tutkimuksessa ammattikouluun ja teoria ja lukeminen lukioon. Ammattikoulussa pohditaan, millaiset ihmiset kuuluvat millekin alalle ja ”millainen olen”? Kysymys rakentuu myös harrastusten pohjalta, sillä niissä nuoret rakentavat käsitystä siitä, missä ovat hyviä. Mikäli nuoret tuottavat valintoja harrastustensa pohjalta, heidän nähdään olevan motivoituneita alalle.¹³ Opinto-ohjaajia opiskelijoiden harrastamisesta tietäminen auttaakin tukemaan valintojen suuntaamisessa. Koska toiselle asteelle siirryttäessä nuorten kokemukset työelämästä ja ammatillisesta koulutuksesta ovat vähäisiä, niin pienistäkin ”tiedonrippeistä” tulee merkityksellisiä. Tutkijoiden mielestä olisikin hyvä laajentaa *koulutuskokeiluja*¹⁴, sillä ne voisivat vahvistaa käsityksiä, siitä haluaako tietylle alalle vai ei. (Lappalainen ym. 2010, 48 – 49, 52.) Määttä (2014, 205) mukaan nuoria tulisi lisäksi ohjata pohtimaan itselle oikeasti realistisia työmahdollisuuksia esimerkiksi hyödyntäen koulutus- ja työvoimatarpeen ennakointitilastoja.

4.4.2 Opinto-ohjauksen kehittäminen 2010 -luvulla

Opetusministeriön muistion (2010) mukaan opinto-ohjauksen tehostaminen on tärkeää. Muistiossa todetaan, että ”ohjaus- ja neuvontapalvelut eri oppilaitosmuodoissa ja koulutusasteilla vaikuttavat siihen, kuinka hyvin oppilaat ja opiskelijat pystyvät tekemään realistisia koulutusvalintoja ja siirty-

¹² Ks. aiemmin luku 3.3.3

¹³ Ks. aiemmin luku 4.3

¹⁴ Koulutuskokeilut ovat enintään 10 päivän mittaisia tutustumisjaksoja, joiden aikana nuori tutustuu oppilaitokseen ja sen koulutustarjontaan (TE-palvelut 2014a).

mään koulutusasteelta toiselle”. Tämän vuoksi opintojen ohjaukseen tulisi kiinnittää erityisesti huomiota koulutusasteelta toiselle siirryttäessä, sillä esimerkiksi kaikilla lukiolaisilla ei ole riittävää jatko-opinto- ja työelämäntuntemusta oikean ja realistisen jatkokoulutusalan löytämiseen. Ohjauksessa olisi pyrittävä myös jatkuvuuteen. Jo perusasteella tulevaisuusorientoitunut ja konkreettinen ohjaus eri ammattialoista voisi motivoida nuoria parempiin suorituksiin. Ohjaus olisi parhaimmillaan henkilökohtaista, säännöllistä ja oppilaan vahvuudet tunnistavaa. (Emt., 30.)

Lisäksi toisella asteella opinto-ohjauksen pitäisi yhdistyä konkreettisemmin osaksi opiskelijan opintojen kuluessa rakentuvaa *henkilökohtaista opintojen opiskelusuunnitelmaa*¹⁵. Sen avulla opinto-ohjaus olisi entistä yksilöllisempää ja opintojen päätyttyä opiskelijalla olisi paremmat valmiudet hakeutua opintoihin sekä hänellä olisi yksityiskohtaisempaa tietoa koulutusvaihtoehdoista ja työelämästä. Opinto-ohjauksen tehostamisen¹⁶ nähdään tukevan jatko-opintoihin hakua ja onnistuneita valintoja sekä ehkäisevän etenemisongelmia opinnoissa ja opintojen pitkittymistä korkea-asteella. (Emt., 30.)

Vuonna 2011 silloisen opetusministerin mukaan opinto-ohjausta oli vahvistettava kaikilla koulutusasteilla. Suurimmat opinto-ohjauksen puutteet liittyivät muun muassa ohjauksen yksilöllistämiseen ja opiskelijoiden jatko-opintoihin ohjaamiseen. (OKM 2010.) Erityisesti lukion opinto-ohjauksen kehittämiseen on kiinnitetty huomiota 2010 -luvulla. Opetus- ja kulttuuriministeriön tuolloin tilaamaan lukion opinto-ohjauksen kehittämishankkeeseen osallistui 12 koulutuksen järjestäjää. Pilottihankkeissa keskityttiin kehittämään opiskelijoiden henkilökohtaisia jatko-opintosuunnitelmia, koko kouluyhteisön osallisuutta ohjaukseen sekä lukiomaailman ja sen sidosryhmien välistä yhteistyötä. (Ramboll 2012, 3.) Yhtenä nykyisen hallituksen osaamisen ja koulutuksen kehittämisen kärkihankkeena on korkeakouluopintoihin siirtymisen nopeuttaminen. Tavoitteeseen on nähty päästävän esimerkiksi lisäämällä aiemmissakin 2010 -luvun selvityksissä mainittuja toimia, kuten toisen asteen ja korkea-asteen välistä yhteistyötä ja työelämäyhteyksiä sekä kehittämällä opinto-ohjausta. (Valtioneuvosto 2016b.)

¹⁵ Henkilökohtainen opintojen opiskelusuunnitelma on kirjallinen tuotos omista jatko-opintosuunnitelmista huomioiden omat vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet. Suunnitelmassa tulisi pohtia konkreettisesti, miten opintoihin hakeudutaan ja sijoitutaan työelämään.

¹⁶ Yksi muistion koulutuspoliittinen tavoite oli tehostaa opinto-ohjausta. Tätä tuetaan tiiviimmällä toisen asteen ja korkeakoulujen yhteistyöllä (korkeakoulutuksen mahdollisuuksien hahmottaminen, realistinen kuva korkeakouluopinnoista ja eri koulutusohjelmista).

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa esitellään tutkimusprosessi kokonaisuudessaan. Luku alkaa tutkimustehtävän kuvauksella. Sen jälkeen kuvataan tutkimuskohde ja aineiston keruu. Lopuksi kuvataan aineiston analyysissä käytetyt menetelmät ja kerätty aineisto. Eettiset kysymykset kulkevat mukana koko tutkimusprosessin kuvauksen ajan.

5.1 Tutkimustehtävä

Tämän pro gradu -tutkielman tutkimusaiheena ovat nuorten työelämähaaveet sekä koulutus- ja urapolun suunnittelu. Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, mitä nuoret tietävät uudesta työelämästä, miten näkevät sen ja omat mahdollisuutensa työllistyä siellä sekä mitä valintoja he tekevät saavuttaakseen halutun paikan työelämässä ja kuinka paljon he käyttävät resursseja opintoihin. Lisäksi selvitetään, mitkä mahdolliset tekijät vaikuttavat nuoren koulutusurapolun rakentumiseen (mm. mistä nuoret saavat ideoita tai apua valintoihinsa ja onko työelämäkokemuksista hyötyä oman polun löytämisessä). Tutkimuksessa tarkastellaan myös, onko ammattikoululaisten ja lukiolaisten välillä eroja koulutus- ja urapolun suunnittelussa sekä työelämän käsityksissä ja tietämyksessä.

Tutkimuskysymykset ovat: Millaisena nuoret näkevät tulevaisuuden työelämän ja mahdollisuutensa työllistyä haluamalleen alalle? Minkälaisia koulutusratkaisuja nuoret suunnittelevat tekevänsä tulevaa työtä ajatellen ja kuinka paljon he käyttävät resursseja? Mitkä tekijät vaikuttavat päätöksiin sekä mistä ja missä määrin nuoret saavat ideoita tai apua opintourapolkunsu rakentamiseen? Saavatko he ideoita ja apua oman opintourapolkunsu löytämiseen TET-jaksoista¹⁷, työharjoitteluista, kesätöistä tai koulusta? Entä miten ajatukset eroavat ammattikoululaisten ja lukiolaisten välillä?

Tutkimuksen avulla saadaan tietoa siitä, mitkä tekijät ohjaavat nuoria eri oppilaitoksiin ja lopulta työelämään. Onko kaikki suunniteltua vai ajelehtivatko nuoret tietylle alalle? Osaavatko nuoret ajatella tulevaa työelämää jatkumona omille opinnoilleen ja onko tehtyjen valintojen tiedostettu vaikuttavan tulevaan asemaan työelämässä? Yhteiskunnan resurssien käytön näkökulmasta olisi eduksi, mikäli nuoret tietäisivät jo aikaisessa vaiheessa, mille alalle haluavat tulevaisuudessa työllistyä. Osa nuorista kun joutuu tekemään tulevaisuuden suhteen ratkaisevia valintoja jo perusasteen koulutuksen päättyessä. Tässä iässä nuori on altis vertaispaineelle sekä opettajien ja vanhempien uskoksille ja neuvoille (Pulkkinen 2014, 16). Monet nuorista lähtevätkin opiskelemaan lukioon ilman

¹⁷ Lyhenne Työelämään tutustuminen -jaksosta.

täsmällistä tavoitetta saadakseen kolme lisävuotta miettiä omaa alaansa (esim. Mehtäläinen 2001, 3).

Muun muassa koulutuksen keskeytyksien ehkäisemiseksi herää kysymys myös siitä, tulisiko jo esimerkiksi perusasteen koulutuksen oppilaanohjauksessa panostaa enemmän omalta tuntuvan alan valintaan? Voitaisiinko esimerkiksi työelämän ohjaukseen lisäresursseja siirtämällä säästyä opintojen keskeyttämisiltä tai ainakin vähentää niiden määrää (koulutusalan vaihdot ja koulutuksesta eroaminen) toisen ja kolmannen asteen koulutusvaiheissa? Entä itsensä sekä oman alan etsimisen välivuosilta tulevaisuudessa? Monet nuoret vaihtavat alaa vuoden tai muutaman kokeilun jälkeen, mikäli ala ei tunnu omalta. Tässä tilanteessa tietyille alalle valittu, keskeyttänyt opiskelija, on voinut viedä opiskelupaikan toiselta, joka olisi kokenut alan juuri itselleen omaksi. Sekä nykyisen että edeltävän hallituksen tavoite työurien alkupään pidentämisen suhteen voisi toteutua paremmin, mikäli nuoret eivät joutuisi käyttämään hyvinvointiyhteiskunnan kannalta tärkeitä työvuosia liialti oman alan miettimiseen.

5.2 Tutkimuskohde

Tutkimuksen kohderyhmänä olivat toisen asteen koulutuksessa olevat nuoret sekä ammattikouluissa että lukioissa. Tutkittava ryhmä valikoitui toisen asteen opiskelijoihin peruskoulun päättävien sijasta, sillä heillä on jo jonkinlaisia valintoja tehtynä koulutusurapolulla: peruskoulusta toiselle asteelle siirtyminen, lukiolaisilla ainevalintoja ja ammattikoululaisilla alan valinta. Lisäksi koko toisen asteen opiskelijoiden valintaa kohderyhmäksi ohjasi ajatus ja halu nähdä, kuinka eroavat jo jonkinlaisen ammatillisen suuntauksen tehneiden ja yleissivistävän koulutuksen valinneiden nuorten mielleet koulutus- ja urapolulla etenemisestä sekä työelämästä. Ammattikoululaisilla on jo jonkin verran kokemusta työharjoittelujen puitteissa siitä, mitä tuleva työ tulee sisältämään. Lukiolaisilla tämä on TET-jaksojen varassa.

Tutkimuksen kohdejoukoksi valikoituivat Porin kaupungin toisen asteen oppilaitosten opiskelijat lukioista ja Porin alueella toimivista ammatillisista koulutuksista. Kohdejoukon valinnassa ohjaavana tekijänä oli tutkimuksen toteuttaminen yhdessä kontekstissa, kattaen kaupungin kaikki toisen asteen oppilaitokset, pois lukien kaksi kyseisessä kaupungissa toimivaa yksityislukiota. Kunnallisten lukioiden osalta on käynnissä suuria muutoksia, kun vuosien 2015 – 2016 aikana neljästä lukiosta on päätetty lakkauttaa kaksi ja opiskelijat jakautuvat kahteen jäljelle jäävään kaupungin keskustassa sijaitsevaan lukioon. Kyselytutkimuksen toteuttamisen aikaan kunnallisia nuorisolukioita

oli kolme, joissa opiskelijoita oli yhteensä 1270. Tutkimukseen osallistuvat lukiot erottautuvat toisistaan omilla erikoistumissuuntauksilla: Porin suomalaisessa yhteislukiossa urheilu- ja luonnontieteet, Länsi-Porin lukiossa painotettu kuvaamataidon opetus ja Porin lyseossa yrittäjyyskasvatustopinnot. (Porin kaupunki 2015.) Porissa tapahtuva ammatillinen koulutus on keskittynyt yhdelle yksityiselle toimijalle Länsirannikon Koulutus Oy WinNovalle. Ammatillisen koulutuksen nuorisosteella opiskeltavia opintoaloja ovat ajoneuvo- ja kuljetustekniikka, arkkitehtuuri ja rakentaminen, elintarvikeala ja biotekniikka, graafinen ja viestintäteknikka, kauneudenhoitoala, kone-, metalli- ja energiateknikka, kotitalous- ja kuluttajapalvelut, liiketalous ja kauppa, majoitus- ja ravitsemisala, matkailuala, metsätalous, musiikkiala, turvallisuusala, prosessi-, kemian- ja materiaalitekniikka, sosiaali- ja terveystieteet, sähkö- ja automaatiotekniikka, tieto- ja tietoliikennetekniikka ja tietojenkäsittely. (Winnova 2015.) Winnovan Porin toimipisteessä opiskelevien nuoriso-opiskelijoiden kokonaismäärää ei pystytty selvittämään henkilötietolain (523/1999) mukaisen tietosuojan vuoksi.

5.3 Aineiston keruu

Tämän tutkimuksen aineiston keruumenetelmänä toimi kyselylomake, joka on yksi perinteisimmistä tavoista kerätä aineistoa (Valli 2010, 103). Kysely toteutettiin verkkokyselynä, joka on postikyselyä vastaava tapa, mutta tapahtuu internetissä. Verkkokyselyt ovat yleistyneet viime vuosina muun muassa yhteiskunnan tietoteknisen muutoksen myötä (Mamia 2015) ja niiden käytännöllisyyden vuoksi (Kuula 2006). Verkolla onkin yhä tärkeämpi rooli yhteiskunnassa ja siitä on tullut länsimaissa yhä enemmän kaikkialla läsnä oleva (Laaksonen, Matikainen & Tikka 2013, 9).

Aineiston keruuvaihe alkoi keväällä 2015 kyselylomakkeen suunnittelulla. Lomake laadittiin tutkimustehtävää vastaavaksi tutkimuskysymysten taustateorioita hyödyntäen sekä omista käytännön kokemuksista nousseiden teemojen pohjalta. Nämä teemat jaettiin osakysymyksiksi ja mietittiin, miten asian voisi esittää (operationalisointi) niin, että tutkittava ymmärtää kysymyksen samalla tavalla kuin tutkija. Kysymykset eivät saa olla myöskään johdattelevia tai ole moniselitteisiä, sillä kysymysten vääränlainen muotoilu aiheuttaa eniten virheitä tutkimustuloksiin. (Valli 2010, 103 – 104.) Apuna kyselylomakkeen muotoilussa käytettiin neljän aiemman tutkimuksen lomakkeita: *European Social Survey 2002: Suomen aineisto*, *Nuorisobarometri 2013*, *Nuorten kiinnittyminen kotiseudulle 2000* ja *Opiskelijatutkimus 2010*. Osa kysymyksistä oli relevantteja sellaisenaan. Kysymykset 9a ja 9b on muodostettu vuonna 2014 käyttöön otetun ISCO -ammattiluokituksen mukaan (TE-palvelut 2014b). Muodostui monivalinta- ja avokysymyksiä sisältävä kyselylomake, joka ja-

kautui teemojen mukaisesti viiteen osaan: Taustatiedot, Haaveet ja suunnitelmat, Opinnot ja tulevaisuus, Työ, Ihmissuhteet, Kontaktit ja ohjaus.

Tutkimuslupa-asia käynnistyi huhtikuussa 2015 kyselylomakkeen rakenteen ollessa kunnossa. Tutkimuslupa lukioissa suoritettavaan tutkimuskyselyyn myönnettiin Porin kaupungin Sivistyskeskuksen toimesta 4.5.2015 ja ammattikouluissa Länsirannikon Koulutus Oy WinNovan johtoryhmän kokouksen päätöksessä 5.5.2015. Käytännön asioista ja aikataulutuksesta sovittiin ammattikoulun yhteyshenkilön ja lukioiden rehtorien kanssa syyslukukauden alussa elokuussa. Koska tutkijan oman kyselylomakkeen kriittinen tarkastelu ja lomakkeen validiteetin testaaminen ennen kyselylomakkeiden lähettämistä vastaajille on vaikeaa (Mäkinen 2006, 92 – 93), niin tämän ongelman välttämiseksi lomaketta testattiin ammattikoululaisen ja lukiolaisen näkökulmasta ennen sen luovuttamista oppilaitoksiin. Tästä saadun palautteen avulla lomakkeelle tehtiin muutamia korjauksia.

Sähköiseen muotoon kysely luotiin E-lomake -sovelluksen avulla kesä-elokuussa 2015. Sähköisen kyselyn etuja olivat sekä sen taloudellisuus että vastaukset, jotka ovat suoraan käännettävissä tiedostoksi, jolloin aineistoa ei tarvitse erikseen syöttää koneelle. Sähköisen kyselyn toteuttamista tutkimuksen kohderyhmällä puolsi nuorten positiivinen suhtautuminen internet-kyselyihin, sillä he ovat tottuneita tietoteknisten laitteiden käyttäjiä. Etuna oli myös, että internet-kyselyllä voidaan varmistaa vastaajan vastaaminen tiettyihin kysymyksiin niin, että ohjelma ei päästä vastaajaa eteenpäin ennen kuin on valittu itselle sopiva vaihtoehto kysymykseen. Tulosten analysoinnissa tulee kuitenkin ottaa huomioon, että ”pakkovastaamisella” on sekä hyvät että huonot puolensa. Mikäli vastaajan on vastattava kaikkiin kysymyksiin ilman, että hänellä on riittävän varmaa mielipidettä asiasta, voi hän turhautua ja jättää kyselyn kesken. (Valli 2010, 113.) Muita haasteita olivat verkkokyselylomakkeen laatimisen vaikeus verrattuna postikyselylomakkeeseen ja vastausprosentin jääminen yleensä pienemmäksi kuin postikyselyssä. Verkkokyselyn etuna taas voidaan nähdä sen ekologisuus. (Mamia 2015.) Koska verkkokyselylomaketta ei tarvitse erikseen tallentaa vähentyvät tallentamisessa mahdollisesti tapahtuvat virheet (Vehkalahti 2014, 48). Haastatteluun verrattuna etuna oli myös, että visuaaliset ja verbaliset tekijät sekä sukupuoli ja ikä, jotka haastatteluhetkellä määrittävät vuorovaikutusta, eivät ole läsnä sähköisesti toteutetussa aineiston keruussa (Kuula 2006, 174).

Varsinainen aineiston keruu suoritettiin samana vuonna elo-syyskuun aikana. Kaikki kyselyyn vastanneet olivat yli 15 -vuotiaita, joten heidän voitiin katsoa omalla suostumuksellaan ymmärtävän tutkimukseen osallistumisen, eikä huoltajan lupaa tarvittu (Mäkinen 2006, 88). Kyselyyn vastaaminen toteutettiin kaikissa oppilaitoksissa samalla kaavalla. Jokaisessa oppilaitoksessa opiskelijoille

varattiin aikaa ja mahdollisuus vastata kyselyyn yhden oppitunnin verran (45 min) omilla älylaitteillaan. Oppilaitoksille jaettiin kyselylomakkeen linkki, jonka opettaja jakoi oppitunnilla opiskelijoille. Oppituntia valvovalle opettajalle annettiin lisäksi ohjeistus kyselyyn vastaamisesta, joka kehoitettiin lukemaan opiskelijoille ennen kyselyyn vastaamisen aloittamista. Ohjeistuksessa opiskelijoille korostettiin muun muassa anonymiteetin turvaaminen, tuotiin esille tutkimuksen tavoite, kerätyn aineiston käyttötapa ja -aika sekä tietojen käyttäjä (Valli 2010, 110). Valvovia opettajia ohjeistettiin kertomaan tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta. (ks. Kuula 2006, 102.) Kyselylomakkeen linkki jaettiin kuitenkin myös opiskelijoiden koulusähköpostiin, joten opiskelijan oli myös mahdollista vastata kyselyyn vasta kotona lomakkeen aukioloaikojen puitteissa. Muun muassa tämän ongelmallisuutta on pohdittu myöhemmin tulosten luotettavuus ja yleistettävyyden luvussa.

Lisäksi on todettava, että oppilaitosten suhtautumisessa tutkimukseen oli huomattavia eroja. Tämän johdosta muun muassa kaikkien oppilaitosten mukaan saaminen tutkimukseen vei enemmän aikaa, kuin alun perin oli suunniteltu. Syinä tähän saattoivat olla kyselyn huono ajankohta lukuvuoden alussa tai lukioissa suuret meneillään olevat muutokset koulurakenteissa (ks. luku 5.2). Lisäksi ammattikoulun käytännönläheinen opetus (ei luokkatilassa) vähensi kyselyyn vastaavien opiskelijoiden määrää. Sähköisen kyselyyn kuuluvat myös tietotekniikan tuomat ongelmat, kuten vastausten tallentaminen.

5.4 Aineiston analyysi

Tutkimuksen analyysi toteutettiin pääsääntöisesti kvantitatiivisena tilastollisia menetelmiä käyttäen. Kyselylomakkeeseen oli kuitenkin sisällytetty muutamia avoimia kysymyksiä, jotka analysoitiin kvalitatiivisella analyysimenetelmällä. Lomakkeen avointen kysymysten avulla oli mahdollista saada lisätietoa strukturoituihin kysymyksiin ja tuoda nuorten mielteitä laajemmin esille.

Sekä kvantitatiivisen että kvalitatiivisen analyysimenetelmän hyödyntämistä samassa tutkimuksessa kutsutaan menetelmätriangulaatioksi (Eskola & Suoranta 2001,70). Tutkimuskohteen ollessa esimerkiksi moniselitteinen tai vaikeasti tutkittava, voi useamman kuin yhden analyysimenetelmän käyttö lisätä muun muassa tutkimuksen luotettavuutta. Useamman menetelmän käyttö voi paljastaa myös ristiriitaisuuksia, jotka muutoin saattaisivat jäädä ilman huomiota. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

5.4.1 Tilastolliset menetelmät tutkimuksessa

Tietotekniikan kehittyminen ja erilaisten ohjelmien tuottama apu on suuri tänä päivänä aineiston analysoinnissa. Tässäkin tutkimuksessa hyödynnettyjen SPSS¹⁸:n ja Excelin käytöstä on kuitenkin myös haittaa muun muassa kopioinnin helppouden vuoksi, siksi tutkimukseen osallistuvien yksityisyyden ja tietosuojan turvaamiseksi on hyvin tärkeää, etteivät sivulliset pääse käsiksi aineistoon. (Mäkinen 2006, 96 – 97.) Tässä tutkimuksessa tehtiin tilastoanalyysiä, joten tehtyjen johtopäätösten tulee perustua esitetyn selityksen huolelliseen tarkasteluun ja pohdintaan. Tulee myös huomioida tilastoanalyysin rajoitukset ja edellytykset ja miten nämä vaikuttavat johtopäätöksiin. (Emt., 123 – 124.)

Tutkimuksen tilastollinen analyysi tehtiin SPSS -ohjelmassa. Ennen sitä, jo kyselylomaketta laaties- sa (E-lomake -sovelluksessa), määriteltiin muun muassa valittujen vastausten saamat numeeriset arvot, jolloin aineiston keruuvaiheen päätyttyä 30.9.2015 numeerinen aineisto voitiin siirtää suoraan tilasto-ohjelmaan. Vaikka aineistoa ei tarvinnut syöttää ohjelmaan havainto kerrallaan, ei aineisto ollut heti valmis analysoitavaksi, vaan sitä tuli muokata ennen analyysin aloittamista. Ensiksi muut- tujat määriteltiin muokkaamalla nimet lyhyiksi (esim. k1) ja sen jälkeen muuttujille annettiin ym- märrettävä selite ja muuttujien arvojen selitteet lisättiin, mikäli ne eivät kaikki olleet saaneet E- lomakkeessa merkittyjä nimiä. Lisäksi määriteltiin muuttujien tyyppi, desimaalit nollattiin sekä ”en osaa sanoa” ja ”ei koske minua” muuttujien arvot määriteltiin puuttuviksi tiedoiksi, jottei niitä ei huomioida analyysissä¹⁹. (Mamia 2012, 6 – 7.)

Sitten havaintomatriisi tarkastettiin ottamalla kaikista muuttujista jakaumat muuttujan ja arvojen selitteiden oikeellisuuden ja mahdollisten tallennusvirheiden löytämiseksi (Emt., 7). Tässä kohtaa huomattiin, että yhden muuttujan tallentuneet arvot poikkesivat mahdollisista arvoista, joten väärin tallentuneen muuttujan (k25b) arvot korjattiin ”data view” matriisinäytöllä. Virhe oli tapahtunut E- lomakkeen luonnissa, josta näkyvät arvot olivat siirtyneet sellaisinaan (valinnan arvoja ei ollut mer- kitty). Tässä kohtaa aineistosta poistettiin myös kohdejoukon ulkopuoliset vastaajat, joita olivat yli 25 -vuotiaat vastaajat (11), sillä kysely oli tarkoitettu nuoriso-opiskelijoille. Lisäksi vastausten tal- lentamisen hetkellä oli ilmeisesti tapahtunut tietotekninen virhe ja osasta tallennetuista vastauksista (24) huomasi, että ne olivat identtisiä toiselle vastaukselle. Tämä on voinut johtua esimerkiksi tup- laklikkaamisesta, jos internet-yhteydessä on ollut häiriötä.

¹⁸ Lyhenne nimestä ”Statistical Package for the Social Sciences”

¹⁹ Poikkeuksena esimerkiksi 11a ”Onko sinulla toivealaa tai -ammattia?” kysymyksen kohdalla, jossa myös ”en osaa sanoa” vastaukset koettiin tärkeäksi ottaa mukaan analyysiin.

Tämän jälkeen tehtiin aineiston kuvailevaa analyysiä tarkastelemalla kategoristen muuttujien frekvenssi- ja prosenttijakaumataulukkoja. Lisäksi vertailtiin yhteismitallisten muuttujien jakaumia custom tables -toiminnon avulla. Tutkimukseni kiinnostuksen kohteena oli myös eri muuttujien vertailu ja niiden välisten yhteyksien tarkastelu. Jotta jonkinlaista yhteyttä ilmiöiden välillä voisi tunnistaa, tuli muuttujia tarkastella selittävän analyysin avulla. Yleisesti kvantitatiivinen tutkimus pyrkii usein tutkimaan yhteyksiä ilmiöiden välillä. Aineistotasolla tämä tarkoittaa, että tutkitaan muuttujien välistä yhteisvaihtelua. Toisin sanoen kun jonkin muuttujan arvo muuttuu, tarkastellaan, mikä on todennäköisyys, että toisenkin muuttujan arvo muuttuu. (Mamia 2005, 31.) Kahden muuttujan riippuvuutta voidaan tutkia ristiintaulukoinnilla, jota on pidetty yhtenä tärkeimmistä yhteiskuntatutkimuksen perusmenetelmistä (Vehkalahti 2014, 68). Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut ristiintaulukoinnin avulla tätä muuttujien välistä riippuvuutta. Lisäksi tarkastelen riippuvuuden tilastollista merkitysvyyttä, jonka avulla voidaan nähdä, onko tutkimuksessa havaittu riippuvuus satunnaisvirheestä johtuva vai voidaanko olettaa, että riippuvuus esiintyy myös perusjoukossa. Ristiintaulukoinnin yhteydessä testaaminen tapahtui khiin neliön avulla (Pearson χ^2). Sen mukaan voidaan sanoa, että luottamustason ollessa 95 prosenttia tulos $p < 0,05$ tarkoittaa, että riippuvuus on tilastollisesti merkitsevä. (Mamia 2005, 31.) Merkinnällä $p < 0,001$ tarkoitetaan riippuvuuden olevan tilastollisesti erittäin merkitsevä. Tällöin luottamustaso on 99 prosenttia. Se, onko tulos sisällöllisesti merkitsevä, on tutkijan pääteltävissä (Vehkalahti 2014, 88). Lisäksi eroja muuttujien välillä on pyritty kuvaamaan keskiarvovertailujen avulla, joissa riippuvuuden yleistettävyyttä on tutkittu yksisuuntaisella varianssianalyysillä, eli niin sanotulla f-testillä (Mamia 2012, 32). Yleisesti varianssianalyysissä tarkastellaan selitettävien muuttujien ryhmäkeskiarvoja. Sitä hyödynnetään, kun tutkitaan, ovatko selitettävän muuttujan keskiarvot tilastollisesti merkitsevästi erisuuruisia selittävän muuttujan eri luokissa. (KvantiMOTV 2002.)

5.4.2 Laadullinen menetelmä tutkimuksessa

Nykyään laadullinen tutkimusote nähdään ensisijaisesti aineiston analyysin kautta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 68). Sen on tarkoitus tuoda aineistoon selkeyttä ja siten luoda uutta tietoa asiasta (Eskola & Suoranta 2001, 137), tässä tutkimuksessa myös täydentävää tietoa. Avokysymysten avulla voitiin saada siis näkyviin asioita, joita valmiilla vastausvaihtoehdoilla ei olisi välttämättä huomattu, kuten syitä kuvaavia teemoja. Lisäksi vastaajien mielipide voitiin saada selville perusteellisesti. Huonona puolena on kuitenkin, että avoimiin kysymyksiin on jätetty helposti vastaamatta. Valmiisiin vaihtoehtokysymyksiin verrattuna niitä on myös työläämpää analysoida, koska sanallisten vastausten ana-

lysointi vie aikaa. (Valli 2010, 126.) Tässä tutkimuksessa kyselylomakkeen avovastausten analysointiin käytettiin sisällönanalyysiä.

Sanallisten vastausten analysointi lähti liikkeelle aineiston läpi lukemisella. Samalla aineistosta erotettiin ja merkittiin tutkimuksen kiinnostukseen liittyvät asiat. Sitten aineisto luokiteltiin, teemoiteltiin ja osittain tyypiteltiin aineiston sallimissa rajoissa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91 – 92.) Tässä on huomioitava, että kyselylomakkeen sanalliset vastaukset ovat lyhyitä verrattuna haastatteluaineistoon. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan *luokittelua* on pidetty yksinkertaisimpana aineiston järjestämisen muotona ja kvantitatiivisena analyysinä sisällön teemoin. Aineistosta määritellään luokkia ja lasketaan, kuinka monta kertaa kukin luokka esiintyy aineistossa. Tässä tutkimuksessa luokat jakautuivat osassa avokysymyksissä jo niihin ”johdattelen” edeltävän kysymyksen vastausvaihtoehtojen kautta²⁰. (Emt., 93.)

Teemoittelu on luokittelun kaltaista, mutta siinä painotetaan, mitä jokaisesta teemasta on kerrottu. On kyse laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan. Tällä tavoin on mahdollista vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä kerätyssä aineistossa. Ideana on etsiä tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä. Esimerkiksi tämän tutkimuksen aineistosta löydettiin yhtenä teemana hyvän työuran saavuttamista omalla motivaatiolla ja asenteella. *Tyypittelyssä* taas on kyse siitä, että tiettyjen teemojen sisältä etsitään vielä näkemyksille yhteisiä ominaisuuksia ja näistä muodostetaan yleistys. (Emt., 93.) Esimerkiksi kysymykseen työurasta liittyen muodostettiin tyypit työurasta optimisesti ja pessimistisesti ajattelevat. Analyysin pohjalta muodostuneita teemoja ja tyypittelyjä on kuvattu laadulliseen aineiston kuvaus ja tulokset luvuissa.

5.5 Aineiston kuvaus

5.5.1 Numeerinen aineisto

Tutkimuskyselyyn vastasi elo-syyskuun aikana yhteensä 693 Porissa opiskelevaa toisen asteen opiskelijaa. Aineiston tarkastamisen ja tallennusvirheiden korjausten jälkeen aineisto muodostui 658 vastauksesta. Miehiä kyselyyn vastanneista oli 35 %:a ja naisia 65 %:a. Ammattikoululaisia

²⁰ Esimerkkinä avokysymykseen ”johdatteleva” kysymys 13a: Minkälaisen työuran arvelet sinua odottavan? erittäin hyvä, melko hyvä, ei kovin hyvä, ei lainkaan hyvä, en osaa sanoa. Avokysymyksenä k13b: ”Miksi?”

kyselyyn vastanneista oli 23 %:a ja lukiolaisia 77 %:a²¹. Lukiolaisten vastausprosentiksi muodostui 40. Ammattikoululaisten vastausprosenttia ei pystytty selvittämään, sillä henkilötietolain (523/1999) mukaisen tietosuojan vuoksi ei ollut mahdollista saada tietoon Porissa opiskelevien ammatillisen koulutuksen nuoriso-opiskelijoiden kokonaismäärää. Vastanneet ammattikoululaiset edustivat 12 opintoalaa. Enemmistö vastanneista ammattikoululaisista opiskeli kauneudenhoitoalaa (30 %) ja sosiaali- ja terveydenala (25 %). Muiden alojen opiskelijoita olivat muun muassa matkailu- ja ravitsemusalan opiskelijat (10 %) ja liiketalouden ja kaupan opiskelijoita (9 %).

Enemmistö kyselyyn vastanneista oli aloittanut toisen asteen opinnot syyslukukaudella 2015. Heitä oli vastaajista 51 %:a. Ammattikoululaisista opinnot oli aloittanut vuonna 2015 64 %:a ja lukiolaisista 47 %:a. Toisen ja kolmannen vuoden toisen asteen opiskelijoita oli yhteensä suurin piirtein yhtä suuri joukko kuin ensimmäisen vuoden opiskelijoita. 2014 aloittaneita 28 %:a ja 2013 aloittaneita 19 %:a. Tätä aiemmin aloittaneita oli vain noin 2 %:a vastanneista. Suurin osa kyselyyn vastanneista oli syntynyt 1999 (43 %), 1998 syntyneitä oli 28 %:a ja 1997 20 %:a. Vuonna 1996 tai aiemmin syntyneitä vastaajia oli 10 %:a. Ammattikoululaisten ja lukiolaisten sisäiset ikäjakaumat olivat em. jakauman suuntaisia. Opiskelijoista 84 %:a (552) ilmoitti tämänhetkiseksi kotipaikkakunnakseen Pori. Alla taulukossa 1 on kuvattu tiivistetysti kyselyyn vastanneiden taustatiedot ja määrät eri ryhmissä.

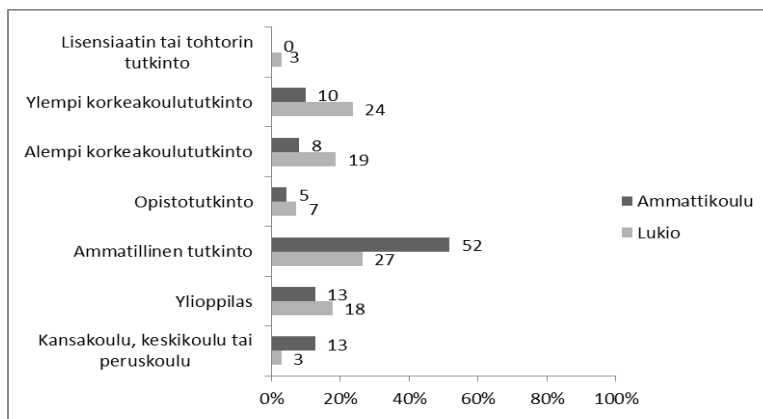
Taulukko 1. Keskeiset vastaajien taustatiedot ja vastaajamäärät eri ryhmissä (n, %)

Sukupuoli	N	%
Mies	232	35
Nainen	426	65
Ikä	N	%
16 v. tai alle	285	43
17 v.	180	27
18 v. tai yli	190	29
Oppilaitos	N	%
Ammattikoulu	153	32
Lukio	505	77
Opintojen aloitusvuosi	N	%
2015	335	51
2014	185	28
2013	122	19
Aiemmin	16	2

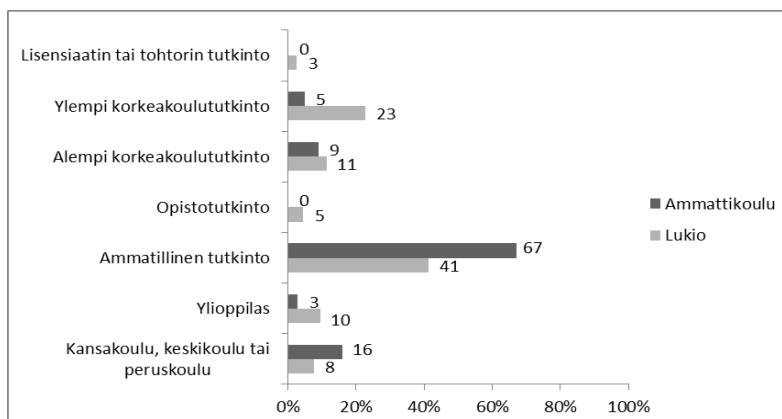
²¹ Poistetut olivat poikkeuksetta ammattikoulussa opiskelevia.

Mehtäläisen (2001) tutkimuksessa toisen asteen koulutukseen hakeutumisesta ja opiskelijoiden koulutusala ja uravalintaa ohjaavista tekijöistä todettiin, että 2000 -luvun taitteessa vanhempien koulutustasolla oli yhteys nuoren jatkokoulutuspaikan valintaan lukion ja ammatillisen koulutuksen välillä. Tähän tulokseen on päädytty muissakin tutkimuksissa. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden vanhemmat ovat myös tämän tutkimuksen mukaan matalammin koulutettuja kuin lukiolaisten vanhemmat. Ammattikoululaisten vanhempien koulutustaso keskittyy selkeästi ammatilliseen tutkintoon ja lukiolaisten vanhemmilla jakautuu korkeakoulututkintojen ja ammatillisten tutkintojen välillä.

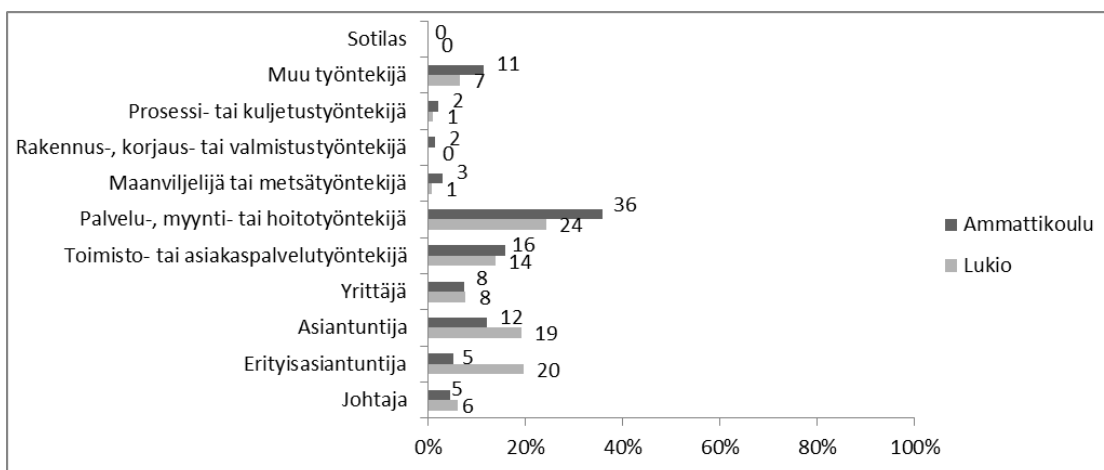
Huomattavaa on, että noin kolmannes kyselyyn vastanneista opiskelijoista ei tiennyt vanhempiensa koulutustasoa. Koulutustasoon viitaten on luonnollista, että lukiolaisten vanhemmat ovat suuremmassa määrin erityis- ja asiantuntijatehtävissä. Ammattikoululaisten äidit ovat pääasiassa palvelu-, myynti- ja hoitoalalla ja isät rakennus- ja teollisuusalan töissä. Yrittäjyyttä esiintyi sekä ammattikoululaisten että lukiolaisten vanhemmilla samassa suhteessa (äidit 8 %, isät 15 %). Alla olevissa kuvioissa 1 – 4 on kuvattu nuorten vanhempien ammatti- ja koulutusjakaumat.

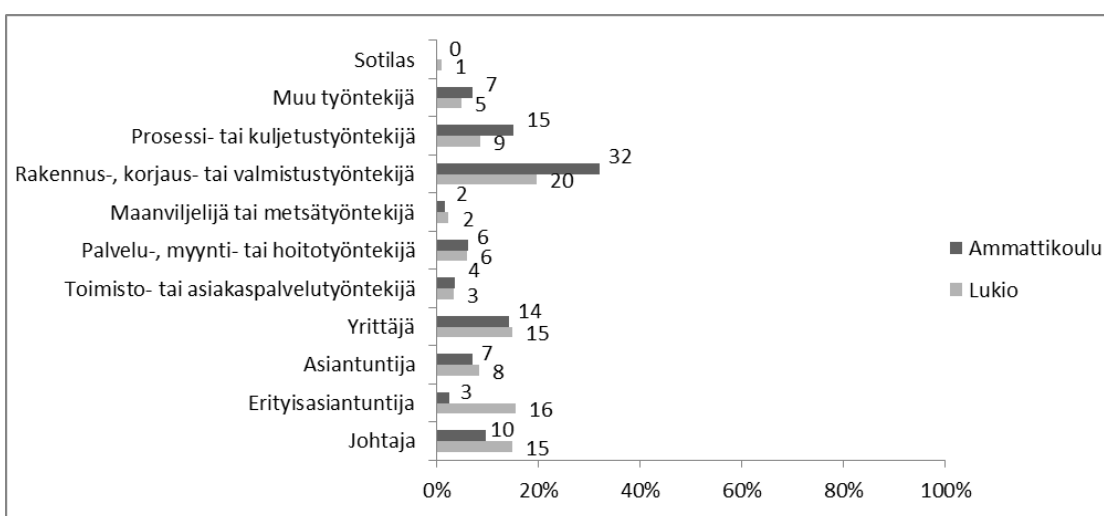
Kuvio 1. Äidin koulutus (n = 487, %)

Kuvio 2. Isän koulutus (n = 468, %)

Kuvio 3. Äidin ammatti (n= 583, %)

Kuvio 4. Isän ammatti (n= 555, %)

5.5.2 Laadullinen aineisto

Laadullisesti analysoituja kysymyksiä kyselylomakkeella oli viisi. Vastausmäärät kysymyksiin vaihtelivat, mutta niihin oli vastattu positiivisen paljon. Osa kysymyksistä täydensi kvantitatiivisella aineistolla saatuja tulkintoja, mutta osa toi lisäksi uutta, kvantitatiivisen aineiston ulottumattomissa olevaa, tietoa. Laadullisia tuloksia esitetään tulokset luvussa niissä kohdin, kun ne tuovat lisävalaistusta määrällisiin tuloksiin.

Laadullisesti analysoidut muuttujat:

- 13b: Miksi? (13a: Minkälaisen työuran arvelet sinua odottavan?)

Kyselylomakkeen avoimien kysymyksien analysoiminen sisällönanalyysillä mahdollisti tarkempien syiden tarkastelemisen, esimerkiksi siitä, miksi enemmistö näkee työuransa valoisana tai miksi osa

ei näe sitä ollenkaan valoisana ja miksi osa ei osaa sanoa, minkälainen se voisi tulla olemaan. Analysoitavia vastauksia kertyi 344. Työuransa hyvänä näkevien vastauksissa nousi esille kahdeksan teemaa, joista vahvimpina oma motivaatio ja asenne sekä luonteenpiirteet. Muita teemoja olivat alan mielekkyys, hyvät työllistymismahdollisuudet, koulumenestys, oma usko tulevaan ja korkea kouluttautuminen. Osa näki myös kyvyn joustavuuteen syynä hyvään työhöön tulevaisuudessa. Tietämättömyyttä tulevasta urasta selitettiin heikolla työllisyystilanteella, epävarmuustekijöillä opintopolulla tai työelämässä ja tietämyksen tarpeettomuudella tässä vaiheessa. Työuransa synkkänä näkevien opiskelijoiden kertomat syyt jakautuivat kolmeen teemaan: motivaatioon tai ongelmiin koulussa, epävarmuuteen omista kyvyistä sekä talous- ja työllisyystilanteeseen.

- *29b: Miksi? (29a: Millaisen tulevaisuuden arvelet sinua odottavan?)*

Työuranäkemyksen tavoin kyselylomakkeen avovastauksissa tiedusteltiin nuorten tulevaisuudennäkymiä. Analysoitavia vastauksia oli 217. Vastaukset luokittuivat tulevaisuutensa valoisana, epäselvänä ja synkkänä näkeviin. Syyt tulevaisuuden valoisana näkemiseen voitiin jakaa kuuden teeman alle: asenne ja motivaatio, työ, koulutus, luonteenpiirteet ja ”monet tekijät vaikuttavat - ei pelkää työtä”. Nuoret, jotka eivät osanneet kuvata tulevaisuuttaan, kertoivat sen johtuvan epävarmuustekijöistä opinnoissa tai tulevassa työssä, huolettomasta asenteesta tai muista tekijöistä, kuten elämäntilanteesta, itsetunto-ongelmista, monista tulevaisuuteen vaikuttavista muuttujista tai tulevan suunnitelmattomuudesta. Nuoret, jotka näkivät tulevaisuuden omalta kohdaltaan synkkänä, kamppailivat muun muassa opiskelu- ja elämänhallinnan ongelmien kanssa.

- *31: Mitä sinulle tulee mieleen kun kuulet sanan työelämä?*

Nuorten sanallisten vastausten analysoinnin avulla oli mahdollista saada laajempi kuva nuorten työelämää koskevista moninaisista ajatuksista. Vastauksia kysymykseen oli 503 sekä noin kymmenen analyysin ulkopuolelle jätettyä (en osaa sanoa tai sopimaton sisältö). Sisällönanalyysin avulla kootuista nuorten mielteistä muodostui monta teemaa, jotka linkittyivät kyselylomakkeella käsiteltyihin teemoihin: työnteko, toimeentulo, työyhteisö- ja ympäristö, ammatti ja koulutus, työn mielekkyys ja autonomia. Lisäksi vahvaksi teemaksi nousivat työn eri aikakäsitykset, kuten työsuhdemuoto, työaika, elämänalue ja elämänvaihe. Muita pienempiä nuorten pohtimia teemoja olivat muut työn luonteeseen liittyvät asiat, esimerkiksi työn fyysisyys, yleisesti oma tulevaisuus ja elämänmuutos, työkokemus, asenne, ura ja siinä eteneminen, talous ja työllisyys, elinikäinen oppiminen sekä työelämän aiheuttamat tunnetilat, kuten stressi, kiire ja tylsyyt.

- *45b: Miksi? (45a: Kun ajattelet tulevaisuuttasi, kuinka tärkeäksi koet opinto-ohjauksen tunnit ja opinto-ohjaustapaamiset?)*

Syyt opinto-ohjaustuntien ja -tapaamisten tärkeydestä tai hyödyttömyydestä luokittelu rakentui kyselylomakkeen edeltävän kysymyksen muotoilun perusteella kolmeen luokkaan: heihin, jotka pitivät tunteja ja tapaamisia tärkeinä, heihin, jotka ei osanneet kertoa kantaansa ja heihin, jotka pitivät niitä hyödyttöminä. Analysoitavia vastauksia oli 154. Ohjaustunteja ja -tapaamisia tärkeinä pitäneiden vastaukset jakautuivat selkeästi kahden teeman ympärille: tiedonsaantiin sekä ohjaukseen ja avunsaantiin. Neutraalisti tunteihin ja tapaamisiin suhtautuneiden vastauksista nousi esille vahvimmin kolme teemaa: selvillä olevat jatkosuunnitelmat tai mikäli eivät olleet, ne kuitenkin löydetään itse parhaiten, tuntien ja ohjauksen hyödyttömyys sekä ammattien ja alojen käsitteleminen. Opinto-ohjaustunnit ja -tapaamiset hyödyttömiksi kokevien vastauksissa erottui neljä teemaa, jotka sivuavat neutraalisti suhtautuvien vastauksia: omat suunnitelmat ovat jo selvät, tuntien ja ohjauksen yleispätevyys ja hyödyttömyys, henkilökohtaistamisen puute sekä ammattien ja alojen käsittely.

- *50: Tähän voit kirjoittaa kommentteja tai mietityttämään jääneitä asioita työelämähaaveistasi ja koulutuksesi suunnittelusta. (Tai antaa muuten palautetta kyselystä.)*

Kyselylomakkeen loppuun jätetty avoin tekstikenttä mieltä askarruttaviin asioihin työelämähaaveista tai koulutuksen suunnittelusta sai osan nuorista jatkamaan pohdintaa. Sanallisia aiheeseen liittyviä vastauksia kertyi 28²². Vastaukset jakautuivat yhteen suureen teemaan ja viiteen pienempään. Teemana erityisesti opinto-ohjaus jäi mietityttämään nuoria. Pohdinta keskittyi pääasiassa opinto-ohjauksen kautta saatuun informaatioon ja sen riittämättömyyteen²³. Muita teemoja, joita nuoret pohtivat olivat ylipäättään tulevaisuus ja yleinen yhteiskunnallinen tilanne, jatko-opinnot, epätietoisuus haavealasta tai -ammattista tai sen vaihtumisesta ja haaveiden tiellä olevat esteet. Haavealan tai -ammattin esteinä nähtiin oma koulumenestys, tutkintoon vaadittava rahallinen panostus ja usko omiin kykyihin. Jatko-opinnoissa mietitytti korkeat pääsyaatimukset, yo-kirjoitusten suuri painotus ja oman koulumenestymisen vaikutus. Osa nuorista kertoi olevansa huolella, koska tulevaisuus näyttäytyy selkeänä, toiset taas pohtivat mitä haluaisivat ylipäättään tehdä. Yleisesti työmarkkinatilannetta pohtivat näkivät työllistymisen vaikeana ja olivat pettyneitä nykyiseen politiikkaan muun muassa talouden hoitoon.

²² Lisäksi palautetta kyselystä antoi 130.

²³ Apua kaivattiin ammatinvalintaan ja siihen liittyviin mieltä askarruttaviin kysymyksiin. Nuoret tarvitsivat lisää tietoa, miten päästä johonkin tiettyyn ammattiin, laajemmin tietoa erilaisista ammateista mukaan lukien harvinaisempia ammatteja sekä yliopisto-opinnoista avautuvia ammatteja ja työtehtäviä.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa esitetään tutkimuksen tulokset. Tulokset on jaettu kahdeksaan alalukuun: koulutus- ja urapolun rakentumiseen vaikuttaviin tekijöihin, nuorten yleisiin arvoihin ja työhön suhtautumiseen, nuorten käsityksiin työn merkityksestä, nuorten työelämää ja sen vaatimuksia koskeviin tietoihin, työelämäkokemuksiin, kokemuksiin informaation saannista koskien koulutusmahdollisuuksia eri aloille tai ammatteihin, näkemyksiin omista työnsaantimahdollisuuksista ja resurssien käytöstä sekä nuorten koulutus- ja urasuunnitelmiin.

6.1 Nuorten koulutus- ja urapolkujen rakentumiseen vaikuttavat tekijät

Nuoren koulutus- ja urapolun rakentumiseen on todettu vaikuttavan monenlaisia tekijöitä. Tässä tutkimuksessa valintoihin yhteydessä olevia tekijöitä testattiin kymmenellä muuttujalla. Tutkimuksen mukaan tärkeimpiä tekijöitä nuorten, sekä ammattikoululaisten että lukiolaisten, pohtiessa tulevaa koulutustaan ja työtään ovat alan tuntuminen omalta ja tulevan työn mielekkyys ja kiinnostavuus. (ks. kuvio 5) Aiemmissa tutkimuksissa on saatu samansuuntaisia tuloksia, esimerkiksi Nuori-sobarometrissa (2013, 69) todetaan, ettei nuorille riitä tavoitteeksi niin sanotusti joku kunnan ammatti elämisen välineeksi, vaan työn täytyisi olla myös mielenkiintoista. Tuohinen (1994, 174 – 175) puhui jo ennen vuosituhaten vaihtumista nuorten muuttuneista työodotuksista. Hänen mukaansa nuoret odottavat mielekästä ja kiinnostavaa tekemistä, jossa voi kokea olevansa hyödyksi, voi käyttää ja tuoda omaa osaamistaan esille sekä tuntea kuuluvansa johonkin yhteisöön tasaveroisena. Tutkimuksen nuoret näkivät myös varman työllistymisen kyseiselle alalle tärkeänä. Ammattikoululaisille tämä oli lukiolaisia hieman tärkeämpää. Myös työstä saatava korvaus näyttäisi vaikuttavan nuoren koulutus- ja urapolun valintaan, sillä hyvä palkka nähtiin melko tärkeänä tekijänä tulevia opintoja ja ammattia pohdittaessa.²⁴ Tähän ei kuitenkaan vaikuta oppilaitos. Nämä tulokset toistuvat tarkasteltaessa nuorten työelämäkäsityksiä.

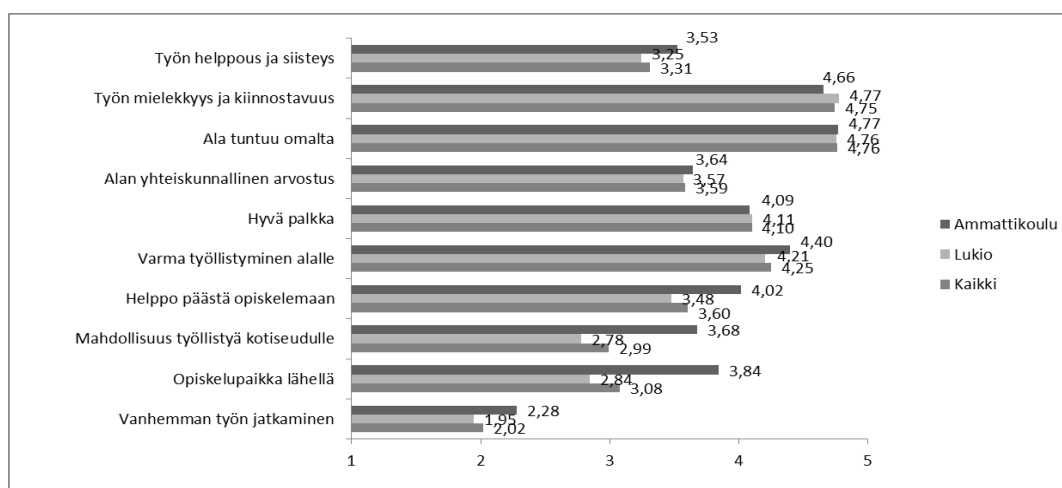
Vieno ym. (2014, 98) tutkimuksessa todetaan, että kun vaihtoehtoja on liian paljon²⁵, jotta niitä josta voisi arvioida, on opiskelijan suoritettava karkeampaa karsintaa. Siinä keskeistä on hakukoh-teeseen koettu etäisyys, joka voi olla muun muassa maantieteellinen tai sisäänpääsyn vaikeus. Tässä tutkimuksessa etäisyyden kokemus näkyi siinä, että ammattikoululaisten mielteissä korostui lukio-laisiin nähden halu saada opiskelupaikka läheltä, mahdollisuus työllistyä kotiseudulle ja matalat

²⁴ Ks. liitetaulukot 1 – 2

²⁵ Jo ammattikoulussa on 53 erilaista tutkintoa valittavana (Vieno ym. 2014).

pääsyyvaatimukset koulutukseen. Lukiolaisille opiskelupaikan läheisyys ja mahdollisuus työllistyä kotiseudulle eivät olleet selvästikään yhtä tärkeitä. Opiskelupaikan läheisyys oli tärkeämpää ensimmäisen vuoden opiskelijoille sekä nuorille, joiden vanhempien koulutustaso oli matala²⁶. Vanhempien matalalla koulutuksella oli myös riippuvuus siihen, että sisäänpääsyn helppous opintoihin nähtiin tärkeänä. Ensimmäisen vuoden opiskelijoille työllistyminen kotiseudulle näyttöytyi tärkeämpänä kuin muille²⁷. Aiemman tutkimuksen (Tolonen 2005, 343) mukaan vanhempien luokka-
 asemalla on yhteys ammatinvalintaan, sillä työväenluokkaisten perheiden nuorilla on taipumus valita samantyyppisiä ammatteja kuin vanhempansa. Monet heistä jäävätkin todennäköisesti paikallisyyhteisöön tulevaisuudessa. Lisäksi ammattikoululaisille oli lukiolaisia hieman tärkeämpää, että tuleva työ on helppoa ja siistiä. Työn helppous ja siisteys eivät kuitenkaan olleet ammattikoululaisillekaan ehdottoman tärkeitä. Muuttujista ”vanhemman työn jatkamista” ei nähty selkeästikään kovin tärkeänä – ammattikoululaisille se oli kuitenkin suhteessa lukiolaisiin tärkeämpää.

Kuviossa 5 on tuloksia havainnollistava keskiarvovertailu. Tulokset ovat joko tilastollisesti erittäin merkitseviä ($p < 0,001$) tai merkitseviä ($p < 0,05$). Poikkeuksena ovat muuttujat ”Hyvä palkka”, ”Alan yhteiskunnallinen arvostus” ja ”Ala tuntuu omalta”. Näissä edellä mainituissa muuttujissa ammattikoululaisten ja lukiolaisten miitteet ovat samansuuntaisia ja erojen voidaan nähdä olevan muualla kuin oppilaitoksesta johtuvia.

Kuvio 5. Kuinka tärkeitä seuraavat asiat ovat nuorelle mietittäessä tulevaa ammattia tai opintoja (oppilaitos, ka), asteikko 1 – 5: ei lainkaan tärkeä, ei kovin tärkeä, ei tärkeä mutta ei yhdentekevä, melko tärkeä, erittäin tärkeä.

Nuorten koulutusvalinnat eivät ole kokonaan ympäröivästä kontekstista irtonaisia. Aiemman tutkimuksen mukaan (esim. Korkiamäki 2013, 186; Tolonen 2005, 343 – 344) aikuisten kontrolloivat

²⁶ Ks. liitetaulukot 3 – 8

²⁷ Ks. liitetaulukot 9 – 11

käytännöt ja kulttuurisidonnaiset diskurssit ohjaavat osaltaan nuoria eriarvoisiin asemiin. Vaikka nuoret ovat aktiivisia oman sosiaalisen pääoman toimijoita, niin he eivät ole keskenäänkään irti ympärillä vaikuttavista rakenteellisista konteksteista. Nuoret tekevät tulevaisuutensa suhteen suuria ratkaisuja²⁸ aika herkässä iässä, jossa ollaan alttiita vertaispaineelle sekä opettajien ja vanhempien käsityksille ja neuvoille. Aiemman tutkimuksen mukaan nuoren toisen asteen koulutusvalinnan on nähty syntyvän vanhempien ja opettajan avulla. (Pulkinen 2014, 16 – 17.)

Tässä tutkimuksessa kontekstisidonnaisuus tuo esille merkittävän tuloksen siitä, että vanhempien toive koulutusurasta näyttää vaikuttavan nuorten valintaan opiskelupaikasta ehkä osittain tiedostamattomasti²⁹, sillä sekä ammattikoululaiset että lukiolaiset vastasivat opiskelevansa juuri siinä oppilaitoksessa, missä olettavat vanhempiensa toivovan heidän opiskelevan (taulukko 2, $p < 0,001$). Esimerkiksi Lappalaisen ym. (2010, 47) tutkimuksessa vanhemmat ja sukulaiset olivat saattaneet esittää nuorelle käsityksiä soveltuvasta ammatista tai nuoren soveltuvuudesta ammattiin ja moni seurasikin suoraan vanhempien jalanjalkia. Lisäksi merkittävää on, että idea opiskelupaikasta nähdään pääasiassa kuitenkin omana (taulukko 3, $p = 0,002$). Lisäksi noin kolmasosa opiskelijoista näkee, ettei vanhemmilla ole erityistä toivetta heidän koulutusuransa suhteen.

Taulukko 2. Vanhempien pääasiallinen toive nuoren koulutusuran suhteen (oppilaitos, %)

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Suorittaa jokin tietty ammatti tai ala	38 %	11 %	17 %
Siirtyä peruskoulusta suoraan työelämään	0 %	0,2 %	0,2 %
Suorittaa tutkinto ammattikoulussa	21 %	1 %	6 %
Suorittaa ylioppilastutkinto	2 %	29 %	23 %
Suorittaa tutkinto korkeakoulussa	9 %	6 %	6 %
Suorittaa tutkinto yliopistossa	4 %	25 %	20 %
Heillä ei ole toivetta koulutuksestani tai ammatistani	26 %	28 %	27 %
Yhteensä	127	424	551
	100%	100%	100%

Chi2 = 166,4 , df = 6, $p < 0,001$

²⁸ Muun muassa valinta toisen asteen koulutuksesta

²⁹ Enemmistön mielestä, sitä suoraan kysyttäessä, se ei näyttäisi vaikuttavan.

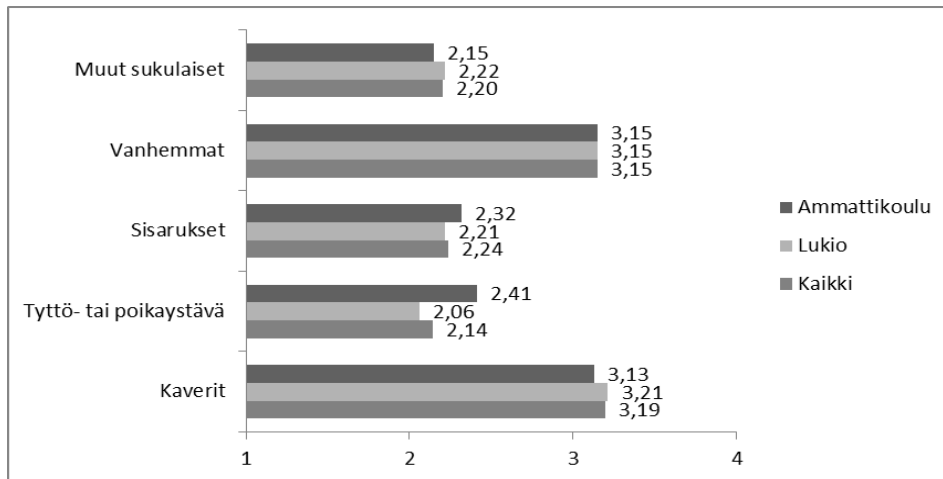
Taulukko 3. Mistä nuori saa pääasiassa idean opiskella opiskelemaansa alaa (oppilaitos, %)

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Kavereilta tai kumppanilta	5 %	3 %	3 %
Oma idea	68 %	76 %	74 %
Vanhemmilta tai sukulaisilta	12 %	13 %	13 %
Opinto-ohjaajalta tai opettajalta	3 %	3 %	3 %
Mediasta tai kulttuurista	1 %	3 %	3 %
Koulutusoppaista	1 %	0,2 %	0,5 %
Tet-harjoittelusta	7 %	1 %	2 %
Muualta	2 %	0,5 %	1 %
Yhteensä	137 100%	411 100%	548 100%

Chi2 = 22,9 , df = 7, p < 0,002

Tulevaisuuden koulutus- ja työvalinnoista nuoret puhuvat enimmäkseen kavereiden tai vanhempien kanssa. Noin kolmasosa vastaajista puhuu valinnoistaan heidän kanssaan kerran viikossa. Ammattikoululaisten ja lukiolaisten välillä tilastollisesti merkitsevää eroa edellä mainituista asioista keskusteltaessa on vain tyttö- tai poikaystävänsä kanssa keskustelemisen suhteen (f-testi, p = 0,016). Ristiintaulukoinnilla tilastollisesti merkitsevää eroa (p < 0,05) oppilaitosten välillä syntyi lisäksi kavereiden kanssa keskustelusta siinä määrin, että ammattikoululaisissa on lukiolaisiin verrattuna enemmän nuoria, jotka puhuvat usein koulutus- ja työvalinnoista, mutta myös enemmän niitä, jotka puhuvat vain harvoin tai eivät ollenkaan. Lisäksi naiset puhuvat miehiä useammin tulevaisuuden suunnitelmistaan, mikä voisi liittyä tämän tutkimuksen mukaan muun muassa heidän epävarmuuteensa tulevien töiden suhteen³⁰. Myös nuoret, joilla on jo jokin toiveala tai -ammatti, puhuvat koulutus- ja työvalinnoistaan useammin kuin ne, joilla ei ole tai eivät vielä tiedä toivealaa tai ammattiaan.

³⁰ Ks. liitetäulukko 12

Kuvio 6. Kuinka usein nuoret keskusteleivat tulevaisuuden koulutus- tai urasuunnitelmista (oppilaitos, ka), asteikko 1 - 4: en kertaakaan, harvemmin kuin kerran kuukaudessa, kerran kuukaudessa, kerran viikossa, lähes päivittäin. Tilastollisesti merkitseviä muuttujia ”Kavereiden kanssa” (khiin neliö: $p < 0,05$) ja ”Tyttö- tai poikaystävänsä” (f-testi: $p < 0,05$).

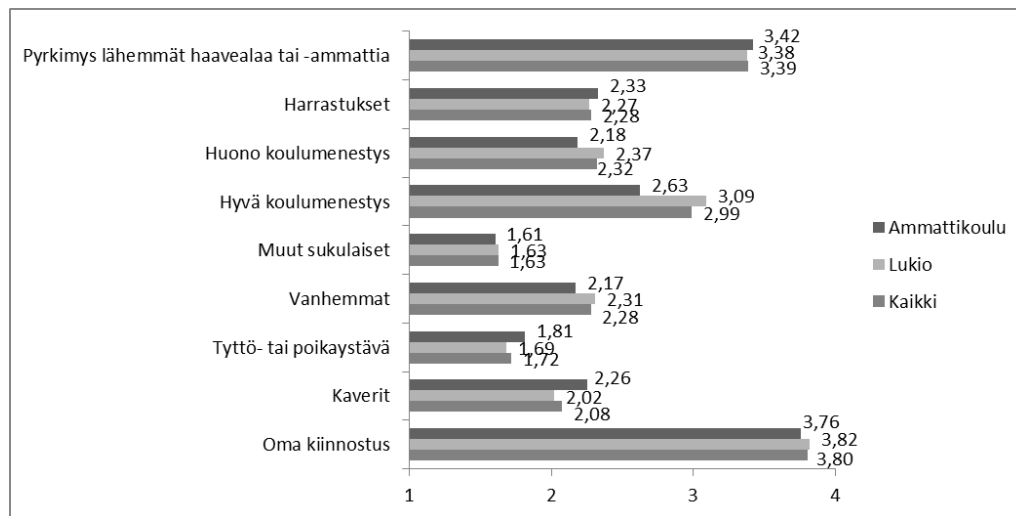
Aiemman tutkimuksen mukaan nykyiset 2010 -luvulla toteutetut koulutuspoliittiset muutokset, esimerkiksi tiiviimmän yhteyden luominen koulutusjärjestelmän ja työuran välille, ovat johtaneet siihen, että nuorten elämäntietoa on pyritty sovittamaan niin sanottuun koulutusputkeen – toiselta asteelta korkeakoulun kautta työelämään. Tämä kehityssuunta siirtää nuorten elämänmahdollisuuksien kannalta ratkaisevia päätöksiä aiemmaksi toiselle asteelle, kuten lukion kurssivalintoihin. (Vieno ym. 2014, 94 – 95.) Tämän tutkimuksen mukaan myös valinnaisten opintojen valinta perustuu nuorten mukaan pääasiassa omaan kiinnostukseen ja pyrkimykseen lähemmäs haavealaa tai -ammattia (ks. kuvio 7). Kavereiden, vanhempien ja harrastusten nähtiin vaikuttavan vain vähän tehtyihin valinnaisten opintojen valintoihin. Kavereilla ja vanhemmilla oli vaikutusta enemmän niihin, jotka harrastivat jotakin. Kavereilla oli myös ammattikoululaisiin lukiolaisia enemmän vaikutusta. Vanhempien nähtiin kuitenkin vaikuttavan sitä vähemmän, mitä vanhempi opiskelija oli³¹. Voidaankin olettaa, että iän myötä opiskelijalle karttuu enemmän tietämystä omista mieltymyksistä ja kyvyistä. Mikäli nuorella oli toiveala tai -ammatti, sitä kohti pyritään enemmän. Lukiolaisten päätöksiin on vaikuttanut myös hyvä koulumenestys.³² Myös aiemmassa tutkimuksessa (Lappalainen ym. 2010, 51) lukioon pyrkivät keskustelivat paljon siitä, mihin omat arvosanat riittävät.

Kuviossa 7 on nähtävissä keskiarvovertailu valinnaisten aineiden ja tutkinnon osien valintaan vaikuttavista asioista. Tilastollisesti merkitseviä tai erittäin merkitseviä eroja lukiolaisten ja ammattikoululaisten valinnaisten aineiden tai tutkinnon osien vaikuttavista tekijöistä olivat ”Kaverit” ($p <$

³¹ Ks. liitetaulukot 15 – 18

³² Ks. liitetaulukot 13 – 14

0,01) ”Hyvä koulumenestys” ($p < 0,001$). Muiden muuttujien osalta ammattikoululaiset ja lukiolaiset näkevät vaikutukset samankaltaisesti.

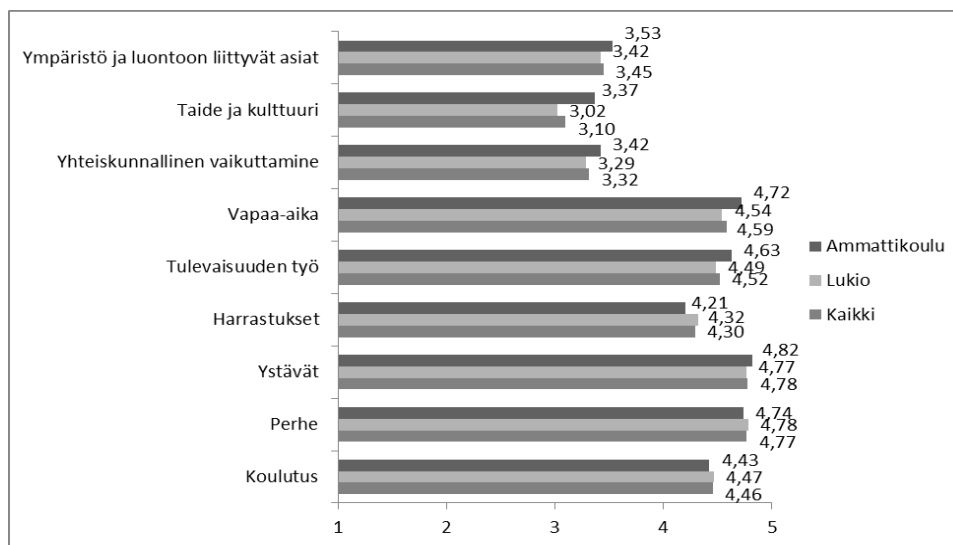
Kuvio 7. Valinnaisten oppiaineiden valintaan mahdollisesti vaikuttavia tekijöitä (oppilaitos, ka), asteikko 1 – 4: ei lainkaan, vain vähän, jonkin verran, paljon.

6.2 Nuorten arvomaailma

Nuoruus on pohdinnan aikaa. Nuorilla on tarve ajatella itse ja arvojen muodostus on nimenomaan nuoruuden asia. Arvopohdinta on välttämätön edellytys sille, että arvot muodostuvat vähitellen omakohtaisiksi. (Venkula 1994, 199 – 200.) Järvensivun (2010, 11) mukaan usein unohdetaan, että arvot ja moraalit, eli käsitykset oikeasta ja väärästä, muokkaavat työelämää ja jonkinlaisen pohjan työelämän toimintatavoille.

Tässä tutkimuksessa ammattikoululaiset ja lukiolaiset pitävät tärkeinä hyvin samansuuntaisesti yleisiksi elämänarvoiksi kutsuttuja asioita, joiden voidaan kuvitella vaikuttavan erilaisiin valintoihin elämässä, miksei myös koulutuksen ja tulevan alan tai ammatin valintaan. Yleisesti suhtautuminen työhön suhteessa joihinkin muihin elämänalueisiin on nähty laskevan ja hyvin tärkeiksi elämänalueiksi koetaan nimenomaan ystävät ja perhe. Sama arvomuutos on tuotu esille aiemmassa tutkimuksessa, esimerkiksi Järvensivu (2010, 12) toteaa, että arvomaailmassa on tapahtunut uuden työn myötä muutosta perheen ja vapaa-ajan tullessa työtä tärkeämmiksi. Työn tekemisen merkitys ei ole enää sama kuin ennen, ainakaan nuorille ikäluokille. Tässäkin tutkimuksessa nuoret kokevat vapaa-ajan tärkeämmäksi kuin työn, vaikka myös tulevaisuuden työ nähdään tärkeänä. Tämän jälkeen tulevat koulutus ja harrastukset.

Kuviossa 8 on nähtävissä yleisesti arvossa pidettyjen asioiden tärkeys sekä lukiolaisille että ammattikoululaisille keskiarvovertailuna. Tilastollisesti erittäin merkitseviä ($p < 0,001$) tai merkitseviä ($p < 0,05$) eroja oppilaitosten välillä on työn, vapaa-ajan sekä taiteen ja kulttuurin tärkeänä pitämisen suhteen. Ammattikoululaiset pitävät vapaa-aikaa sekä tulevaisuuden työtä lukiolaisia hieman tärkeämpinä. Ei voida kuitenkaan sanoa, että oppilaitosten välillä olisi eroa siinä, arvostetaanko vapaa-aikaa vai työtä enemmän. Sen täytynee riippua siis muista tekijöistä. Tutkimuksen mukaan ammattikoululaiset pitävät myös taidetta ja kulttuuria tärkeämpinä. Tämä voisi selittyä osittain sillä, että heistä osa opiskelee tällä hetkellä näillä aloilla (esim. musiikin ala). Yleisillä arvoilla on joitakin yhtymäkohtia myös käsityksiin työelämästä, sillä yhteiskunnallinen vaikuttaminen on harrastustoiminnassa mukana oleville tärkeämpää. Lisäksi mikäli yhteiskunnallinen vaikuttaminen nähtiin tärkeäksi, työ nähtiin enemmänkin toimintana (ks. kuvio 10). Myös nuorille, jotka näkivät ympäristön ja luontoon liittyvät asiat tärkeinä näkivät työn selkeästi muita enemmän toimintana, jolla voi vaikuttaa ympäröivään maailmaan.³³

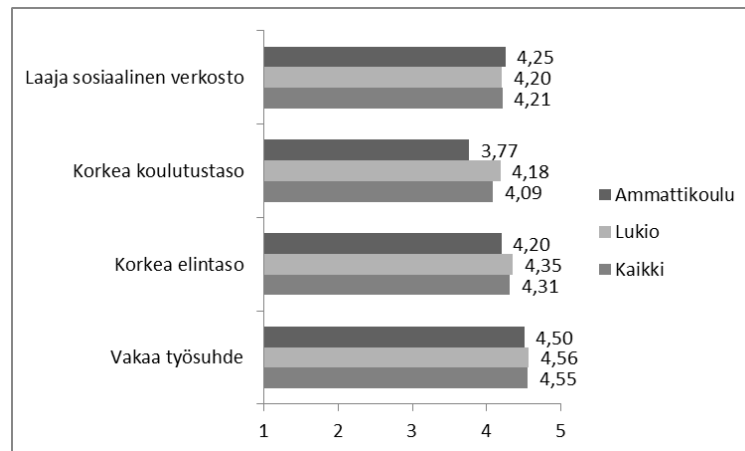

Kuvio 8. Kuinka tärkeitä seuraavat asiat ovat nuorelle elämässä (oppilaitos, ka), asteikko 1 – 5: ei lainkaan tärkeä, ei kovin tärkeä, ei tärkeä mutta ei yhdentekevä, melko tärkeä, erittäin tärkeä.

Seuraavalla sivulla kuviossa 9 voidaan nähdä työsuhteen, elintason, koulutustason ja sosiaalisen verkoston tärkeys lukiolaisille ja ammattikoululaisille. Sosiaalinen verkosto, korkea koulutus ja elintaso ovat nuorille tärkeitä elämässä saavutettavia asioita, mutta erityisesti vakaata työsuhdetta pidetään erittäin tärkeänä. Määttän (2014, 205) mukaan uudessa työelämässä tarvittavien taitojen hallitseminen tai suurinkaan antautuminen jollekin alalle ei takaa kuitenkaan vakaata työelämäpol-

³³ Huom. enemmistö nuorista, riippumatta oppilaitoksesta, näki työn kuitenkin ensisijaisesti toimeentulon lähteenä (ks. luku 6.3).

kuu. Esimerkiksi usein juuri nuorille tarjolla olevat lyhyet ja epävarmat työsuhteet voivat osaltaan rapauttaa nuorten työelämäsuuntautumistaan ja ammatti-identiteetin kehittymistä.

Kuvio 9. Miten tärkeää nuorelle on saavuttaa seuraavat asiat tulevaisuudessa (oppilaitos, ka), asteikko 1 – 5: ei lainkaan tärkeä, ei kovin tärkeä, ei tärkeä mutta ei yhdentekevä, melko tärkeä, erittäin tärkeä.

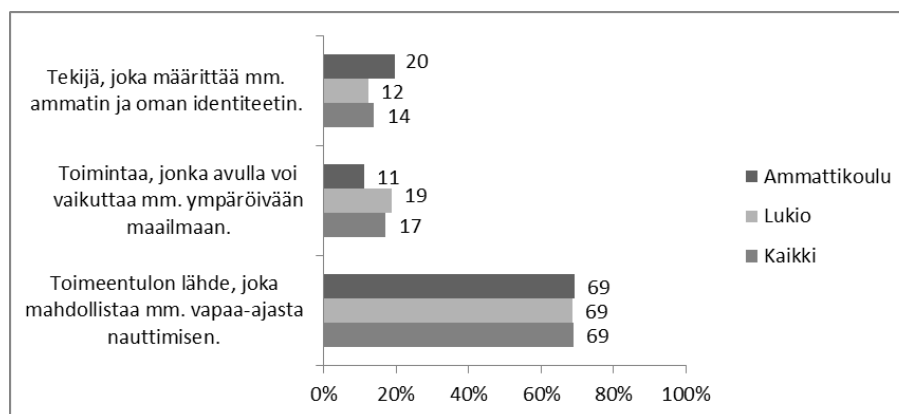
Yllä olevasta kuviosta voidaan myös nähdä, ettei oppilaitoksella ole merkitystä opiskelijoiden näkemyksiin laajasta sosiaalisesta verkostosta tai vakaasta työsuhteesta. Oppilaitosten välillä voidaan nähdä eroa kuitenkin siinä, että lukiolaiset pitävät korkeaa koulutustasoa ammattikoululaisia tärkeämpänä ($p < 0,05$), tämä käy ilmi myös nuorten jatko-opiskelusuunnitelmista. Yleisesti lukion on nähty johtavan korkeampaan koulutukseen. Kun lukiolaiset suunnittelevat tähtäävänsä ensisijaisesti akateemiseen pätevyyteen, ammattikoululaisten mietteet taas jakautuvat työelämän ja ammattikorkeakoulutuksen välillä³⁴. Lisäksi lukiolaiset pitävät korkeaa elintaso ammattikoululaisia tärkeämpänä ($p < 0,05$). Tätä tulosta voinee selittää sillä, että lukion on nähty johtavan parempaan menestykseen työelämässä (esim. Järvensivu, Nikkanen & Koski 2014, 13), joten lukioon ovat hakeutuneet nuoret, jotka tavoittelevat korkeampaa menestystä, johon korkeampi elintaso liitetään. Lisäksi postmodernin ajan ilmiö on aiemman tutkimukseen (Jokinen & Luoma-Keturi 2006, 61 – 62) mukaan se, että yksilöt vaativat parempaa elämänlaatua ja elintaso.

6.3 Nuorten käsitykset työn merkityksestä

Työn tekemisen merkitys on muuttunut (Järvensivu 2010, 12). Tämä liittyy muun muassa aiemmin mainittuun ilmiöön muiden elämän osa-alueiden arvostuksen kasvuun. Tässä tutkimuksessa nuoret

³⁴ Ks. tarkemmin luku 6.8

näkevät, oppilaitoksesta riippumatta, työn ensisijaisesti toimeentulon lähteenä, jonka avulla mahdollistetaan muun muassa vapaa-ajasta nauttiminen ($p < 0,05$). Tähän vaikuttaa muun muassa sukupuoli, sillä miehet näkevät naisia enemmän työn toimeentulon lähteenä³⁵. Jo aiemmin tuloksissa on tullut ilmi, että työstä saatava korvaus nähdään tärkeänä valintatekijänä nuorten miettiessä tulevia opintoja ja ammattia³⁶. Tällainen suhtautuminen voisi kertoa kuitenkin enemmän vapaa-ajan tärkeyden kasvusta eikä niinkään palkan arvostuksesta³⁷. Vapaa-ajasta nauttiminen ja asioiden tekeminen palkkatyön ulkopuolella näyttäisi motivoivan nuoria työntekoon. Osa nuorista ei nähnyt työtä kuitenkaan toimeentulonlähteen näkökulmasta. Ammattikoululaiset, jotka eivät nähneet työtä toimeentulon lähteenä, kokivat sen enemmänkin ammatin tai oman identiteetin määrittäjänä. Aiemman teorian mukaan, työelämän muutoksesta huolimatta, työ onkin yksi yksilön tärkeimmistä tavoista jäsentää omaa identiteettiään ja elämäänsä suhteessa ympärillä olevaan maailmaan (Räikkönen 2007, 239). Toisaalta ammattien murentuminen perinteisessä mielessä (Tuohinen 1992, 173) ja ammattien sekä ammattinimikkeiden merkitysten epämääräistyminen (Julkunen 2008, 137) on tuonut puheet katoavista ammatti-identiteeteistä. Lukiolaiset, jotka eivät nähneet työtä toimeentulon lähteenä, näkivät sen ensisijaisesti toimintana, jolla voi vaikuttaa ympäröivään maailmaan.

Kuvio 10. Mitä työ merkitsee nuorelle ensisijaisesti (oppilaitos, %). $\chi^2 = 7,3$, $df = 2$, $p = 0,026$.

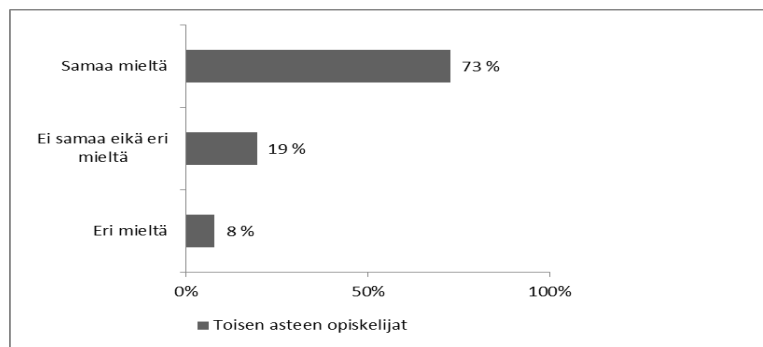
Työn mielekkyys on yksi tärkeimmistä tekijöistä, joka ohjaa nuoren päätöstä koulutusvalinnoista (ks. myös luku 6.1). Työn, jota kohti kouluttaudutaan, halutaan selkeästi olevan mielenkiintoinen ja työn sisältö nähdään tärkeämpänä kuin työstä saatu korvaus. Punnittaessa siis työn mielekkyyttä työstä maksettuun korvaukseen se nähdään tärkeämpänä. (ks. kuvio 11) Lisäksi naisille työn mie-

³⁵ Ks. liitetaulukko 19

³⁶ Ks. luku 6.1

³⁷ Ks. luku 6.2

lekkyyksuhteessa palkkaan näyttää olevan tärkeämpää kuin miehille³⁸. Myös aiemmassa tutkimuksessa palkkaa painottavissa vastaajissa oli enemmän miehiä kuin naisia (esim. Myllyniemi 2014).

Kuvio 11. Väite: Työelämässä työn sisältö on minulle tärkeämpi kuin työstäni maksettava palkka (toisen asteen opiskelijat, %).

Selvisi myös, että noin puolet nuorista näkee saavuttavansa paremman yhteiskunnallisen aseman kuin vanhempansa. Näin ajattelee 54 %:a kyselyyn vastanneista lukiolaisista, ammattikoululaisista vastaavasti 42 %:a ($p < 0,05$). Tulos myötäilee aiempia arvokäsityksiä, joissa lukiolaisille korkea koulutus- ja elintaso olivat tärkeämpiä kuin ammattikoululaisille. Esimerkiksi opetusministeriön julkaisussa (2010, 30) on todettu, että käsitys lukion johtamisesta akateemiseen pätevytyymiseen ja korkeampaan yhteiskunnalliseen asemaan on säilynyt. Toisaalta aiemmin (luku 6.1) lukiolaisten ja ammattikoululaisten tulevan työn yhteiskunnallisen aseman arvostuksessa ei havaittu tilastollisesti merkitsevää eroa.

Taulukko 4. Väite: Työurallani tulen saavuttamaan paremman yhteiskunnallisen aseman kuin mitä vanhemmillani on (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Samaa mieltä	42%	54%	51%
Ei samaa eikä eri mieltä	39%	36%	37%
Eri mieltä	18%	10%	12%
Yhteensä	125	417	542
	100%	100%	100%

Chi2 = 8,7, df = 2, p = 0,013

Tutkimustulosten perusteella voidaan sanoa, että nuoret ovat sisäistäneet osittain nykyisessä työelämässä vaadittavia taitoja. Elinikäinen oppiminen nähdään osittain tärkeänä, sillä enemmistö (61 %) nuorista näki, että työelämässä pysyminen edellyttää heiltä jatkuvaa kouluttautumista. Lisäksi

³⁸ Ks. liitetaulukko 20

nuorista yli puolet (56 %) näki työpaikan vaihdot osana tulevaa työuraansa. Toisaalta yli kolmasosa ei kuitenkaan osannut kertoa kantaansa. Myös uusien asioiden oppiminen ja ammattitaidon kehittäminen nähtiin yleisesti hyvin tärkeänä, kuten myös mahdollisuudet kehittää omaa osaamista.³⁹ Huomionarvoista on kuitenkin, että uudelleen kouluttautumisen ja alan vaihtojen ei nähdä juurikaan koskevan omaa työuraa, sillä vain kolmasosa nuorista on väitteen kanssa samaa mieltä ($p < 0,001$). Ammattikoululaisista alle puolet (45 %) näkee jatkuvan kouluttautumisen ja alan vaihdokset osana tulevaa työelämäänsä. Aiemmassa (Niemi 2010, 151 – 152) ammattikoululaisille toteutetussa tutkimuksessa opiskelijat tiedostivat työtilanteen epävakauden ja hyväksyvät ajatuksen uudelleen kouluttautumisesta. Lukiolaisista vastaavasti vain vajaa neljännes (24 %) oli väitteen kanssa samaa mieltä. (ks. taulukko alla).

Taulukko 5. Väite: Uudelleen kouluttautuminen ja alan vaihdot ovat osa työuraani (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Samaa mieltä	45%	24%	29%
Ei samaa eikä eri mieltä	31%	41%	39%
Eri mieltä	25%	34%	32%
Yhteensä	130 100%	398 100%	528 100%

chi2 = 19,4, df = 2, p < 0,001

Suomalaisessa yhteiskunnassa koulutuksen arvostus on ollut yleisesti korkealla. Nuorten vastauksista näkyy, että koulutuksen nähdään edelleen vahvasti parantavan omia työnsaantimahdollisuuksia.⁴⁰ Myös aiemmassa tutkimuksessa nuoret ovat olleet yksimielisiä koulutuksen tärkeydestä ja siitä, että koulutus parantaa asemaa työmarkkinoilla (ks. Myllyniemi 2014). Vieno ym. (2014, 99) toteavat kuitenkin, ettei koulutusaste takaa minkäänlaista asemaa työmarkkinoilla enää, vaan myöhempiin elämänmahdollisuuksiin vaikuttavat muun muassa nuoren opiskelema ala, koulutusohjelman laatu ja sen yhteydet työelämään.

Yrittäjyyttä on tuotu viime vuosina voimakkaammin esille ja siihen kannustetaan enenevässä määrin muun muassa kilpailukyvyyn parantamisen ja kestäväen kasvun takaamiseksi (ks. Sipilän hallituk-

³⁹ Ks. liitetaulukot 21 - 24

⁴⁰ Ks. liitetaulukko 25

sen strateginen ohjelma 2015). Hallitusohjelma korostaa yrittäjyyden merkitystä ja yrittäjyyden edellytyksiä parannetaan, esimerkiksi verotuksen avulla ja työllistämisen kannattavuuden nostolla (Helsingin yrittäjät 2015). Tutkimuksen nuorista hieman alle puolet haluaisi kokeilla yrittäjyyttä työurallaan: ammattikoululaisista hieman yli puolet ja lukiolaista vain vajaa puolet (taulukko 6, $p < 0,05$). Lisäksi iällä näyttää olevan yhteys yrityshenkisyyden kanssa, sillä 18 -vuotiaat tai sitä vanhemmat opiskelijat ovat muita opiskelijoita yritysmuoniteisempia.⁴¹ On kuitenkin todettava, että yoniteisesta suhtautumisesta on vielä pitkä matka konkreettiseen yrittäjyyteen.

Taulukko 6. Väite: Haluaisin kokeilla yritystoimintaa jossakin tyourani vaiheessa (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Samaa mieltä	55%	43%	46%
Ei samaa eikä eri mieltä	16%	27%	24%
Eri mieltä	29%	31%	30%
Yhteensä	136 100%	441 100%	577 100%

Chi2 = 8,5, df = 2, $p < 0,05$

Opiskelupaikastaan riippumatta nuoret näkevät paljon samoja taitoja ja asioita tärkeinä tulevassa työssään. (ks. kuvio 13) Erityisesti, esimerkkinä uudessa työelämässä hyödyllisistä taidoista, vuorovaikutustaidot tiedostetaan erittäin tärkeiksi. Aiemmassa tutkimuksessa (Pyöriä 2007, 46 – 47) on todettu, että nimenomaan korkeasti koulutetuilta asiantuntijoilta vaaditaan sosiaalisia vuorovaikutustaitoja. Muilta työntekijöiltä voidaan vaatia ammattiosaamisen lisäksi yhteistyökykyisyyttä ja asiakaspalveluhenkisyttä. Aiemmassa tutkimuksessa on myös korostettu sosiaalisten taitojen tärkeyttä työelämässä pärjäämisen kannalta (esim. Myllyniemi 2008, 19).

Myös työaikojen joustavuus nähtiin tärkeänä tulevassa toivetyössä. Lukiolaisille työaikojen joustavuus ei ollut niin tärkeää kuin ammattikoululaisille. Yleisesti ammatillisessa koulutuksen opetussuunnitelmassa joustavuus näkyy muun muassa jatkuvan kouluttautumisen ja muutospaineiden sietämisen kautta (Niemi 2010, 144). Lukiolaisten opinnoissa joustavuutta lisäävät muun muassa luokattomuus ja itsenäiset kurssivalinnat (ks. esim. Hoikkala 1998, 162 – 164). Huomattavaa on toi-

⁴¹ Ks. liitetaulukko 26

saalta, että nuoret kuitenkin näkevät työn ja vapaa-ajan selkeän erottamisen tärkeänä. Yleisesti ottaen voitaisiin siis nähdä, että joustavuus nähdään positiivisena, kun on kyseessä työaikoihin liittyvä joustavuus. Työn joustot eivät kuitenkaan saa ulottua toisiin elämänalueisiin. Järvensivun (2010, 178 – 179) tutkimuksen mukaan uuden työn myötä kuitenkin juuri työn ja vapaan rajanvetoon liittyen jokainen tulee kohtaamaan valinnan kysymyksiä, kuten milloin tehdään työtä ja milloin on vapaata vai onko työssä vapautta? Muun muassa näihin vastaaminen on vaihtoehdottomampaa kuin ennen ja yksilöltä odotetaan omannäköisiä päätöksiä ja perusteluja niihin. Joustava aika- ja paikka-autonomia koskettavat pääasiassa kuitenkin vain johtavia ja professionaalaisia töitä ja itsekontrolli aiheuttaa työajan pidentymistä ja työn tunkeutumista työpaikan ja -ajan ulkopuolelle (ks. Julkunen 2008, 105 – 108). Järvensivun mukaan (2010, 82 – 83) uudessa työelämässä töitä tehdään yhä useammin se aika, jonka työn tekeminen kulloinkin vaatii. Tässä työ ja vapaa-aika sekoittuvat ja se vaatii yksilöltä enenevässä määrin vastuuta ja harkintaa. Nuoret pitivätkin melko tärkeänä työntekijälle annettavaa autonomiaa oman vastuun ja harkinnan kasvun osalta. Huomattavaa on, että nuoret pitivät varmaa työllistymistä tärkeänä, vaikka tiedostivatkin määräaikaisten työsuhteiden yleisyyden⁴². Suurimmalle osalle nuorista halu auttaa muita tulevan työnsä kautta oli tärkeää, kuitenkin tärkeämpää naisille kuin miehille.⁴³ Nuoret näkevät myös hyvät etenemismahdollisuudet tyouralla tärkeiksi.

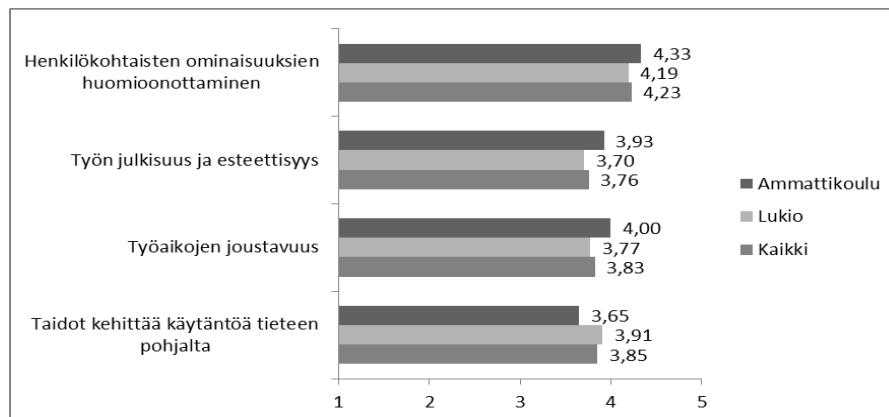
Vähemmän tärkeinä asioina nuoret pitivät tulevassa työssään tieteen hyödyntämistä käytäntöön ja työn julkisuutta ja esteettisyyttä. Lukiolaisille käytännön kehittäminen tieteen pohjalta oli kuitenkin ammattikoululaisia tärkeämpää. Aiemman tutkimuksen mukaan lukio liitetäänkin vahvasti teoriaan ja ammattikoulu käytännönläheisyyteen. Työn julkisuus ja esteettisyys oli ammattikoululaisille lukiolaisia tärkeämpää tulevassa työssä. Tämä voi johtua ainakin osittain siitä, että kyselyyn vastanneiden ammattikoululaisten opiskelemat alat olivat pääosin palvelualan ammatteja (mm. kaupanala, sosiaali- ja terveysala, kosmetologi). Nuoremmille (16 -vuotiaat tai alle) ja ensimmäisen vuoden opiskelijoille nämä asiat olivat tärkeämpiä kuin muille.⁴⁴ Työelämän muutoksen myötä uusi työ on monella alalla julkisempi ja esteettisempi. Työn esteettisyyden ja julkisuuden lisääntyä on alettu kiinnittää huomiota enemmän työntekijöiden henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. (esim. Järvensivu 2010, 102 -103; Julkunen 2008, 152.) Henkilökohtaisten ominaisuuksien huomioonottamista pidettiin melko tärkeänä. Ammattikoululaisille tämä oli lukiolaisia tärkeämpää. Kuviossa 12 on kuvattu uuden työn ominaisuuksia, joiden tärkeydestä ammattikoululaisten ja lukiolaisten ajatukset erosivat tilastollisesti merkitsevästi ($p < 0,05$). Kuviossa 13 on kuvattu keskiarvovertailun avulla uuden työn

⁴² Ks. myöhemmin luku 6.7

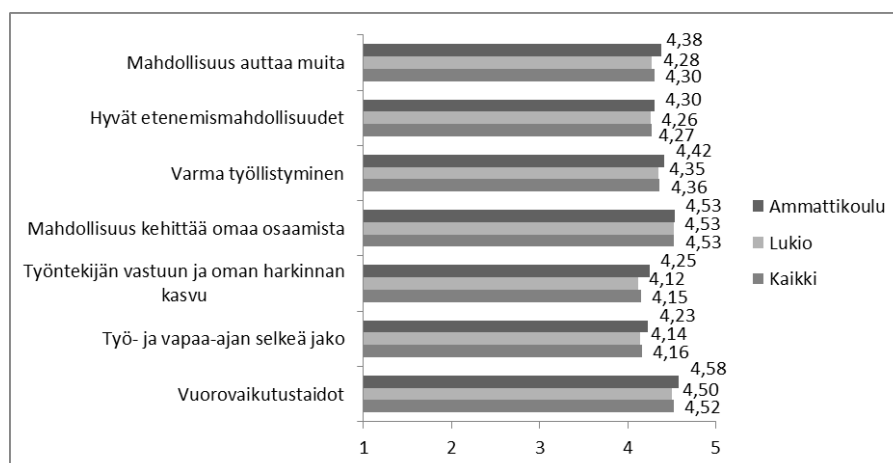
⁴³ Ks. liitetaulukko 27

⁴⁴ Ks. liitetaulukot 28 – 29

ominaisuuksia, joiden tärkeydestä ammattikoululaisten ja lukiolaisten välillä ei ole tilastollisesti merkitsevää eroa.

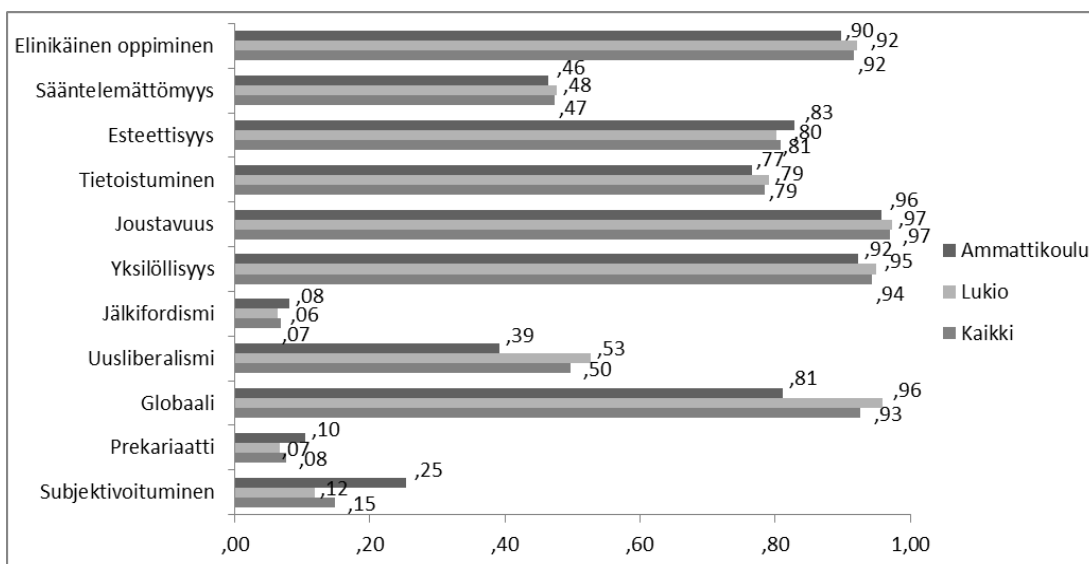
Kuvio 12. Uuden työn ominaisuuksia, joissa ammattikoululaisten ja lukiolaisten näkemykset eroavat (oppilaitos, ka), asteikko 1 – 5: ei lainkaan tärkeä, ei kovin tärkeä, ei tärkeä mutta ei yhdentekevä, melko tärkeä, erittäin tärkeä. Tulokset tilastollisesti merkitseviä ($p < 0.05$).

Kuvio 13. Uuden työelämän ominaisuuksia, joista ammattikoululaiset ja lukiolaiset olivat samoilla linjoilla (oppilaitos, ka), asteikko 1 – 5: ei lainkaan tärkeä, ei kovin tärkeä, ei tärkeä mutta ei yhdentekevä, melko tärkeä, erittäin tärkeä.

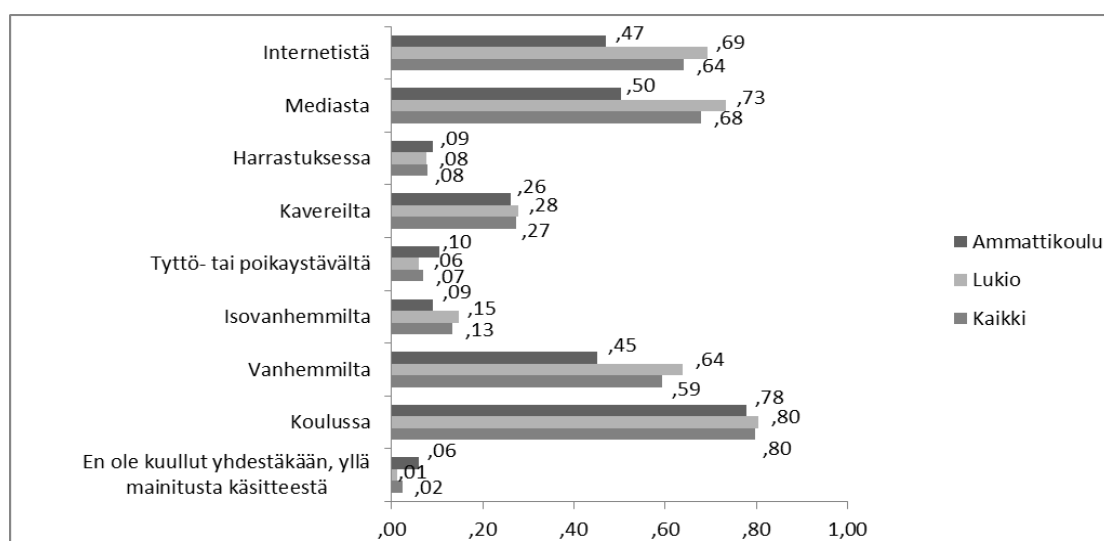
6.4 Nuorten työelämää ja sen vaatimuksia koskevat tiedot

Uusi työelämä on käsitteiden valossa nuorille jokseenkin tuttu. Yhdestätoista kyselylomakkeella esitetystä uuden työelämän käsitteestä voidaan nähdä ainakin kuuden olevan nuorien tiedossa. Nuorille tutuimpia käsitteitä ovat joustavuus, globaali, elinikäinen oppiminen ja yksilöllisyys. Vieraita käsitteitä taas ovat prekariaatti, jälkifordismi ja subjektivoituminen. Käsitteiden tietämyksessä on myös havaittavissa eroa lukiolaisten ja ammattikoululaisten välillä subjektivoitumisen, globaalin ja uusliberalismin osalta. Erot ovat tilastollisesti merkitseviä ($p < 0,01$) tai erittäin merkitseviä ($p < 0,001$). Näistä edellä mainituista käsitteistä globaali ja uusliberalismi ovat lukiolaisille ammattikoululaisia tutumpia ja subjektivoituminen päinvastoin ammattikoululaisille tutumpi. Tämä voisi johtua opetus suunnitelmien sisältöeroista. Lisäksi vain alle puolet nuorista, sekä ammattikoululaisista että lukiolaisista, on kuullut sääntelemättömyydestä. Alla on kuvattu keskiarvovertailulla eri oppilaitoksissa opiskelevien nuorten uuden työelämän käsitetietämystä.

Kuvio 14. Nuorten tietämys uuden työn käsitteistä (oppilaitos, ka), asteikko 0 – 1: ei, kyllä.

Tietoa työelämästä käsitteiden kautta on saatu eniten koulussa. Suurin osa lukiolaisista on kuullut käsitteistä myös median ja internetin kautta sekä vanhemmiltaan. Ammattikoululaisten työelämän käsitteiden tietämys on taas saatu selkeästi eniten koulun kautta, mutta myös he ovat kuulleet käsitteistä median, internetin ja vanhempien kautta. Vain hyvin harva ei ole kuullut yhdestäkään työelämän käsitteestä. Tilastollisesti erittäin merkitsevää eroa oppilaitosten välillä, työelämäkäsitteiden informaation saannista, on nähtävissä vanhemmilta saadussa tiedossa sekä internetistä ja mediasta saadusta tiedosta ($p < 0,001$). Lukiolaiset ovat saaneet näistä kolmesta lähteestä suhteessa ammattikoululaisiin selkeästi enemmän informaatiota.⁴⁵ Kuviossa 15 on kuvattu keskiarvovertailun avulla nuorten informaation saantia työelämän käsitteistä.

Kuvio 15. Nuorten saama informaatio työelämän käsitteistä (oppilaitos, ka), asteikko: 0 – 1: ei, kyllä.

Nuorten sanallisten vastausten perusteella työelämä näyttöytyi nuorille pääasiassa työn teon ja toimeentulon hankkimisen näkökulmasta. Monille käsite työelämä toi mieleen muun muassa palkan, rahan tai itsensä elättämisen. Useimmille nuorille työelämä merkitsi työssäkäyntiä ja itse työntekoa. Työyhteisö ja -ympäristö nähtiin myös osana työelämää työkavereineen ja ryhmässä toimimisen kautta. Aiemman tutkimuksen (Tuohinen 2014, 135) mukaan sosiaalisten perustarpeiden taso onkin vahvasti mukana nuorten odotuksissa omasta työstä ja työpaikasta ja tänä päivänä sille on valtavasti enemmän tilaa nuorten suunniteluissa. Työpaikka nähtiin tietyinä paikkana, jossa työn teko tapahtuu (esim. etätyöstä ei mainittu).

Työelämässä toimimiseen nähtiin tarvittavan jonkinlainen ammatti tai koulutus. Nuoret näkivät, että työelämässä hyödynnetään koulutuksessa hankittua ammattitaitoa ja osaamista. Tämä tulos myötä-

⁴⁵ Ks. liitetaulukot 30 – 32

lee yleistä linjaa siitä, että koulutuksella on yhteiskunnassamme hyvin tärkeä osa. Käsitksemme on, ettei nykytyöelämässä voi saavuttaa vakiintunutta työmarkkina-asemaa ilman peruskoulun jälkeistä koulutusta (esim. Kestilä, Sipilä & Martikainen 2011). Nuoret pohtivat myös tässä työn mielekkyyttä, joka näyttää olevan yksi tärkeimpiä tekijöitä, joka ohjaa nuoria eteenpäin pohdittaessa tulevaa koulutusta ja työtä. Työelämä toi mieleen oman tulevaisuuden, joka voi tuoda uusia mahdollisuuksia ja haaveet mielenkiintoisista työtehtävistä. Kuviossa 16 on kuvattu nuorten mietteitä työelämästä, missä työnteko ja toimeentulo nousivat esille suurina teemoina.

Kuvio 16. Nuorten käsityksiä työnteosta ja toimeentulosta

- *"Tehdään töitä ja saadaan siitä palkkaa, jonka avulla voi elää."* (lomake nro 497)
- *"Tehdään töitä, jotta saadaan rahaa."* (63)
- *"Tehdään töitä, jotta saamme elantomme ja kertyy myöhemmin eläkettä."*(96)
- *"Työ, josta saan palkkaa ja jolla elätän itseni ja mahdollisesti myös perheeni."* (596)
- *"Se, kun ollaan töissä."* (77)
- *"Töissä käynti muun elämän ohella"* (301)
- *" ... Työelämään kuuluu työkaverit, pomo, ..."* (581)
- *"Se on jotain vakituista ja ammattimaista. Jotain, jonka saavuttamiseen tarvitaan useamman vuoden koulutus."* (602)
- *"Ammattiosaamisen hyödyntämistä"* (246)
- *"Hienointa on, jos työ mitä teet, on sellaista mitä todella haluat tehdä."* (114)
- *"Työ, missä viihdyn ja minulla on hyvä olla."* (326)
- *"Teen työtä ammatissa, jonka olen valinnut ja johon olen kouluttautunut."* (393)

Yhtenä suurena teemana, työnteon ja toimeentulon lisäksi, työelämä toi nuorille ajatuksia ajankäytöstä. Nuorten vastauksista ilmeni eritasoisia työelämään liittyviä aikakäsityksiä. Ensinnäkin nuoret kokivat työelämän opiskelun jälkeisenä ajanjaksona tai elämänvaiheena. Työsuhteiden nähtiin olevan vakituksia ja vakaita sekä työn olevan päivittäistä ja säännöllistä. Tämä vahvistaa osittain määrällisellä analyysillä saatua tulosta siitä, että nuoret näkevät koulutuksen ja työelämän lineaarisesti etenevinä: ensin käydään koulu ja sitten työllistytään ja tehdään töitä 35 – 40 vuotta. Aiemmassa tutkimuksessa (esim. Järvensivu 2014; Suikkanen ym. 2006) on kuitenkin todettu, että nyt ja tulevaisuudessa elinikäisen oppimisen rooli on kasvussa ja opiskelu ja työssä olo sekä työttömyys vuorottelevat pätkittyneiden työsuhteiden ja epävarman työllisyyden johdosta. (ks. myös luku 6.7) Samaa keskustelua (Tuohinen 1994) on käyty jo 1990-luvulla suomalaisten instituutioiden periaatteisiin ja käytäntöihin syvälle piirtynyttä ”ammattiin ja työelämään sosiaalistumisen mallia” vastaan.

Tuohisen mukaan jo tuolloin suorat jonnekin vievät polut olivat taaksejäänyttä aikaa. Sitä vastoin polut olivat eripituisia pätkiä siellä täällä, jotka muodostivat uran, jossa erilaiset jaksot vuorottelivat. Suurimmalle osalle nuorista hän povasi elämäntilanteen muodostuvat pysyväksi tilapäisyydeksi.

Toiseksi nuoret liittivät työelämän myös vahvasti aikuistumiseen ja aikuisuuden ikävaiheeseen. Nuoret näkivät, että aikuisuus ja työelämään siirtyminen tuovat mukanaan myös vastuuta. Työelämässä heidän tulee itse ottaa vastuuta omista tekemisistään kasvavassa määrin. Kolmanneksi työelämä yhdistettiin arkeen ja rutiineihin. Työ nähtiin osana arkea ja siihen kuuluivat aikaisetkin aamuhätykset. Työ näyttäytyi yhtenä elämän osa-alueena, joka joko sovitetaan muuhun elämään tai toisin päin. Työaika nähtiin säännöllisenä kahdeksasta neljään.

Nuorten työelämäkuvailujen mukaisesti voidaan yhdistää heränneitä aikakäsitysajatuksia seuraavalla lauseella: työelämässä toimii arkisin kello 8 ja 16 välillä vakituudessa työsuhhteessa oleva aikuinen, joka on saanut opintonsa päätökseen ja hyödyntää koulutuksessa saamia taitojaan ja osaamista aina eläkepäiviin saakka. Nuorten kuvaama työelämä näyttäytyy sukupolviajattelun mukaisena: sukupolvet virtaavat tasaisena virtana ensin peruskoulun, sen jälkeen yleissivistävät ja ammatitiin valmistavat koulutukset ja päätyvät lopulta työelämään. Työelämässä vierähtää noin 35 vuotta ja tämän jälkeen virta jatkaa omia polkujaan. Tämän ajattelun ei ole kuitenkaan nähty kuvaavan nykytodellisuutta, jossa vuorotellaan yksilön omien halujen mukaisesti koulutuksen, työn ja vapaaajan välillä. (ks. Järvensivu 2014a, 12.) Alla kuviossa 17 on kuvattu nuorten ajatuksia työelämästä, josta muodostui teemana erilaisia aikakäsityksiä.

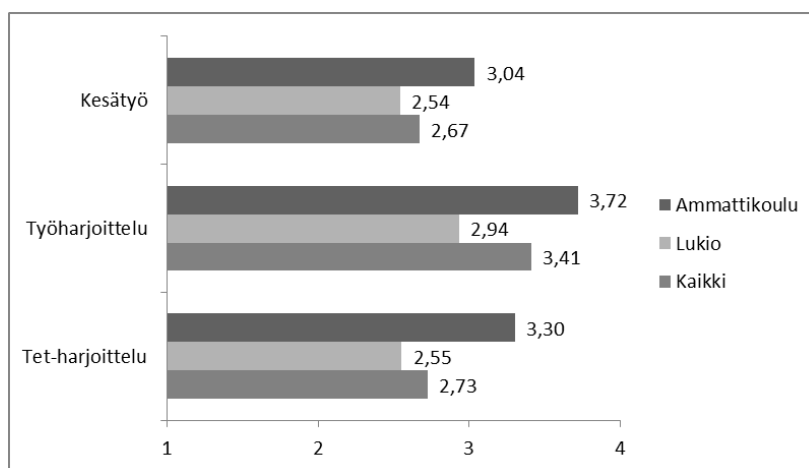
Kuvio 17. Nuorten työelämän aikakäsityksiä

- ”Opiskelujen jälkeinen elämä, kun ollaan töissä.” (lomake nro199)
- ”Se aika, kun ei enää opiskella, vaan ollaan vakituudessa työssä.” (391)
- ”Töissä käyminen, joka on vakituista ja säännöllistä.” (241)
- ”... seuraavat 40 vuotta elämässäni...” (615)
- ”On aikuistuttava ja alettava ottamaan vastuuta omista tekemisistään.” (101)
- ”Aikuiset ihmiset, jotka tekevät työtä” (256)
- ”Työtä aikuisena” (278)
- ”Työn tekemistä viisi päivää viikossa 8 tuntia päivässä” (277)
- ”Tehdään arkipäivät töitä ja viikonloppuisin levätään” (242)

6.5 Nuorten työelämäkokemukset

Lappalaisen ym. (2010, 46 – 47) toteaa nuorten rakentavan itselleen kuvaa koulutuksesta ja työstä erilaisista lähteistä. Omakohtaista kokemusta työstä ja koulutuksesta saadaan, esimerkiksi TET-jaksoilta ja oppilaitosvierailuista. Näiden avulla rakentuu käsitystä siitä, mitä haluaa tai mitä ei ainakaan halua. Omakohtaiset kokemukset ovat yksi keskeisimpiä nuorten ammatinvalinnan ja tulevaisuuden rakentamisen lähteistä. Pienistäkin ”tiedonrippeistä” tulee merkityksellisiä, koska nuorten kokemukset työelämästä ja ammatillisesta koulutuksesta ovat niin vähäisiä (Emt., 52).

Työelämästä saadut kokemukset ovat antaneet tämänkin tutkimuksen nuorille suuntaa koulutusuralle. Ammattikoululaiset näkevät työelämäkokemukset, TET-harjoittelun, kesätyön ja työharjoittelun, lukiolaisia hyödyllisempinä tulevaa toivealaa tai -ammattia pohdittaessa. Tämä voi johtua siitä, että TET-harjoittelussa tai kesätyöissä voi päästä tutustumaan ja kokeilemaan konkreettisesti ammatteja, joita ammattikoulussa voi opiskella. Myös suurempi kiinnostus viimeisen vuoden aikana tehdystä kesätyöstä verrattuna lukiolaisiin voi kertoa tästä. Vastaavasti lukiolaisten haaveammatit vaativat tekijältään yleensä korkeakoulututkinnon. Suurella osalla nuorista oli jonkinlaista kokemusta työelämästä, sillä 64 %:a heistä oli ollut viimeisen vuoden aikana kesätyöissä.⁴⁶ Kuviossa 18 on keskiarvovertailun avulla kuvattu nuorten kokemuksia eri työelämäkokemusten hyödyllisyydestä. Taulukon tulokset ovat erittäin merkitseviä ($p < 0,001$).

Kuvio 18. Nuorten kokemukset työelämäkokemusten hyödyllisyydestä (oppilaitos, ka), asteikko 1 – 4: ei lainkaan hyödyllinen, ei kovin hyödyllinen, melko hyödyllinen, erittäin hyödyllinen. Kesätyö: $\chi^2 = 29,4$, $df = 3$, $p < 0,001$, Työharjoittelu: $\chi^2 = 20,4$, $df = 3$, $p < 0,001$, Tet-harjoittelu: $\chi^2 = 89,5$, $df = 3$, $p < 0,001$. Huom. vain muutama lukiolainen ($n = 31$) on suorittanut työharjoittelun.

⁴⁶ Ks. liitetaulukot 33 – 34

6.6 Nuorten kokemukset informaation saannista koulutus- ja urapolun rakentamisen tueksi

Aiemman tutkimuksen mukaan yksi keskeinen tasa-arvokysymys epävarmuudessa on epätasainen tiedon jakautuminen työmarkkinoiden ja koulutusjärjestelmän muuttuessa. Pysyvä muutos on vaikeuttanut tiedon hankkimista siitä, mitä koulutusta työmarkkinoilla pidetään arvossa ja minkä koulutuksen erilaiset työtehtävät vaativat ja missä oloissa työtä eri aloilla tehdään. (Vieno ym. 2014, 99.)

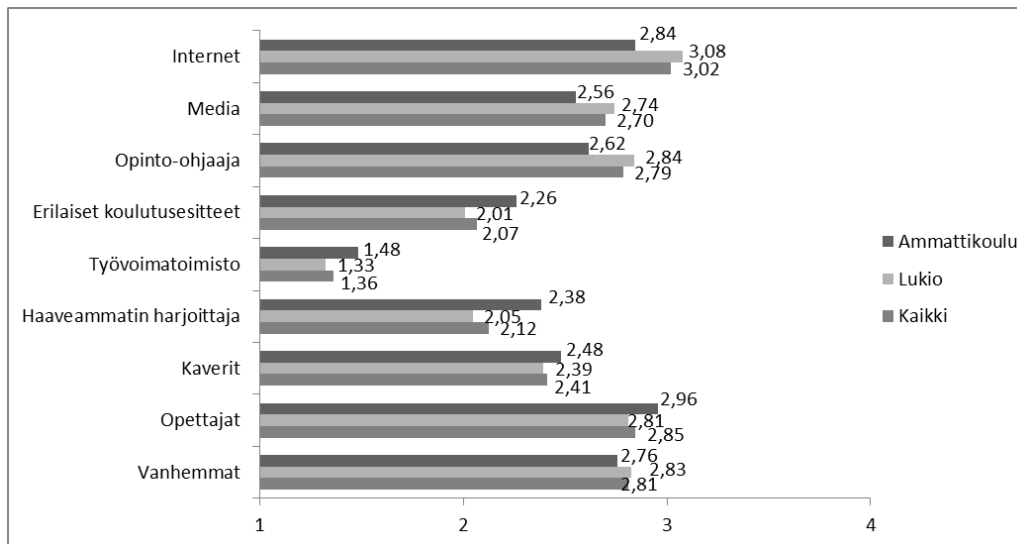
Tässä tutkimuksessa selvisi, että ammattikoululaiset kokevat saaneensa lukiolaisia enemmän tietoa eri koulutusmahdollisuuksista, aloista ja ammateista. Jopa 44 %:a lukiolaisista kokee saaneensa liian vähän tietoa. Ammattikoululaisista vastaava luku on 29 %:a. Ammattikoululaisista 69 %:lla onkin tiedossa oma toiveala tai -ammatti, lukiolaisista vain 54 %:lla⁴⁷. Lisäksi toisen ja kolmannen vuoden (tai aiemmin opintonsa aloittaneet) opiskelijat kokevat saaneensa suhteessa ensimmäisen vuoden opiskelijoihin riittämättömämmin tietoa. Sama kehityssuunta on nähtävissä iän suhteen. Myös sukupuolten välillä on eroa, sillä naiset kokevat saaneensa miehiä useammin riittämättömästi tietoa.⁴⁸

Lappalaisen ym. (2010, 47) tutkimuksessa tärkeitä informantteja ammatinvalinnan ja tulevaisuuden rakentamisen lähteenä olivat perheenjäsenet, sukulaiset, ystävät ja seurustelukumppanit. Opinto-ohjaajista ei juuri puhuttu ja kuva tietystä alasta saattoi rakentua vain yhden informantin välityksellä. Myös tässä tutkimuksessa vanhemmat, mutta myös opettajat olivat tärkeitä informaation antajia. Eniten tietoa koulutusmahdollisuuksista sekä aloista ja ammateista on kuitenkin saatu keskimäärin omatoimisesti internetistä. Ammattikoululaiset ovat saaneet eniten tietoa opettajilta, toiseksi internetistä itse hakemalla ja kolmanneksi vanhemmiltaan. Lukiolaisille tärkein tiedonlähde oli internet, toiseksi opinto-ohjaaja ja sen jälkeen vanhemmat ja opettajat. Verrattaessa oppilaitoksia keskenään eri muuttujien välillä ammattikoululaiset saivat lukiolaisia enemmän tietoa koulutusmahdollisuuksista haaveammatin harjoittajalta, erilaisista koulutusesitteistä ja työvoimatoimistosta. Ammattikoululaisissa oli lukiolaisia enemmän heitä, jotka olivat saaneet tietoa kavereiltaan, mutta toisaalta myös heitä, jotka eivät olleet saaneet kavereilta lainkaan tietoa. On myös huomioitava, että kaikista kyselyyn vastanneista nuorista vain harva oli saanut tietoa työvoimatoimistosta. Vastaavasti lukiolaiset saivat ammattikoululaisia enemmän tietoa opinto-ohjaajalta, mediasta ja internetistä. Lisäksi ammattikoululaisissa on enemmän heitä, jotka eivät saaneet vanhemmiltaan lainkaan tietoa verrat-

⁴⁷ Ks. liitetaulukot 35 – 36

⁴⁸ Ks. liitetaulukot 37 – 39

tuna lukiolaisiin.⁴⁹ Erot ovat edellä mainittujen muuttujien kohdalla tilastollisesti merkitseviä ($p < 0,05$). Yleisesti tarkasteltuna erot eri informaatiolähteiden välillä ovat kuitenkin pieniä. Kuviossa 19 on havainnollistettu tiedonlähteitä keskiarvovertailulla ammattikoululaisten ja lukiolaisten välillä.

Kuvio 19. Nuorten kokema tiedonsaannin määrä eri koulutusmahdollisuuksista sekä aloista ja ammateista mainituilta henkilöiltä tai tahoilta (oppilaitos, ka), asteikko 1 - 4: ei lainkaan, vain vähän, jonkin verran, paljon.

Aiemmassa tutkimuksessa Vieno ym. (2014, 99) olettaa, että tietoa⁵⁰ on parhaiten saatavilla niillä, joilla on perhetaustan kautta tiiviit yhteydet korkeakoulumaailmaan tai joiden vanhemmat tai lähipiiri sisältää ihmisiä, joilla on pääsy eri alojen työmarkkinakehitystä koskeviin tietoihin. Tässä tutkimuksessa on nähtävissä, että esimerkiksi äidin koulutustasolla on yhteys tiedonsaannin määrään vanhemmilta. Korkeammin koulutettujen äitien lapset kokevat saavansa enemmän tietoa eri koulutusmahdollisuuksista.⁵¹

Sekä lukiolaiset että ammattikoululaiset ovat saaneet opinto-ohjaajalta jonkin verran informaatiota koulutusmahdollisuuksista, aloista ja ammateista (lukiolaiset kuitenkin ammattikoululaisia enemmän, ks. edellä). Mielenkiintoinen tulos on kuitenkin se, että suurin osa nuorista ei koe saaneensa opinto-ohjauksesta juurikaan hyötyä oman alan tai ”oman jutun” löytämisessä. Ammattikoululaisista jopa 38 %:a kokee, ettei ole saanut ollenkaan apua ja 26 %:a vain vähän. Lukiolaisista vastaavasti 28 %:a ei ole saanut lainkaan apua ja 31 %:a vain vähän. (ks. taulukko 7, $p < 0,05$)

⁴⁹ Ks. liitetaulukot 40 – 47

⁵⁰ Tietoja mm. mikä koulutus on työmarkkinoilla arvostettua, millä koulutuksella tiettyihin työtehtäviin voi hakeutua ja missä oloissa työtä tehdään milläkin alalla.

⁵¹ Ks. liitetaulukko 48

Tähän onkin voinut vaikuttaa opetussuunnitelman perusteiden maininta ”nuori asetetaan omia kiinnostuksiaan vastaavien valintojen tekijäksi”, joka on asettanut opinto-ohjaajat ristiriitaiseen tilanteeseen, sillä ohjauksella tulisi vaikuttaa nuoren päätöksentekoon, mutta samalla ”puuttuminen” problematisoituu epäeettiseksi. Tämän ristiriidan vuoksi on voinut jäädä huomiotta nuoren toimintaa ohjaavia rakenteita, joita tulisi pyrkiä purkamaan. Yksilöllistä valintaa arvostava ohjauksikäsitelmä on saanut aikaan osalla nuorissa kokemuksen, että he ovat yksin tehdessään tulevaisuutta koskevia päätöksiä. (Lappalainen ym. 2010, 42 – 43.) Esimerkiksi Mehtäläisen (2001) tutkimuksessa lukiolaisista yli kolmannes oli opintojensa alussa kokenut olevansa yksin opiskelua koskevien päätösten kanssa ja kolmasosa ilmoitti, että opinto-ohjaajan juttusille on vaikea päästä. Ammattikoululaisista noin joka viidennes ilmoitti, että juttusille on ollut vaikeaa päästä. Lappalaisen ym. (2010, 52) mukaan nuorten olisikin mahdollista tehdä valistuneempia valintoja, jos ohjaajat tarjoaisivat aktiivisemmin asiantuntijuuttaan päätöksenteon tueksi. Tässä tutkimuksessa nuorten avoimista vastauksista käy ilmi, että nuoret, jotka eivät kokeneet opinto-ohjaustunteja itselleen tärkeinä, kaipaisivat juuri esimerkiksi yksilöllisempää otetta ohjaukseen (ks. myöhemmin). Koulutuspoliittisella tasolla puutteet on ainakin jossakin määrin tiedostettu, sillä esimerkiksi opetusministeriön muistiossa (2010, 30) asetetut tavoitteet⁵² myötäilevät paikoitellen tämän tutkimuksen nuorten tarpeita opinto-ohjauksesta.

Taulukko 7. Nuoren kokemus opinto-ohjaajan neuvojen avun määrästä löytää oma ala tai ns. oma juttu (oppilaitos, %)

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Paljon	12%	8%	9%
Jonkin verran	24%	32%	30%
Vain vähän	26%	31%	30%
Ei lainkaan	38%	28%	31%
Yhteensä	132	430	562
	100%	100%	100%

Chi2 = 7,9, df = 3, p < 0,05

Tyytyväisyys opinto-ohjaajalta saatuun apuun laski lineaarisesti opiskelijoiden iän ja opintojen aloitusvuoden mukaan.⁵³ Lisäksi opiskelijat, jotka kertoivat harrastavansa urheilua urheiluseurassa,

⁵² Ks. luku 4.4 Opinto-ohjaus

⁵³ Ensimmäisen vuoden opiskelijat on tyytyväisimpiä.

olivat tyytyväisempiä kuin nuoret, jotka eivät harrastaneet.⁵⁴ Myös sukupuolella näytti olevan merkitystä, sillä naiset olivat miehiä tyytymättömämpiä opinto-ohjaajan neuvoihin (ks. taulukko alla).

Taulukko 8. Nuoren kokemus opinto-ohjaajan neuvojen avun määrästä löytää oma ala tai ns. oma juttu (sukupuoli, %)

	Mies	Nainen	Kaikki
Paljon	12%	7%	9%
Jonkin verran	34%	29%	30%
Vain vähän	34%	28%	30%
Ei lainkaan	19%	36%	31%
Yhteensä	185 100%	377 100%	562 100%

chi2= 17,4, df = 3, p <0,001

Kuitenkin yleisesti enemmistö nuoria kokee opinto-ohjaustapaamiset ja -tunnit tärkeiksi (55 %) tulevia opintoja ja toivetyötä ajatellen⁵⁵. Miksi tunnit ja ohjaustapaamiset koetaan sitten tärkeiksi, jos niistä ei saa apua oman alan tai jutun löytämisessä? Sanallisten vastausten perusteella opinto-ohjaustunteja ja -tapaamisia tärkeinä pitävien syyt voidaan jakaa teemoihin tiedonsaannista sekä ohjauksesta ja avunsaannista. Erityisesti opinto-ohjaus nähdään tärkeänä tiedonsaannin kannalta. Opiskelijat saivat yleistä tietoa, tietoa omasta urasuunnittelusta, työelämästä ja tulevaisuudesta sekä ylipäättään erilaisista vaihtoehtoista ja mahdollisuuksista. Opinto-ohjaajalta saatiin myös neuvoja sekä vastauksia kysymyksiin ja epäselvyyksiin. Myös opinto-ohjaajan ammattitaidon hyödyntäminen oman koulutus- ja urapolun rakentamisessa nähtiin tärkeänä.

Syy neutraaliin suhtautumiseen opinto-ohjaustunteja tai -tapaamisia kohtaan johtui osalla jo selkeästä ideasta omista jatko-opinnoista ja tavoitteista. Osa taas näki opinnoissa etenemisen ja tulevaisuutensa suunnittelun omana asianaan, johon opinto-ohjaajaa ei tarvita. Osa kertoi löytävänsä itse etsimällä enemmän tietoa, sillä koettiin, että aloja ja ammatteja käsitellään liian suppeasti opinto-ohjaustunneilla ja -tapaamisissa tai omasta haavealasta ei ole puhuttu ollenkaan. Osa koki opinto-ohjaajan antamat tiedot hyödyttömiksi. Nuoret, jotka eivät nähneet opinto-ohjaustunteja tärkeinä, kirjoittivat lähes samoista teemoista kuin neutraalisti tunteihin ja tapaamisiin suhtautuneet. Nuoret kokivat tunnit ja tapaamiset muun muassa hyödyttömiksi ja liian yleisluontoisiksi. He olisivat kai-

⁵⁴ Ks. liitetaulukot 49 – 51

⁵⁵ Ks. liitetaulukko 52

vanneet enemmän yksilöllistä otetta opinto-ohjaajalta sekä enemmän tietoa eri aloista ja ammateista. Mehtäläinen (2003) törmäsi seurantatutkimuksessaan samaan ja ehdotti, että jo peruskoulun puolella nuoret tarvitsisivat tarkempaa tietoa siitä, mitä eri ammateissa tehdään työkseen ja tietoa, mitä johonkin ammattiin opiskeleminen tarkoittaa ja sisältää sekä millä tasolla liikutaan. Tutkimuksen nuorista osa kokee, ettei tarvitsisi ohjausta ollenkaan muun muassa siitä syystä, että itsellä on jo selvillä oma suuntautuminen koulutuspolulla ja sen jälkeen työelämässä. Kuviossa 20 on kuvattu nuorten tutkimuksessa ilmenneitä kokemuksia opinto-ohjaustapaamisista ja -tunneista.

Kuvio 20. Nuorten kokemuksia opinto-ohjaustapaamisista ja -tunneista

- ”Koska moni ei tiedä, mitä haluaa tai voisi haluta, joten on hyvä saada lisätietoa eri mahdollisuuksista.” (lomake nro 253)
- ”Opinto-ohjaaja on perehtynyt asioihin ja osaa näin ollen kertoa tulevasta työelämästä.” (208)
- ”Olen saanut opinto-ohjaajalta apua kysymyksiini.” (245)
- ”Tiedän melko hyvin, mitä minun pitää tehdä saavuttaakseni tavoitteeni.” (307)
- ”Opinto-ohjaajan antama tieto on pieni suhteessa muualta saatuun tietoon.” (543)
- ”En ole saanut tunneilta tietoa toiveammattistani.” (576)
- ”Ei niillä tehdä oikeasti mitään oleellista” (441)
- ”...opinto-ohjauksessa käsitellään tosi vähän eri aloja ja ei edes käsitellä kaikkia.” (301)
- ”Siellä ei keskitytä yksilöihin. Opinto-ohjaaja ei varmasti tiedä edes nimeäni”(439)
- ”Itse päätän, mikä on minun juttu, ei opinto-ohjaaja.” (193)

6.7 Nuorten näkemykset tulevasta työurasta, tulevaisuudesta ja omasta työllistymisestä

6.7.1 Työura

Tutkimuksen nuoret suhtautuvat hyvin myönteisesti tulevaan työuraansa. Tulevaisuuden työtilanne kuitenkin huolestuttaa liki puolta opiskelijoista (48 %). Toisaalta noin kolmasosa ei ole asiasta huolissaan (29 %).⁵⁶ Nuorten sanallisten vastausten perusteella hyvä työura saavutetaan nuorten mielestä pääosin omalla motivaatiolla ja asenteella. Luonteenpiirteillä selitettiin paljon, miksi nuori itse tulisi saavuttamaan hyvä työuran. Erityisesti ahkeruus nähtiin hyvänä ominaisuutena. Suuren osan mielestä myös se, että ala, jolla työskentelee, koetaan mielekkääksi, luo edellytykset hyvään työuraan. Muita hyvän työuran saavuttamisen tekijöitä olivat hyvät työllistymismahdollisuudet alalla,

⁵⁶ Ks. liitetaulukot 53 – 54

koulumenestys, usko tulevaan ja korkea kouluttautuminen. Jotkut nuoret näkivät myös kyvyn joustavuuteen syynä hyvään työuraan tulevaisuudessa. Aiemmassa tutkimuksessa (ks. Myllyniemi 2008) on saatu samansuuntaisia tuloksia, sillä motivaatio nousi tuolloinkin yhdeksi tärkeimmistä työelämässä vaadittavien ominaisuuksien joukossa.

Nuoret, jotka eivät tienneet, minkälainen työura heitä odottaa, perustelivat tietämättömyyttään tämänhetkisellä heikolla työllisyystilanteella, opintopolun ja työelämän epävarmuustekijöillä sekä tietämyksen tarpeettomuudella tässä vaiheessa opintoja. Oman tulevan työuransa synkkänä näkevät nuoret perustelivat sen johtuvan samankaltaisia tekijöistä kuin tulevasta työurastaan tietämättömät. Syinä olivat heikko talous- ja työllisyystilanne, mutta ei epävarmuus niinkään ”rakenteellisista” asioista, kuten opintopolusta tai töistä, vaan omista kyvyistä sekä motivaatiosta ja ongelmista opinnoissa. Alla kuviossa 21 on havainnollistettu nuorten erilaisia käsityksiä tulevasta työurasta.

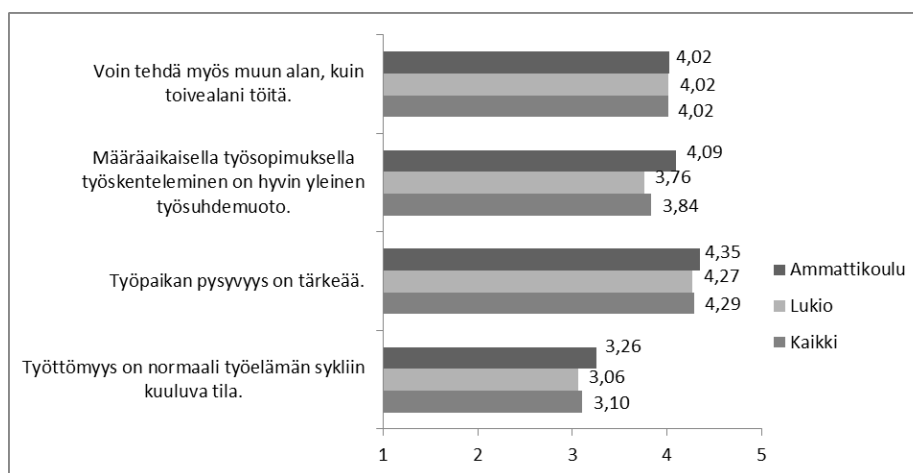
Kuvio 21. Nuorten optimistisia ja pessimistisiä käsityksiä tulevasta työurasta

- ”Olen kiinnostunut ja motivoitunut työntekijä sekä tottunut tekemään töitä. En odota saavani mitään valmiina, vaan olen valmis tekemään töitä unelmiäni eteen!” (lomake nro 172)
- ”Olen ahkera, aktiivinen ja sosiaalinen persoona, jonka on helppo tutustua uusiin ihmisiin ja luoda suhteita.” (57)
- ”Minulla on suuri intohimo opiskelemaani alaa kohtaan ja tulevaisuudensuunnitelmani alan parissa ovat vakaat.” (113)
- ”Uskon työurani olevan hyvä, sillä jaksan opiskella itseni johonkin erityisen miellyttävään ammattiin, ja tykkään varmasti tehdä töitä kyseisessä ammatissa.” (299)
- ”Koska tämänhetkinen yhteiskunnallinen työllisyysprosentti näyttää negatiiviselta sekä monet yritykset pitävät yt-neuvotteluja ja potkivat jo nykyisiäkin työntekijöitä.” (28)
- ”... eipä ole tämän hetken murhe” (192)

Merkittävä tulos on, että nuoret eivät näe työttömyyttä osana omaa työuraa. Vain alle puolet kyselyyn vastanneista nuorista pitää työttömyyttä normaalina työelämän sykliin kuuluvana tilana (42 %). Kuitenkin ensimmäisen vuoden opiskelijat näkivät muita opiskelijoita useammin työttömyyden osana työelämää (48 %) ⁵⁷. Nuorten käsitykset työttömyydestä eivät ole aivan vääriä, sillä palkkatyössä oleminen on nähty yhteiskunnassa tavoiteltavaksi ja normaaliksi ja sen sijaan hetkellinenkin työttömyys ihmisarvoa kuluttavaksi (Järvensivu 2010, 68). Toisaalta perinteisen mallin, jossa koulutuksesta siirrytään työelämään, on todettu jääneen historiaan ja tilalle ovat tulleet erilaiset siirtymät koulutuksen, työelämän ja vapaa-ajan sekä työelämän että työttömyyden välille. (Järvensivu 2010, 68; Suikkanen ym. 2006, 117).

⁵⁷ Ks. liitetaulukot 55 – 56

Sen sijaan nuoret pitävät työpaikan pysyvyyttä selkeästi tärkeänä (88 %) ⁵⁸. Se ei kuitenkaan ole uudessa työelämässä itsestäänselvyys ⁵⁹. Juurikin päinvastoin, määräaikaiset työsuhteet ovat yleistyneet – puhutaan epätyypillisten työsuhteiden normalisoitumisesta (Järvensivu 2010, 68) ja ne koskettavat erityisesti työelämän uusia tekijöitä (esim. Räikkönen 2007, 236; Järvensivu 2010, 70). Määräaikaisten työsopimusten yleisyyden nuoret kuitenkin tiedostavat. Sopeutuvaisuus voidaan nähdä yhtenä nuorten keinoista pärjätä muuttuvassa työelämässä. Nuorista 76 %:a katsoo voitavansa tehdä muunkin alan töitä kuin toivealansa. Taloudellisesta tilanteesta johtuvalla työllistymisen vaikeutumisella on yhteys sopeutuvaisuuteen (muun alan työt) ⁶⁰. Kuviossa 22 on kuvattu keskiarvovertailun avulla nuorten työelämäkäsitteistä.

Kuvio 22. Työelämäkäsitteitä (oppilaitos, ka), asteikko 1 – 5: täysin eri mieltä, jokseenkin eri mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, jokseenkin samaa mieltä, täysin samaa mieltä. Tilastollisesti merkitsevä ero oppilaitosten välillä ”määräaikaisella työsopimuksella työskenteleminen on hyvin yleinen työsuhdemuoto” ($p < 0,001$).

6.7.2 Tulevaisuus

Nuoret suhtautuvat ylipäättään tulevaisuuteen positiivisesti ja luottavaisesti (85 %) riippumatta oppilaitoksesta, sukupuolesta, iästä tai opintojen vaiheesta ⁶¹. Sanallisten vastausten perusteella vain muutamat eivät osanneet kuvailla, miten näkevät oman tulevaisuutensa ja harvat näkivät tulevaisuutensa synkkänä. Valoisana tulevaisuutensa näkevät nuoret kirjoittivat asenteen ratkaisevan pitkälti sen, minkälaiseksi oma tulevaisuus muodostuu. Heidän mukaansa positiivinen ja optimistinen tapa katsoa tulevaisuutta tuo mukanaan myös jotakin hyvää. Todettiin, että jos näkee vaivaa asioiden tai unelmiensa eteen, niin myös saavuttaa haluamansa. Nuorilla olikin tavoitteita, joita kohti kurkottaa.

⁵⁸ Ks. liitetaulukko 57

⁵⁹ Aiemmin määräaikaisia työsuhteita pyrittiin vähentämään työlainsäädännön avulla (Järvensivu 2010, 68).

⁶⁰ Ks. liitetaulukot 58 – 59

⁶¹ Ks. liitetaulukko 60

Monet näkevät tulevaisuutensa työuran kautta. Osa näkee jopa kysymykset tulevaisuuden työurasta ja yleisesti tulevaisuudesta toisiaan vastaaviksi⁶². Tämä kertonee siitä, että työllä on edelleen suuri merkitys yhtenä elämän osa-alueena. Työn saavuttamisen ja siinä toimimisen, nähtiin turvaavan hyvän tulevaisuuden. Tässäkin kohtaa tärkeää osaa näytteli työn mielekkyys. Työ omalta haavealalta tai -ammattissa nähtiin takaavan hyvän tulevaisuuden. Osa nuorista näkee tulevaisuutensa opiskelun kautta. Panostamalla opiskeluun⁶³ edellytykset hyvään tulevaisuuteen nähdään parempina. Tässä näkyy aiemmin tuloksissa mainittu koulutuksen korkea arvostus. Omien luonteenpiirteiden nähdään vaikuttavan myös yleisesti omaan tulevaisuuteen. Näistä ahkeruus nousee esiin tärkeänä piirteenä samalla tavoin kuin se nähtiin aiemmin myös tulevan työuran suhteen. Toisaalta nuorten vastauksissa on havaittavissa myös ajatuksia siitä, että tulevaisuus ei määrity pelkästään työn kautta. Osa nuorista näkee työn enemmänkin yhtenä elämän osa-alueista ja hyvään tulevaisuuteen vaikuttavat myös oman henkisen sekä fyysisen hyvinvoinnin ylläpitäminen kuten harrastamalla, läheisten läsnäolon ja tuen kautta sekä yleensä ihmissuhteiden vaalimisella. Esimerkiksi yksi opiskelijoista näki tulevaisuuden työuransa melko kehnona, mutta tulevaisuutensa silti valoisana ja hyvänä (ks. kuvio 23, lomake nro 644).

Nuoret, jotka eivät osanneet kuvata tulevaisuuttaan, kertovat sen johtuvan epävarmuustekijöistä opinnoissa tai tulevassa työssä, huolettomasta asenteesta tai muista tekijöistä, kuten elämäntilanteesta, itsetunto-ongelmista, monista tulevaisuuteen vaikuttavista muuttujista tai tulevan suunnitelmattomuudesta. Epävarmuutta opinnoissa aiheuttavat opiskeluvaikeudet, huono koulumenestys ja epätieto, mihin ”omat rahkeet” riittävät tai mihin haluaisi edes jatkaa opinnoissa. Työn suhteen epävarmuutta aiheuttavat epävarmat työllistymismahdollisuudet. Osa nuorista taas ei halunnut pohtia tulevaisuutta liiaksi vaan liika miettiminen koetaan turhaksi tässä vaiheessa opintoja ja elämää. Nuoret, jotka näkevät tulevaisuuden omalta kohdaltaan synkkänä, kamppailevat muun muassa opiskelu- ja elämänhallinnan ongelmien kanssa. Osalla heistä on huolta haavealan työllisyydestä tai huonopalkkaisuudesta. Kuviossa 23 havainnollistetaan nuorten käsityksiä tulevaisuudesta.

⁶² Vrt. kyselylomakkeen kysymykset 13 ja 29 (Liite 3.)

⁶³ Opiskeluun panostamisella tarkoitettiin tässä yhteydessä hyvää koulumenestystä tai korkeaa kouluttautumista.

Kuvio 23. Käsitteitä tulevaisuudesta – optimismia ja pessimismia

- ”Teen kovasti töitä hyvän tulevaisuuden eteen.” (lomake nro 279)
- ”Siitä tulee sellainen, mitä itse itselleni haluan. Uskon, että pääsen toteuttamaan haaveitani tahdonvoiman ja panostukseni avulla.” (438)
- ”Haluan ajatella tulevaisuutta positiivisesti. Kyllä jokainen voi vaikuttaa jo nykyisillä valinnoilla omaan tulevaisuuteensa.” (532)
- ”Vaikka kukaan ei voi tietää, että mitä tulevaisuudessa tulee tapahtumaan, uskon että tällaiset perusihmiset, kuten minä, pärjäävät aina tilanteessa kuin tilanteessa.” (581)
- ”Suhtaudun positiivisesti tulevaisuuteeni ja uskon ”hyvän tulevaisuuden” olevan saavutettavissa enemmänkin asenteen kuin ”maallisten meriittien” kautta.” (608)
- ”Tiedän, mitä haluan ja pyrin siihen kaikin keinon.” (546)
- ”Koska uskon, että saan töitä, millä voin elättää itseni.” (310)
- ”Uskon mahdollisuuksiini saada hyvä työpaikka.” (580)
- ”Uskon, että pääsen toiveammattiini, saan siitä hyvää palkkaa ja elän onnellisesti tulevaisuudessani.” (228)
- ”Koska opiskelut sujuvat hyvin.” (351)
- ”Korkea kouluttautuminen luo hyvän pohjan ja antaa mahdollisuuden työllistyä.” (235)
- ”Elämässä on paljon muutakin kuin työ, kuten perhe ja vakaa parisuhde. Hyvä työura olisi vain kirsikkana kakun päällä.” (644)
- ”... pelkkä työ tai koulutuskaan ei määritä elämän laatua, vaan kaikki mitä teet. Itse yritän elää mahdollisimman tasapainoisesti.” (240)
- ”En tiedä mille alalle haluaisin ja opiskelu on vaikeutunut lukiossa paljon.” (358)
- ”Työllistyminen ja mieleisen koulutuspakan saaminen on vaikeaa.” (406)
- ”Tulevaisuus tulee sitten kun se tulee. Tässä kohtaa kaikki on vain arvailua.” (485)
- ”Koulunkäynti hankalaa jo nyt.” (523)
- ”Työpaikoista on jo nyt pulaa, joten tilanne lienee tulevaisuudessa huonompi.” (255)

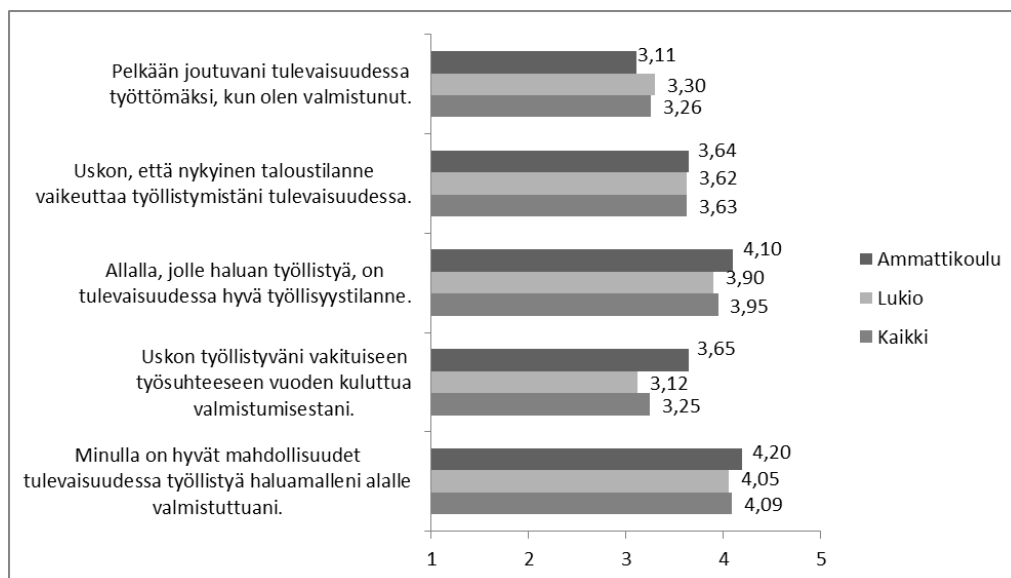
6.7.3 Työllistyminen

Enemmistö nuorista näkee mahdollisuutensa työllistyä haluamalleen alalle valmistumisensa jälkeen hyvinä (83 %). Nuoret, joilla on toiveala tai -ammatti tiedossa, näkevät mahdollisuutensa hieman parempina. Lisäksi opiskelijat, jotka näkevät mahdollisuutensa työllistyä toivealalleen parempina, eivät nähneet väli vuoden pitämistä niin välttämättömänä kuin ne, jotka näkevät mahdollisuutensa heikompina.

Hieman alle puolet (45 %) uskoo työllistyvänsä vakituiseen työsuhteeseen vuoden sisällä valmistumisestaan. Erityisesti ammattikoululaiset näkevät mahdollisuutensa hyvinä verrattuna lukiolaisiin (p

< 0,001, kuvio 24). Miehet uskovat työllistyvänsä vakituisesti vuoden sisällä opintojen päättymisestä selkeästi useammin kuin naiset (miehet: 59 %, naiset: 38 %). Myös tietämys omasta toivealasta tai -ammattista nosti uskoa vakituisen työn saamiseen. Huomattavaa on, että aloille, joille halutaan työllistyä, nähtiinkin yleisesti hyvä työllisyystilanne tulevaisuudessa. Merkittävä tulos on, että suhtautumisella myönteisesti tulevaan työuraan näyttää olevan yhteys siihen, että alalle, jolle haluaa työllistyä, on tulevaisuudessa hyvä työllisyystilanne. Toisin sanoen uskomus tai tieto hyvästä työtilanteesta haavealalla sai nuoren suhtautumaan myönteisesti omaan tulevaan työuraansa. Miehet näkevät haavealoillaan työllisyystilanteen parempana kuin naiset. Lisäksi nuoret, jotka näkevät haluamallaan alalla hyvän työllisyystilanteen, uskovat myös työllistyvänsä varmemmin kuin muut vuoden sisällä valmistumisestaan. Työllisyystilanne haavealalla näyttää vaikuttavan myös työttömyyden pelkoon. Mikäli alalla nähtiin olevan tulevaisuudessa hyvä työllisyystilanne, ei työttömäksi joutumisen pelko ollut niin suuri.⁶⁴

Kuviossa 24 on kuvattu keskiarvovertailun avulla nuorten käsityksiä tulevasta ja omasta työllistymisestään. Oppilaitoksesta riippuvaista tilastollisesti merkitsevää eroa nuorten käsityksissä on ”vakituisen työllistymisen saavuttamisessa vuoden kuluttua valmistumisesta” ($p < 0,001$) ja ”työllisyystilanteesta alalla, jolle haluaa työllistyä” ($p < 0,05$) muuttujissa. Muiden muuttujien kohdalla ammattikoululaisten ja lukiolaisten käsityksissä ei ole tilastollisesti merkitsevää eroa.

Kuvio 24. Nuorten käsityksiä tulevasta ja omasta työllistymisestään (oppilaitos, ka), asteikko 1 – 5: täysin eri mieltä, jokseenkin eri mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, jokseenkin samaa mieltä, täysin samaa mieltä.

⁶⁴ Ks. liitetaulukot 61 – 69

Nuoret, jotka uskoivat löytävänsä vakituisen työn vuoden sisällä valmistumisestaan, olivat myös halukkaampia lähtemään ulkomaille työnhakuun, mikäli mieluisaa työpaikkaa ei Suomesta löytyisi. He eivät myöskään oikeastaan pelänneet työttömyyttä⁶⁵. Lukiolaiset lähtisivät ammattikoululaisia mieluummin ulkomaille työnhakuun, mikäli Suomesta ei löytyisi itselle mieluisaa työtä ($p < 0,001$). Ammattikoululaisista hieman yli kolmannes ei edes ajattelisi lähtevänsä, vaikka mieluisaa työtä ei löytyisikään.

Taulukko 9. Väite: Saatan lähteä tulevaisuudessa ulkomaille työnhakuun, jollen löydä mieleistä työpaikkaa valmistumiseni jälkeen (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Samaa mieltä	49%	63%	60%
Ei samaa eikä eri mieltä	17%	20%	19%
Eri mieltä	34%	17%	21%
Yhteensä	134	442	576
	100%	100%	100%

Chi2 = 17,9, df = 2, $p < 0,001$

Tutkimuksen mukaan vallitseva taloudellinen tilanne vaikuttaa nuorten mielteisiin omasta työllistymisestä. 58 %:a nuorista näkee tämänhetkisen taloudellisen tilanteen vaikeuttavan omaa työllistymistään⁶⁶. Vuoden 2013 Nuorisobarometrissä saatiin samansuuntaisia tuloksia, sillä sen mukaan talouslamaan liittyvät uhat ja haasteet heijastuvat nuorten mielteisiin työelämänuhkakuvina. Synkät talousnäkymät ja sen pohjalta nuorten heikompi asema työmarkkinoilla sekä työn tärkeys elämänsäältönä (ks. luku 6.2) aiheuttavat huolta nuoren itsensä kannalta. (Myllyniemi 2014, 66.) Kasvanut nuorisotyöttömyys on varmasti saanut nuoret pohtimaan työllistymisen epävarmuutta myös omalla kohdalla. Tutkimuksen nuorista liki puolet (46 %) pelkää joutuvansa työttömäksi valmistumisensa jälkeen. Jakauma kuvaa naisvastaajien mielteitä, sillä heistä joka toinen pelkää joutuvansa työttömäksi jossakin vaiheessa valmistumisen jälkeen, miehistä hieman vähemmän (38 %). Lisäksi työttömyyden osana työelämän normaalia sykliä näkevät pelkäävät joutuvansa työttömäksi useammin kuin ne, jotka eivät pidä sitä työelämään kuuluvana⁶⁷, eli työttömyyden tiedostaminen osaksi työelämää aiheuttaa myös pelkoa siitä, että se voi sattua omalle kohdalle. Lisäksi nuorten sanallisista

⁶⁵ Ks. liitetaulukot 70 – 71

⁶⁶ Ks. liitetaulukko 72

⁶⁷ Ks. liitetaulukot 73 – 75

vastauksista käy ilmi, että yhtenä syynä, oman tulevan työuran synkkänä tai epävarmana näkemiseen oli nykyinen talous- ja työllisyystilanne.

Resurssien käytön näkökulmasta nuoret kokevat panostavansa omaan koulutus- ja urapolkuunsa. Lähes kaikki nuoret (94 %) olivat omasta mielestään valmiita näkemään vähintään jonkin verran vaivaa, jotta pääsisivät toivealalleen tai -ammattiin. 64 %:a heistä on valmis näkemään siihen paljon vaivaa. Yleisesti ottaen nuoret ovat tyytyväisiä opiskelupaikkaansa. Ammattikoululaisten ja lukio-
laisten kesken eroa on nähtävissä vain siinä, että ammattikoululaisissa on enemmän opiskelijoita, jotka pitävät opiskelupaikkaansa erittäin mieluisana. Opiskelupaikkatyytyväisyydellä on lisäksi yhteys omien työllistymismahdollisuuksien positiivisina näkemiseen.⁶⁸

Taulukko 10. Kuinka paljon opiskelijat ovat valmiita näkemään vaivaa päästäkseen toivealalle tai -ammattiin (n, %).

	N	%
Paljon	405	64 %
Jonkin verran	213	34 %
Vain vähän	14	2 %
En lainkaan	1	0,2 %
Yhteensä	633	100 %

6.8 Nuorten koulutus- ja urasuunnitelmat

Päätös toisen asteen opinnoista on ollut nuorelle peruskoululaiselle suuri. Valinnasta vaikeamman tekee se, että koulutusvalinta ei ole tullut nuorelle tehtäväksi siksi, että hän haluaisi ponnistella kohti jotakin uutta, vaan syynä on koulutusjärjestelmän katkos (Vieno ym. 2014, 97). Nuoret kohtaavat samanaikaisesti vapauden ja pakon valita (ks. Hoikkala 1998, 163). Valinta käytännönläheisen ammattikoulun ja teoriapainotteisen lukion välillä asettaa askelmerkit nuoren tuleviin koulutusratkaisuihin ja myöhemmin työelämään sijoittumiseen, vaikkakin erilaisilla koulutusjärjestelmän muutoksilla on pyritty lähentämään oppilaitoksia⁶⁹. Esimerkiksi Mehtäläisen (2001, 53) tutkimuksessa yleistäen ammattikouluun menivät ”alansa tietävät tekijät” ja lukioon ”alaansa miettivät lukijat”. Myös Lappalaisen ym. (2010, 52) tutkimuksessa nuoret liittivät käytännönläheisyyden ja tekemisen ammatilliseen koulutukseen ja teorian ja lukemisen lukioon.

Merkittävä tulos on, että toisen asteen koulutusvalinta vaikuttaa, aiempaa tutkimusta tukien, myöhempiin koulutus- ja urasuunnitelmiin. Toisin sanoen ammattikoululaiset ja lukiolaiset suunnittele-

⁶⁸ Ks. liitetaulukot 76 – 77

⁶⁹ Esimerkiksi kaksoistutkinnolla ja yleisellä jatkopätevyydellä

vat keskenään erilaisia koulutusratkaisuja. Ammattikoululaisten koulutusura jakautuu toisen asteen opintojen päätyttyä pääpiirteittäin suoraan työelämään siirtyviin ja opintojaan joko ammattikorkeakoulussa tai ammattitutkintotasolla jatkaviin (ks. taulukot 11 & 12, $p < 0,001$). Myös Mehtäläisen (2001) tutkimuksessa ammatilliseen koulutukseen hakeutui opiskelijoita, joiden ensisijaisina tavoitteina oli hankkia ammatti ja mennä töihin (47 %), mutta osalle opiskelijoista ammatillinen koulutus näyttäytyi ammattikorkeakouluopintoja edeltävänä koulutuksena (17 %). Luodulla ammattikorkeakoulujärjestelmällä onkin ollut merkitystä toisen asteen ammatillisen tutkinnon suorittaneille jatkokoulutusväylänä, sillä suhteellisesti enemmän ammatillisen perustutkinnon suorittaneita aloittaa korkeakouluopinnot. 25 %:lla ammattikorkeakoulujen nuorten koulutusohjelmiin hyväksytyillä oli ammatillinen perustutkinto. (OKM 2013a, 22.)

Lukiolaiset taas suunnittelevat opintojensa jatkuvan pääpainotteisesti yliopistossa, osa ammattikorkeakoulussa. Osa nuorista suunnittelee pitävänsä väli vuoden tai astuvansa varusmiespalvelukseen (ks. taulukot 11 & 12, $p < 0,001$)⁷⁰. 95 %:a vuoden 2011 yhteishaussa yliopistoon hyväksytyistä olikin ylioppilaita. Kuitenkaan noin joka kolmas ylioppilas ei hae korkeakouluun välittömästi ylioppilaskirjoitusten jälkeen. (OKM 2013a, 22.) Tämän tutkimuksen mukaan väli vuoden pitämisen ei kuitenkaan ole nähty olevan väistämätön vaihe nuoren elämässä,⁷¹ vaikka sen suosio onkin kasvanut lukiolaisten keskuudessa (esim. TAT 2015). Tässä näemme, miten esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriön muistiossakin (2010, 27) mainitulla toisen asteen koulutusvalinnalla on valtava merkitys, sillä suurin osa yliopistoon opiskelemaan pääsevistä on suorittanut ylioppilastutkinnon. Pulkkinen (2014, 16) toteaaakin, että vain 1 % pelkän ammatillisen tutkinnon suorittaneista pääsee yliopistoon jatko-opintoihin. Tämän tutkimuksen mukaan ammattikoululaisista kuitenkin noin 8 %:a vielä haaveilee yliopistourasta (ks. taulukko 12).

⁷⁰ Tässä esimerkiksi sukupuolella on yhteys, ks. liitetaulukko 78.

⁷¹ Noin 50 %:a nuorista ei ollut väitteen ”väli vuoden pitäminen on väistämätön vaihe nuoren elämässä” kanssa samaa mieltä.

Taulukko 11. Ammattikoululaisten ja lukiolaisten suunnitelmat toisen asteen opintojen päätyttyä (oppilaitos, %)

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Jatkaa opintoja	43%	56%	53%
Pitää väli vuoden	4%	12%	10%
Suorittaa varusmiespalveluksen	7%	27%	23%
Mennä töihin	45%	2%	12%
Jotakin muuta	1%	3%	2%
Yhteensä	134 100%	472 100%	606 100%

Chi2 = 189,6, df = 4, p < 0,001

Taulukko 12. Ammattikoululaisten ja lukiolaisten jatko-opintosuunnitelmat (oppilaitos, %)

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Ammattikorkeakoulututkinno n	52 %	24 %	29 %
Yliopistotutkinno n	8 %	70 %	59 %
Ammattitutkinno n (jonkun muun alan)	15 %	5 %	7 %
Lyhyen kurssin/lyhyitä kursseja (täydennyskoulutus tai avoin amk/yliopisto)	11 %	0,5 %	2 %
En aio suorittaa	13 %	0,5 %	3 %
Yhteensä	97 100%	428 100%	525 100%

Chi2 = 169,3, df = 4, p < 0,001

Tutkimuksen mukaan nuoremmat opiskelijat ovat vanhempia opiskelijoita innokkaampia suunnittelemaan jatko-opintoja tai väli vuoden viettoa. Näyttäisi siltä, että opintojen eteneminen ja ikä kääntää opiskelijoiden innostusta opinnoista työhön (p < 0,001).⁷² Opiskelupaikkansa opiskelijat näkevät vastaavan ainakin melko hyvin koulutusvaatimuksiin toivetyössään tai -opinnoissaan⁷³.

⁷² Suhde muuttujavaihtoehtojen ”mennä töihin” ja ”jatkaa opintoja” välillä.

⁷³ Ks. liitetaulukko 79

Taulukko 13. Nuorten lähitulevaisuuden koulutus- ja urasuunnitelmat (ikä, %).

	16 vuotta tai alle	17 vuotta	18 vuotta tai yli	Kaikki
Jatkaa opintoja	61%	50%	44%	53%
Pitää väli vuoden	10%	12%	8%	10%
Suorittaa varusmiespalveluksen	20%	29%	22%	23%
Mennä töihin	7%	7%	23%	12%
Jotakin muuta	2%	2%	3%	2%
Yhteensä	259 100%	164 100%	181 100%	604 100%

Chi2 = 40,8, df = 8, p < 0,001

On kuitenkin huomattava, että nuorten koulutuspoluista ei synny enää luonnostaan suoraviivaisesti korkeampaan koulutukseen eteneviä. Esimerkiksi osa nuorista saattaa osallistua useampaan koulutukseen ja osa etsiä itselleen soveltuvaa työtä ja koulutusta hyvin erilaisilta aloilta tai jopa samalta tai alemmalta koulutustasolta kuin mistä voisi saada. (Kouvo ym. 2011, 9 – 10.) Tämä ilmiö on nähtävissä nuorten koulutus- ja urasuunnitelmissa siinä määrin, että ammattikoululaiset näkevät voivansa kouluttautua esimerkiksi toiseen toisen asteen tutkintoon saatuaan nykyisen tutkintonsa päätökseen. Toisaalta tämä tutkimus näyttää, että nuoret näkevät yleisesti koulutusuransa lineaarisena (ks. luku 6.3), eivätkä näe koulutuksen ja työelämän vuorottelua niin kuin aiemman tutkimuksen mukaan työelämän todellisuus on (mm. Järvensivu 2014; Suikkanen ym. 2006). Tutkimuksen nuoret näkevät koulutusuransa ennemminkin koulutuspolitiikassa esille tuodun mallin mukaisesti niin sanottuna koulutusputkiajatteluna (ks. myös Herranen 2014; Määttä 2014). Ilmiö ei ole uusi, sillä samankaltaisesta, jos ei samasta, ”ongelmasta” puhuttiin jo 1990 -luvulla. Silloin Tuohinen (1994, 171) piirsi kuvaa syvälle piirtyneestä ”ammattiin ja työelämään sosiaalistumisen mallista”, jossa nuoret siirtyivät koulutusputkesta uraputkeen ja tämän aikana he kulkivat kohti ammatillista identiteettiä ja kohtasivat kehitystehtäviä. Huolta aiheuttivat kaikenlaiset poikkeamat tästä mallista, kuten nuorten väli vuodet ja työnteko koulutuksen ohella.

7 YHTEENVETO TULOKSISTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää toisen asteen nuoriso-opiskelijoiden tietämystä ja käsityksiä uudesta työelämästä ja omista mahdollisuuksista työllistyä siellä. Tutkimuksessa tarkasteltiin, millaisena nuoret näkevät tulevaisuuden työelämän, millaisena he näkevät mahdollisuutensa työllistyä haluamalleen alalle, minkälaisia koulutusratkaisuja nuoret suunnittelevat tekevänsä ja kuinka paljon he käyttävät resursseja. Selvitettiin myös, mitkä tekijät vaikuttavat koulutus- ja urapolun rakentumiseen ja saavatko nuoret ideoita tai apua valintoihinsa erilaisten työelämäkokemusten tai koulun kautta. Lisäksi tarkasteltiin, onko ammattikoululaisten ja lukiolaisten välillä eroja koulutus- ja urasuunnittelussa ja työelämän käsityksessä ja tietämyksessä.

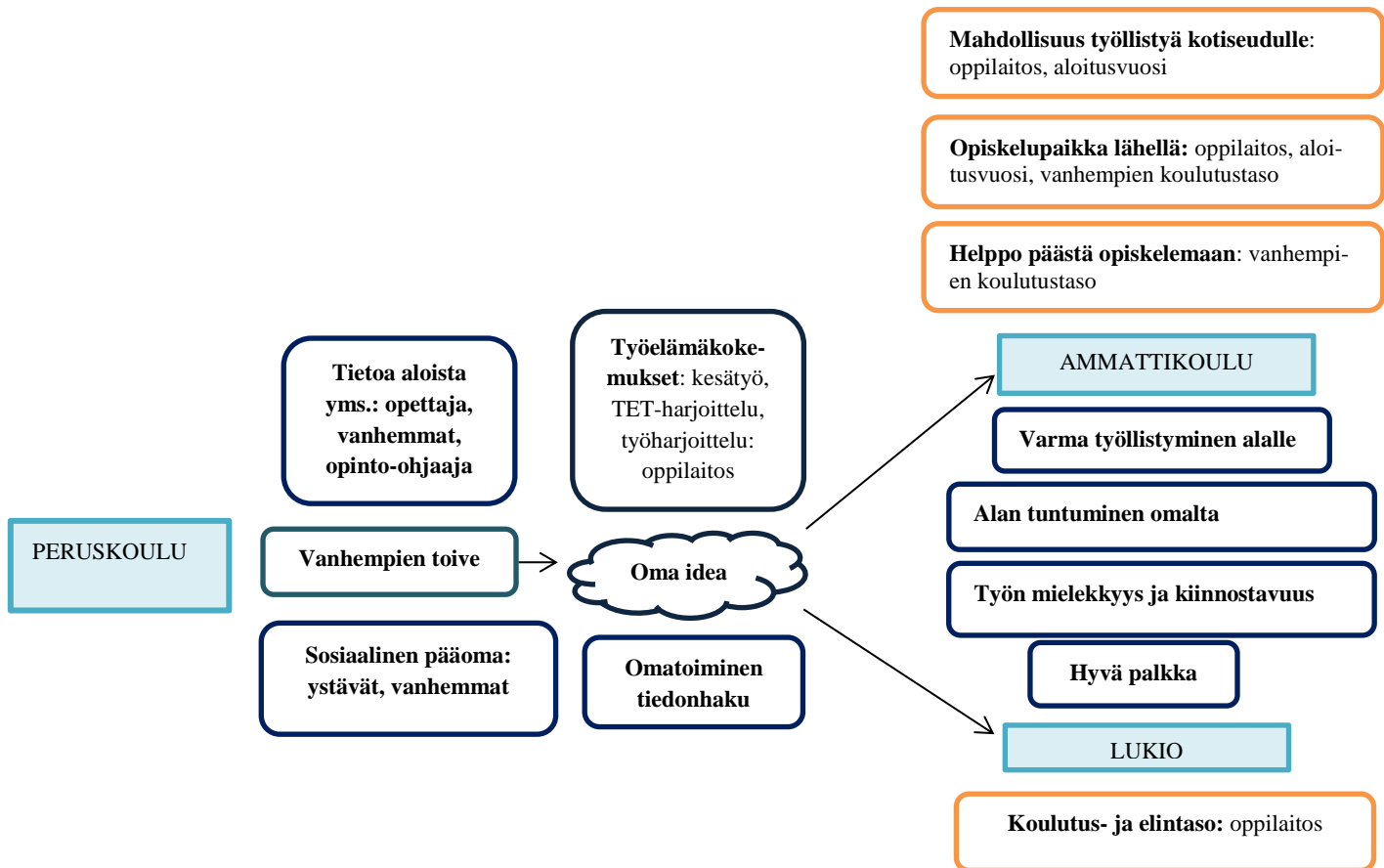
Tässä luvussa kuvataan tutkimuksen keskeiset tulokset seuraavassa järjestyksessä: ensin esitetään nuoren koulutus- ja uravalintoihin vaikuttavia tekijöitä, sen jälkeen kuvataan nuorten näkemyksiä tulevaisuudesta ja omista työllistymismahdollisuuksista. Sitten tarkastellaan nuorten käsityksiä työn merkityksestä ja vaatimuksista, jonka jälkeen esitetään nuorten koulutus- ja urasuunnitelmia sekä opinto-ohjauksen merkitystä yksilöllisen koulutuspolun tukena. Sen jälkeen pohditaan tulosten luotettavuutta ja yleistettävyyttä. Lopuksi tuodaan esille mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

7.1 Koulutus- ja uravalintojen taustalla on erilaisia tekijöitä

Vallitseva koulutuspolitiikka näkee nuoren rationaalisen toimijana, joka pyrkii päämääriinsä, jollaiseksi nuoret itsekin itseään tutkimuksessa kuvailevat. Koulutus- ja uravalinnat tehdään omista lähtökohdista omiin tavoitteisiin pyrkien. Suurin osa on valinnut toisen asteen koulutuspaikkansa oman halunsa mukaan ja perusteli valintaansa tulevan alan mielekkyydellä ja kiinnostavuudella sekä sen tuntumisella omalta. Nuorille ei riitä tavoitteeksi pelkän ammatin saavuttaminen vaan työn tulee olla myös mielenkiintoista. Näkökulmaa siitä, että opiskelijan omien henkilökohtaisten tavoitteiden, kiinnostuksen ja motivaatiotekijöiden vaikutuksesta koulutukseen hakeutumiseen näkökulmaa, ei ole kuitenkaan tuotu aiemmassa tutkimuksessa hirveästi esille (Kouvo ym. 2011, 26). Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että nuoret itse kokevat nimenomaan oman kiinnostuksen ja mieltymysten vaikuttavan tulevan koulutuspolun ja myöhemmin työuran valintaan. Myönteistä suhtautumista tulevaan työuraan ja yleensäkin tulevaisuuteen perusteltiin omalla motivaatiolla, asenteella ja tavoitteellisuudella.

Tutkimuksen mukaan kuitenkin nuorta ympäröivä konteksti vaikuttaa nuoren koulutus- ja urasuunnitelmiin. Vanhempien vaikutus nuoren toisen asteen oppilaitoksen valintaan näyttää tiedostamattomalta, sillä vaikka nuoret kertovat opiskelevansa pääsääntöisesti oppilaitoksessa, jonka arvelevat olevan heidän vanhempiensa toiveena ($p < 0,001$), näkevät he idean nykyisestä opiskelupaikasta omanaan ($p = 0,002$). Myös vanhempien sosioekonomisella asemalla näyttää olevan vaikutusta valintaan. Arvotasolla toisen asteen oppilaitoksen valintaan voidaan nähdä olevan yhteydessä koulutus- ja elintaso, sillä lukiolaisille ne näyttäytyvät tärkeämpinä kuin ammattikoululaisille ($p < 0,05$). Ammattikoululaisten vastauksissa korostui lukiolaisiin verrattuna halu saada opiskelupaikka läheltä ($p < 0,001$), mahdollisuus työllistyä kotiseudulle ($p < 0,001$) ja matalat pääsyvaatimukset koulutukseen ($p < 0,001$). Lisäksi varma työllistyminen alalle ja työstä saatava hyvä korvaus vaikuttavat nuorten ajatuksiin koulutus- ja uravalinnoissa. Näiden tekijöiden korostuminen valinnoissa voi liittyä osittain tämänhetkiseen taloudelliseen tilanteeseen. Julkisen keskustelun maalaama epävarmuus (uutiset yt-neuvotteluista yms.) työmarkkinoiden ylle ja pätkätöiden yleistymisen arkipäiväistämisen luovat synkkiä uhkakuvia. Nuoret näkevät kuitenkin tulevan työuransa valoisana (ks. myös luku 7.2).

Tutkimuksessa selvisi myös, että nuoret rakentavat kuvaa koulutuksesta ja työstä eri lähteistä. Eri koulutusmahdollisuuksista sekä aloista ja ammateista saadaan tietoa keskimäärin eniten omatoimisesti internetistä. Ammattikoululaiset saavat eniten tietoa opettajilta, sitten internetistä sekä vanhemmilta, lukiolaiset vastaavasti eniten internetistä, sitten opinto-ohjaajalta, vanhemmilta sekä opettajilta. Myös työelämästä saadut kokemukset antavat nuorille suuntaa koulutusuralla. Ammattikoululaisille töistä on ollut enemmän hyötyä. Tulevaisuuden koulutus- ja työvalinnoista puhutaan pääasiassa vanhempien ja kavereiden kanssa. Alla olevaan kuvioon 25 on tiivistetty keskeiset, tutkimuksessa esille nousseet, nuorten koulutus- ja uravalintojen taustalla vaikuttavat tekijät.

Kuvio 25. Nuoren koulutus- ja urapolkuun vaikuttavia tekijöitä

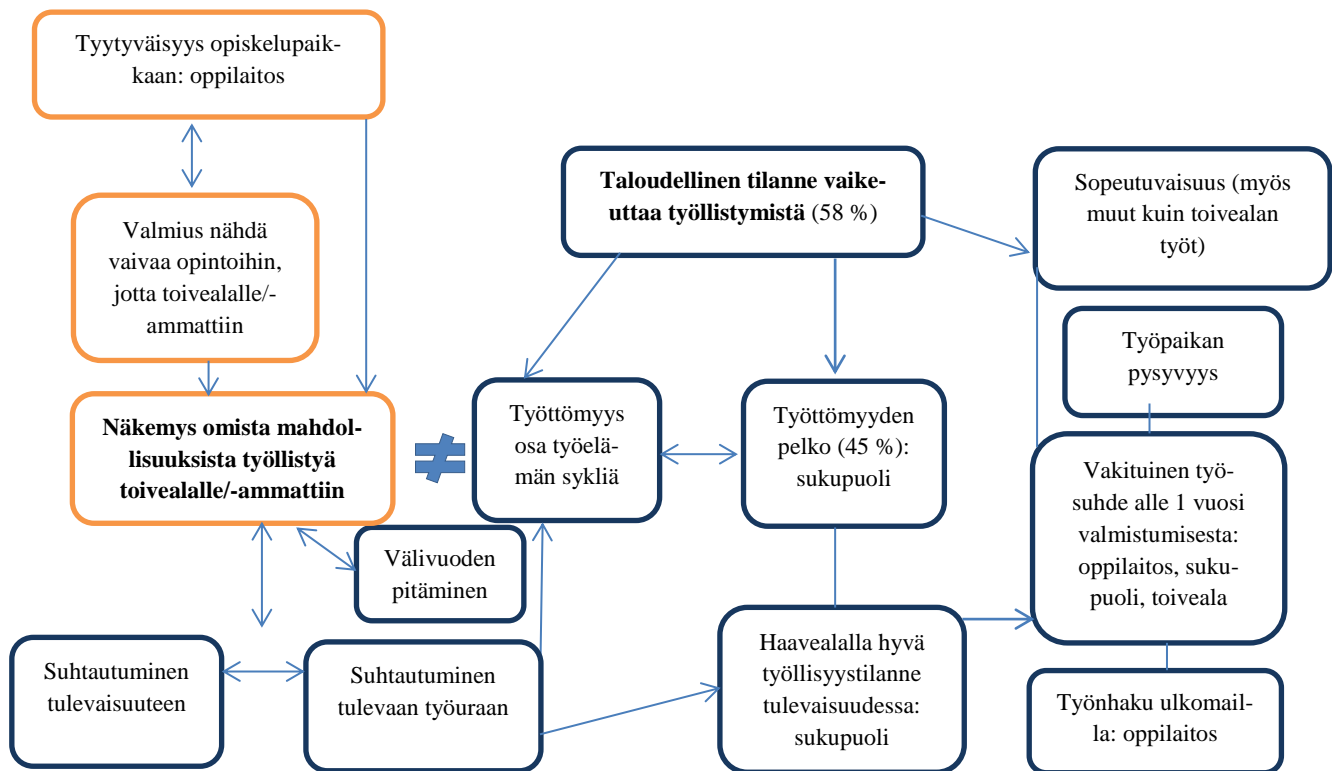
7.2 Nuorten näkemykset tulevaisuudesta ja omasta työllistymisestä

Tutkimuksen mukaan nuoret näkevät mahdollisuutensa työllistyä haluamalleen alalle hyvinä. Vaki-tuisen työsuhteen usko saavuttavansa vuoden sisällä valmistumisestaan melko moni – erityisesti ammattikoululaiset ($p < 0,001$). Miehet uskoivat mahdollisuuksiinsa naisia enemmän ($p < 0,001$). Nuoret näkevät myös tulevaisuutensa hyvänä. Omalla motivaatiolla ja asenteella on tässä suuri rooli. Myös se, ettei työ määritä koko tulevaisuutta, vaan sen näkeminen vain yhtenä elämän osa-alueena, voi vaikuttaa merkittävässä määrin oman tulevaisuuden rakentamiseen. Aiemmassa tutki-muksessa on kuitenkin nähty nuorten optimistisen tulevaisuuteen suhtautumisen laskeneen viime vuosina työmarkkinoihin liittyen (ks. Korhonen 2015, 216). Ristiriita tuloksissa johtunee siitä, että tässä tutkimuksessa saadut tulokset on kerätty yhtenä tietynä hetkenä eikä pitkän ajan trendiä ole mahdollista nähdä seurantatutkimuksen tavoin.

Merkittävää, on että enemmistö nuorista ei pidä työttömyyttä normaalina työelämän sykliin kuulu-vana tilana vaan palkkatyöyhteiskunnassa vallitsevan käsityksen mukaisesti palkkatyössä oleminen nähdään tavoiteltavana ja normaalina (esim. Järvensivu 2010, 68). Kyselyn kautta nuoret on ohjat-

tua ajattelemaan asioita taloudellisesti vaikeiden aikojen näkökulmasta. He ovat joutuneet miettimään itselleen mahdollisia vaihtoehtoja työttömyyttä vastaan. Esille nousi erilaisia strategioita: osa nuorista on valmis muuttamaan ulkomaille työnhakuun, osa tyytyy muun alan töihin, koska vakituisen työn saaminen on tärkeämpää ja osa ei halua pohtia tai murehtia tulevaa vielä. Näkemykset jakautuvat enenevässä määrin sen mukaan, mitä nuori rohkenee toivoa tulevalta ja miten paljon hän on seurannut maailman menoa.

Suurimmalla osalla tutkimukseen osallistuneista nuorista opinnot ovat edenneet omien tavoitteiden mukaisesti. Lähes kaikki nuoret ovat valmiita näkemään edes jonkin verran vaivaa, jotta pääsisivät toivealalle tai -ammattiin. Myös tyytyväisyys opiskelupaikkaan nosti nuorten motivaatiota nähdä vaivaa opintoihin saavuttaakseen toivealan tai -ammatin. Lisäksi nuoret, jotka näkivät mahdollisuutensa työllistyä toivealalleen parempina, eivät nähneet väli vuoden pitämistä niin välttämättömänä, kuin ne, jotka näkivät mahdollisuutensa heikompina. Kuvioon 26 on koottu nuorten keskeiset, tutkimuksessa esille tulleet, kokemukset omista työllistymismahdollisuuksista taloudellisesti vaikeana aikana ja siihen yhteydessä olevat tekijät.

Kuvio 26. Nuorten kokemuksia omista työllistymismahdollisuuksista ja siihen yhteydessä olevia tekijöitä

7.3 Nuorten käsitykset työn merkityksestä ja sen vaatimuksista

Työn tekemisen merkitys on muuttunut. Työn arvostus suhteessa muihin elämänalueisiin on laskeutunut. Vapaa-ajasta on tullut yhä tärkeämpää. Tässä tutkimuksessa saatu tulos nuorten näkemyksestä työstä toimeentulon lähteenä ($p = 0,026$) näyttäisi merkitsevän enemmänkin muiden asioiden tekemisen tärkeydestä palkkatyön ulkopuolella kuin palkan arvostuksesta. Vapaa-ajasta nauttiminen näyttäisi motivoivan nuoria työntekoon. Tätä väitettä tukevat tulokset siitä, että tulevan koulutus- ja työuran valinnassa tärkeimpinä tekijöinä nähdään työn kiinnostavuus ja alan tuntuminen omalta sekä työn sisältö nähdään tärkeämpänä kuin työstä saatava korvaus. Miehillä työ näyttyy kuitenkin enemmän toimeentulon lähteenä kuin naisille ja työstä saatu palkka suhteessa työn sisältöön on tärkeämpää kuin naisille ($p < 0,001$). Lisäksi nuorista liki puolet nuorista pelkää joutuvansa työttömäksi valmistumisensa jälkeen.

Koulutuksen arvostus on yhteiskunnassamme ollut perinteisesti korkea. Tämänkin tutkimuksen nuoret näkevät koulutuksen parantavan omia työllistymismahdollisuuksiaan. Nykytutkimuksessa (ks. Vieno ym. 2014, 99) on kuitenkin todettu työelämässä tapahtuvien muutosten myötä, ettei koulutusaste takaa enää minkäänlaista asemaa työmarkkinoilla, vaan myöhempään elämänmahdollisuuksiin vaikuttavat voimakkaasti alavalinta, koulutusohjelman laatu ja sen yhteys työelämään. Ehkäpä myös tämän vuoksi yrittäjyyttä on tuotu esille viime vuosina voimakkaammin ja siihen on kannustettu enenevässä määrin myös nuoria. Nuoret olivatkin tutkimuksessa yritysmyönteisiä ($p < 0,05$). Voisi kuvitella, että tutkimuksessa havaittu nuorten näkemys tulevasta vanhempiaan paremmasta yhteiskunnallisesta asemasta ($p = 0,013$) liittyy edellä mainittuun koulutuksen korkeaan arvostukseen.

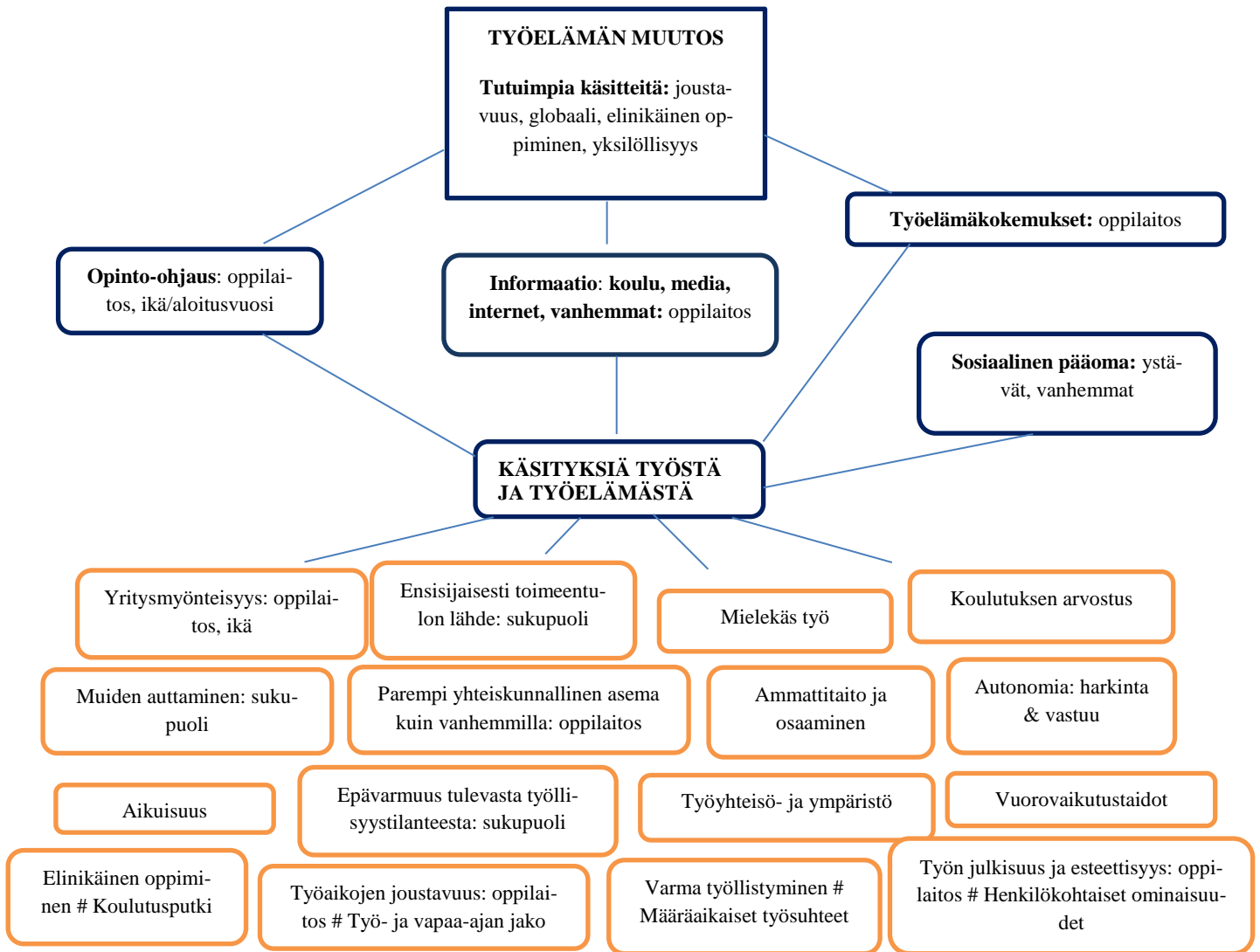
Nuorten työelämäkäsityksissä on havaittavissa sekä uuden työelämän mukaisia että ristiriitaisia näkemyksiä. Suomen koulutuspolitiikka rakentuu *elinikäisen oppimisen* periaatteelle. Elinikäinen oppiminen tulisi jatkua nimensä mukaisesti läpi elämän. Nuorten suhtautuminen siihen näyttää kuitenkin osittain ristiriitaiselta. Nuoret näkevät jatkuvan kouluttautumisen työelämässä pysymisen edellytyksenä. Uusien asioiden oppiminen ja oman ammattitaidon kehittäminen ja mahdollisuudet siihen nähdään yleisesti tärkeänä. Toisaalta nuoret eivät näe uudelleen kouluttautumista tai alan vaihtoja osana omaa työuraansa ($p < 0,001$)⁷⁴. Opiskelun nähdään tapahtuvan koulutuksessa, jonka jälkeen siirrytään työelämään työntekoon (avovastaukset). Tulevassa työssään *työaikojen joustavuus* nähdään tärkeänä, mutta joustot eivät saa kuitenkaan ulottua toisiin elämän osa-alueisiin. Aiemman tutkimuksen mukaan kuitenkin juuri työ- ja vapaa-aika sekoittuvat, kun töitä tehdään yhä useammin

⁷⁴ Ammattikoululaisista 55 %:a ja lukiolaisista 76 %:a

sen kulloinkin vaatima aika. Nuorille työelämässä toimiminen näyttäytyy säännöllisenä kokopäivätyönä ja työaika kahdeksana tuntina päivässä viitenä päivänä viikossa (avovastaukset).

Vaikka nuoret tiedostavatkin määräaikaisten työsuhteiden yleistyneen, on heille tulevassa työssä tärkeää *varma työllistyminen*. Työelämässä toimiminen näyttäytyy vakaana konkreettisesti työympäristössä ja -yhteisössä vakituudessa työsuhteessa toimimisena (avovastaukset). Ammattikoululaisille vakituudessa työsuhteessa toimiminen on tärkeämpää kuin lukiolaisille ($p < 0,001$). Tämä voi johtua siitä, että professionaalisissa ja johtavissa töissä, joihin lukiosta yleisesti suunnataan, on jo työaikajoustoa, kun taas ammatillisen tutkinnon vaativissa töissä sen sijaan ei ole niin paljoa. Työelämän muutoksen myötä uusi työ on monella alalla *julkisempi* ja *esteettisempi*. Huomiota on alettu tämän myötä kiinnittämään enemmän myös työntekijöiden henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. (Järvensivu 2010, 102 -103; Julkunen 2008, 152.) Nuoret eivät kuitenkaan pidä työn julkisuutta ja esteettisyyttä juurikaan tärkeänä. Toisaalta henkilökohtaisten ominaisuuksien huomioonottaminen on nuorille tärkeää tulevassa työssä, esimerkiksi sanallisissa vastauksissa korostettiin omia luonteenpiirteitä työuralla onnistumiseen yhteydessä. Nuoret myös näkevät tulevassa työelämässä vuorovaiikutustaidot erittäin tärkeänä. Työn ja vapaa-ajan jakoon liittyy läheisesti autonomia, joka tuo työntekijälle vapauden lisäksi vastuuta ja harkintaa. Nuoret näkevät vastuun kantamisen tärkeäksi tulevassa työssään. Tämä liitettiin aikuisuuden elämänvaiheeseen. Suurimmalle osalle nuorista myös halu auttaa muita tulevan työnsä kautta oli tärkeää.

Uuden työelämän käsitteistö oli nuorille jollakin tasolla tuttua. Käsitteistöämyksessä on myös eroja ammattikoululaisten ja lukiolaisten välillä, joka johtuneekin varmasti esimerkiksi opetusohjelmien sisältöjen erilaisuudesta ja siitä, kuinka aktiivisesti nuori seuraa niin sanotusti maailman menoa. Tutuimpia käsitteitä ovat joustavuus, globaali, elinikäinen oppiminen ja yksilöllisyys. Täysin vieraita käsitteitä nuorille ovat prekariaatti, jälkifordismi ja subjektivoituminen. Mielenkiintoista ovat oppilaitosten väliset erot uuden työn käsitteidenosaannin lähteistä. Ammattikoululaiset ovat saaneet selkeästi eniten tietoa käsitteistä koulusta, lukiolaisten kohdalla tiedonlähteet jakautuivat tasaisesti koulun, internetin ($p < 0,001$), median ($p < 0,001$) ja vanhempien ($p < 0,001$) välillä. Kuvioon 27 on tiivistetty pääpiirteittäin nuorten tutkimuksessa esille nousseet käsitykset työelämästä ja niihin vaikuttavat tekijät.

Kuvio 27. Nuorten käsitykset työelämästä ja niihin vaikuttavia tekijöitä

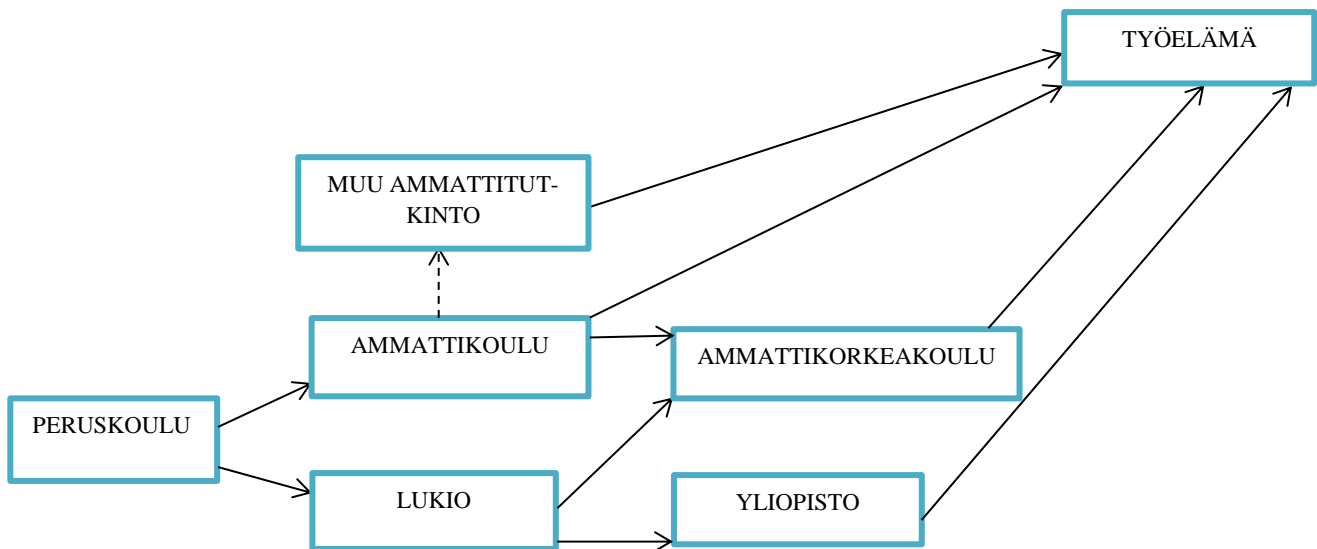
7.4 Jakautuvat koulutus- ja urasuunnitelmat

Aiempaa tutkimusta mukaillen tutkimuksessa selvisi, että päätös peruskoulun jälkeisistä opinnoista jakaa nuoret toisistaan eriytyville urapoluille. Tutkimuksen ammattikoululaisista kolmasosa ja lukiolaisista lähes puolet kokee saaneensa liian vähän informaatiota erilaisista koulutusmahdollisuuksista sekä aloista ja ammateista. Ammattikoululaisille tulevaisuuden työura on selkeämmin tiedossa kuin lukiolaisilla. Tämä selviää esimerkiksi seuraavista tutkimuksessa esiin nousseista seikoista: heillä on useammin tiedossa oma haaveala tai -ammatti ($p < 0,01$)⁷⁵, he kokevat työelämästä saadut kokemukset hyödyllisempinä ($p < 0,001$) ja kokevat saaneensa enemmän tietoa erilaisista ala tai

⁷⁵ Ammattikoululaisista 69 %:lla ja lukiolaisista 46 %:lla

ammattivaihtoehtoista ($p < 0,01$). Lisäksi lukiolaiset suunnittelevat ammattikoululaisia useammin välivuoden viettoja ja heistä, joilla opinnot ovat edenneet omia tavoitteita hitaammin, on suurempi osa lukiolaisia. Lisäksi ammattikoululaiset näkevät lukiolaisia useammin nykyisen opiskelupaik- kansa erittäin mieluisana.

Toisen asteen opintoihin siirtymisen merkittävyys paljastuu ammattikoululaisten ja lukiolaisten jatkokoulutus- ja urasuunnitelmia tarkastellessa. Ammattikoululaiset ja lukiolaiset suunnittelevat keskenään erilaisia koulutusratkaisuja, vaikka esimerkiksi koulutusjärjestelmän muutoksilla on py- ritty tasoittamaan toisen asteen koulutuksen kaksijakoisuutta. Suurin osa ammattikoululaisista suunnittelee siirtyvänsä suoraan työelämään tai jatkavansa opintoja ammattikorkeakoulussa – osa ammattitutkintotasolla ($p < 0,001$). Lukiolaiset suunnittelevat pääasiassa jatkavansa opintoja yli- opistossa ja osa ammattikorkeakoulussa ($p < 0,001$). Saadut tulokset myötäilevät aiempaa tutkimus- ta siinä, että ammattikoululaiset haaveilevat perinteisestä työpolusta ja tutkimusta siitä, että lukio on jatkokoulutusväylä ja lukioon hakeutuu nuoria kolmen lisämiettimisvuoden saamiseksi. Alla ole- vaan kuvioon 28 on koottu koulutusjärjestelmän näkökulmasta tutkimuksessa ilmenneet nuorten koulutussuunnitelmien pääpiirteet.

Kuvio 28. Nuoren koulutuspolun suunnittelu koulutusjärjestelmän näkökulmasta

7.5 Opinto-ohjaus – koulutuksen tarjoama tuki yksilölliselle koulutuspolulle

Opinto-ohjauksen tehostaminen on nähty 2010 -luvulla tärkeäksi. Vuonna 2011 silloinen opetusmi- nisteri luetteli opinto-ohjauksen puutteiksi muun muassa jatko-opintoihin ohjaamisen ja ohjauksen yksilöllistämisen. Tässä tutkimuksessa on noussut esille samoja teemoja. Merkittävää on, että

enemmistö nuorista kokee saavansa opinto-ohjaajan neuvoista vain vähän tai ei ollenkaan apua oman alan tai jutun löytämisessä ($p < 0,05$). Naiset kokevat saaneensa miehiä riittämättömämmin apua ($p < 0,001$). Opinto-ohjaustapaamiset ja -tunnit nähdään kuitenkin tärkeinä tiedon- ja avunsaannin kanavina, mutta niissä nähdään parantamisen varaa juuri yksilöiden huomioonottamisessa. Saatu informaatio on saatettu kokea liian yleisluontoiseksi. Halutaan henkilökohtaisempaa otetta ja konkreettisia esimerkkejä, miten jollekin tietylle alalle tai ammattiin voi kouluttautua. Osalle tulevaisuus näyttää hyvin kirkkaana eivätkä he koe tarvitsevänsä ulkopuolista avustusta oman tiensä löytämiseen tai kokevat löytävänsä internetistä itsenäisesti samat tiedot. Nuoret ovatkin keskenään aivan erilaisissa vaiheissa tulevan työuransa suhteen. Eroa on oppilaitosten välillä, mutta myös niiden sisällä. Jo aiemmissa tutkimuksissa (ks. Kouvo 2011, 77) on todettu, että toiselle asteelle hakeutumisvaiheessa nuoren oma ammatillinen identiteettityö on usein kesken ja sen vuoksi tässä vaiheessa nuori tarvitsisi enemmän tietoa eri ammattialoista ja tukea valinnoille. Koulutus- ja urapolkujen yksilöllistäminen vaatii opinto-ohjaukseltakin henkilökohtaisempaa otetta.

Toisaalta ehkä juuri siirtymien yksilöllisyys, erilaisuus ja eritahtisuus tuovat vaikeuden tarjota kaikille opiskelijoille riittävää ohjausta. Uusi työelämä suosii moniosaajia, jotka pystyvät joustavasti monenlaisiin työtehtäviin (ks. Filander & Jokinen 2008, 202 – 203). Voidaan esittää kysymys, onko opinto-ohjauksessa järkevää esitellä eri ammatteja, jos kerran tarvitaan moniosaajia? Pitäisikö keskittyä työelämän vaatimien taitojen opetukseen (ks. Järvensivu 2010, 181)? Lisäksi individualistinen ajattelu koulutuspolitiikassa korostaa valinnanvapautta tasa-arvona. Tähän viittaa nuorten koulutus- ja työuravalintoihin puuttumattomuus.

Nykyisen hallituksen lukiokokeilun myötä näyttää, että valinnanvapautta lisätään entisestään toisen asteen koulutukseen. Yksilöllisyyden korostaminen tasa-arvon nimissä lisää nuorille mahdollisuuksia, mutta myös pakon valita. Koulutus- ja uravalintojen näkökulmasta opinto-ohjaus on tärkeä tasa-arvoisen tiedonjakamisen lähde. Tutkimuksessa on nähty opiskelijoiden erilaiset tiedonsaannin lähteet, niiden kehittämiseen tulisikin suunnata resursseja, jotta jokainen nuori saa tarvittavan tiedon ja tuen suurten elämänvalintojen tekemiseen, vaikka elinikäisen oppimisen periaatteen myötä ovien ei pitäisikään sulkeutua tulevaisuudessa. Tosin osa koulutuspoliittisista ratkaisuista vähentää korkeasteella ainakin joidenkin alojen vaihto- ja opiskelumahdollisuuksia opiskelijavalintauudistuksen yhteydessä toteutettujen kiintiöiden myötä.

7.6 Tulosten luotettavuus ja yleistettävyyys

Oman tutkimusaineiston kerääminen antaa tutkijalle valtuudet tutkimuskysymyksiin vastaavien kysymysten asetteluun ja aineiston keräämiseen vain tiettyä tutkimusta varten. Oman kyselyn luominen tuo myös monia eettisiä ongelmia, kuten vastaajien luotettavuuden varmistamisen, kyselyyn vastaavien huomioon ottamisen, vastaajien valinnan ja tietotekniset ongelmat (Mäkinen 2006, 92).

Tämän tutkimuksen rajoitteet koskevat pääasiassa aineistoa ja aineiston hankintaa. Aineiston keruu toteutettiin Porissa opiskeleville toisen asteen nuoriso-opiskelijoille. Aineiston etuna voidaan nähdä sen koko (n = 658), sillä suuri otoskoko antaa paremman kuvan todellisuudesta, kun yksittäiset erityistapaukset eivät vaikuta niin paljoa tuloksiin (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 70). Rajoitteena voidaan sanoa, että kyselyyn vastanneiden ammattikoululaisten alaskaala jäi pieneksi. Pääsääntöisesti ”luokkahuoneettoman opiskelun” opiskelijat jäivät pois (esim. rakennusala). Lisäksi johtuen ensimmäisen vuoden opiskelijoiden suuresta määrästä ja aineiston keruun ajankohdasta (elokuu) nuorten opintomenestyksen yhteyttä muihin muuttujiin ei voitu hyödyntää⁷⁶.

Kyselylomaketutkimuksen tärkeimpiä eettisiä kriteereitä on, että lomake on laadittu niin, että se antaa tutkimuskysymyksiin luotettavia vastauksia. Eli sen tulee mitata sitä, mitä sen on tarkoitettu mittaavan. (Mäkinen 2006, 92.) Validiteetin varmistamiseksi kyselylomake on testattu kohderyhmää vastaavilla vastaajilla ja heidän palautteensa pohjalta kyselyä on vielä muokattu. Testauksesta huolimatta jotkin kysymykset olisivat kaivanneet täydennysvaihtoehtoja (esim. sukupuoli: muu, oppilaitos: kaksoistutkinto). Aineiston luotettavuutta on pyritty parantamaan lisäksi kysymällä joidakin samoja asioita hieman eri tavoin. Pituudestaan huolimatta kyselylomake oli täytetty huolellisesti ja epäasiallisia vastauksia oli hyvin vähän. Viimeisestä ”vapaa sana” kentän vastauksista päätellen kysely on ollut nuorille kiinnostava ja herättänyt ajatuksia, sillä osa opiskelijoista oli jaksanut pysähtyä pohtimaan kyselylomakkeen teemoja lisääkin.

Sähköinen kysely toteutettiin valvotusti oppituntien aikana, mutta siihen oli mahdollista vastata myös koulun ulkopuolella. Koska tutkija ei ollut paikalla vastaajien vastattaessa, niin kyselylle laadittiin tarkka vastausohje ja opettajille avuksi ohjeistus. Kuitenkin niin, että ohje oli lyhyt ja napakka. (ks. Valli 2010, 109.) Kyselyn toteuttaminen sähköisesti oli ideana hyvä, sillä nuorille elektronisten laitteiden käyttö on vaivatonta ja ehkäpä mieluisampaa kuin käsin kirjoittaminen. Tämä asetti kuitenkin rajoitteita, sillä koulut eivät luvanneet järjestää atk-luokkia kyselyyn vastaamisen avuksi, vaan opiskelijat vastasivat kyselyyn omilla älylaitteillaan. Mikäli kaikilta ei toimivaa laitetta löyty-

⁷⁶ Ammattikoulussa arvosana-asteikko on erilainen kuin peruskoulussa. Lukiolaisillakin keskiarvot ovat edelliseltä lukuvuodelta.

nyt, on nuori voinut joutua jättämään vastaamatta. Tällaista ei kuitenkaan, koulujen rehtoreilta aineiston keruun päätyttyä kysytyn palautteen perusteella, ollut ilmennyt. Toisaalta linkki lomakkeelle jaettiin nuorten koulusähköposteihin, joten siihen vastaaminen onnistui myös tarvittaessa kotikoneelta. Tässä tapauksessa vastauksiin ulkoisesti vaikuttavia tekijöitä ei ole tässä voitu huomioida.

Tutkimuksen analyysi on pyritty tekemään mahdollisimman johdonmukaisesti ja niin, että mittaus tulokset ovat toistettavissa. Tulosten luotettavuuteen vaikuttavat myös muuttujien luokittelu, tilastollisen merkitsevyyden testit ja eri analyysimenetelmien yhdistäminen. Muuttujien luokittelu yksinkertaistaa ja hävittää tarpeetonta informaatiota, esimerkiksi luokkia yhdistämällä ristiintaulukoinnista oli mahdollista saada luotettavampia johtopäätöksiä. Numeeristen tulosten yleistettävyys testattiin nollahypoteesin avulla. Tutkimuksessa saatujen tulosten luotettavuudesta kertovatkin tilastollisesti merkitsevät ($p < 0,05$) ja erittäin merkitsevät ($p < 0,001$) testitulokset. Avokysymysten avulla voitiin päästä syvemmälle nuorten vastauksissa ja laadullisesti analysoiden saada varmistusta tilastolliselle analyysille sekä tuottaa uutta, osittain määrällisen analyysin kanssa ristiriidassa, olevaa tietoa.

7.7 Jatkotutkimusajatuksia

Tutkimuksen pohjalta syntyi muutamia ajatuksia jatkotutkimuksen pohjalle. Jatkotutkimuksen kannalta esimerkiksi tarkempi nuoren omien vahvuuksien, kykyjen ja mieltymyksien tunnistaminen koulutusuravalintaprosessissa olisi kiinnostava aihe, sillä juuri tietyn alan tai ammatin mielekkyys ja kiinnostavuus nähtiin tutkimuksessa tärkeinä koulutukseen ja työhön ohjaavina tekijöinä, valinnaisten opintojen valinnan suurimpina vaikuttajina sekä yhtenä hyvän työuran edellytyksenä.

Olisi myös mielenkiintoista tutkia ja seurata, toteutuvatko nuorten tutkimuksessa kuvaamat koulutus- ja urasuunnitelmat toisen asteen opintojen päättyessä vai vaihtuvatko käsitykset työelämästä opintojen edetessä (suurin osa kyselyyn vastanneista oli ensimmäisen vuoden opiskelijoita). Tässä tutkimuksessa näimme jo pientä vaihtelua eri-ikäisten ja vuosikursсилаisten vastauksissa. Kuten aiemmassa seurantatutkimuksessa on mainittu, nuoruuden elämänvaiheessa tapahtuu paljon ja myös ajatukset tulevasta työurasta voivat vaihtua (esim. Mehtäläinen 2003). Kiinnostavaa olisi myös tutkia erilaisten tekijöiden vaikutusta tarkemmin nuoren valintoihin. Mitkä tekijät vaikuttavat vahvemmin missäkin kohdassa nuoren koulutusuraa? Tässä tutkimuksessa saatiin esimerkiksi tulos siitä, että nuoret kokevat vanhetessaan olevansa vähemmän riippuvaisia vanhemmistaan valinnaisia opintoja valitessaan.

Nuoret ovat kiinnostuneita omasta tulevaisuudestaan ja vaikka työn arvostus suhteessa muihin elämänalueisiin on laskenut, nähdään työ silti merkittävänä elämän osa-alueena. Nuorten käsityksiä ja tietämystä työelämästä on tarvetta jatkossakin tutkia, jotta osataan suunnata nuorten tarpeita vastaavaa työelämäntietoa nuorten saataville yksilöllisten koulutus- ja urapolkujen rakentamisen tueksi. Kun puhutaan työurien pidentämisestä alkupäästä, tulee huomioida muun muassa nuorten näkökulma ja koulutuksen nykyinen tila. Esimerkiksi lukio-opiskelu on Vesasen ym. (2011) tutkimuksen mukaan työntäyteistä, eivätkä suunnitelmat jatko-opinnoista ole tiedossa kaikilla lukiolaisilla vielä kolmannella vuosikurssillakaan. Työurat tuskin pitenevät alkupäästä, mikäli tuleville päätöksille ei anneta riittävän vankkaa pohjaa jo opinnoissa. (Emt., 8.) He tiivistävät mielestäni hyvin tutkimuksen teon ohessa heränneitä ajatuksiani lukion osalta: *”Nuorten subjektiiviset näkemykset työelämästä ja tulevaisuudesta ovat tärkeitä. Ymmärtämällä nuorten tapaa hahmottaa maailmaa ja tulevaisuutta on lukiokoulutuksella myös paremmat mahdollisuudet tukea nuorten kasvua ja osaamisen kehittämistä. Lukion yleissivistävän tehtävän lisäksi lukion tulisi myös pyrkiä luomaan pohjaa nuorten työelämäosaamiselle. Mitä paremmin nuoret tuntevat työelämää, sitä helpommin he todennäköisesti pystyvät tekemään kestäviä ratkaisuja jatko-opintojensa ja tulevaisuutensa suhteen.”* (Emt., 51 – 52.) Ammatillisessa koulutuksessa työelämäntietämys omalta alalta on korkeampi muun muassa opintoihin sisältyvien työharjoittelujen myötä.

LÄHTEET

- Blessinger, Patrick (2015) Lifelong learning as an equaliser. University World News: Global. <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20150803125916265> Viitattu 12.8.2015.
- Casey, Catherine (1995) Work, self and society. After industrialism. London: Routledge.
- Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto (2007) Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere: Vastapaino.
- Ervasti, Heikki (2002) European Social Survey 2002: Suomen aineisto. Kyselylomake. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tiedearkisto. <https://services.fsd.uta.fi/catalogue/FSD1303> Viitattu 9.3.2015.
- Eräsaari, Risto (1998) Mikä ihmeen elämänpolitiikka? Teoksessa Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) Elämänpolitiikka. Tampere: Tammer-Paino Oy. 92 – 109.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2001) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Filander, Karin (2006) Työ, koulutus ja katoavat ammatti-identiteetit. Teoksessa Jarkko Mäkinen, Erkki Olkinuora, Risto Rinne ja Asko Suikkanen (toim.) Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy. 43 – 60.
- Filander, Karin & Jokinen, Esa (2008) Kehittämisen pakko vai mahdollisuus? Teoksessa Tuula Heiskanen, Minna Leinonen, Anu Järvensivu & Simo Aho (toim.) Kohti uutta työelämää? Tutkimuksen näköala työelämän kehitykseen. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy. 196 – 214.
- Giddens, Anthony (1991) Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age. Cornwall: Polity Press.
- Grahn-Laasonen, Sanni (2016) Lukio tarvitsee ripeää uudistusta. Puheenvuoro. Satakunnan Kansa 19.3.2016. 12.
- Hallitusohjelma (2015) Ratkaisujen Suomi – Pääministeri Juha Sipilän strateginen hallitusohjelma. Hallituksen julkaisusarja 10/2015.
- Helsingin Yrittäjät (2015) Uusi hallitusohjelma korostaa yrittäjyyden merkitystä - Metropolialueen kilpailukyvyyn edistäminen tavoitteeksi. Tiedote 28.5.2015. <http://www.yrittajat.fi/fi/fi/helsinginyrittajat/tiedotus/u/hy/uusi-hallitusohjelma-korostaa-yrittajyyden-merkitysta-metropolialueen-kilpailukyvyyn-edistaminen-tavoitteeksi> Viitattu 1.3.2016.

- Herranen, Jatta (2014) Oikeita valintoja ja taktikointia, koulutustakuu nuorten elämänkulun ohjaajana. Teoksessa A. Gretschel, K. Paakkunainen, A.-M. Souto & L. Suurpää (toim.). Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 150. Verkkojulkaisuja 76.
- Hoikkala, Tommi (1991) (toim.) Törmäävät tulkinat – kirja nuorista ja nuoruudesta. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.
- Hoikkala, Tommi & Roos, J. P. (1998) (toim.) Esipuhe. Elämänpolitiikka. Tampere: Tammer-Paino Oy. 7 – 19.
- Hoikkala, Tommi (1998) Traditioista vapaan valinnan illuusio. Teoksessa Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) Elämänpolitiikka. Tampere: Tammer-Paino Oy. 152 – 168.
- Jokinen, Esa & Luoma-Keturi, Natalia (2006) Elinikäisestä oppimisesta välineitä itsensä toteuttamiseen työelämässä. Teoksessa Jarkko Mäkinen, Erkki Olkinuora, Risto Rinne ja Asko Suikkanen (toim.) Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy. 61 – 74.
- Julkunen, Raija (2008) Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000 -luvun työprosess(e)ista. Tampere: Vastapaino.
- Järvensivu, Anu (2010) Tapaus työelämä ja voiko sitä muuttaa? Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Järvensivu, Anu (2014a) Johdanto. Teoksessa Anu Järvensivu, Risto Nikkanen & Sannu Syrjä (toim.) Työelämän sukupolvet ja muutoksissa pärjäämisen strategiat. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy. 11 – 18.
- Järvensivu, Anu (2014b) Sukupolvet ja avainkokemukset. Teoksessa Anu Järvensivu, Risto Nikkanen & Sannu Syrjä (toim.) Työelämän sukupolvet ja muutoksissa pärjäämisen strategiat. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy. 19 – 34.
- Karisto, Antti (1998) Pirstoutuvan elämän politiikka. Teoksessa Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) Elämänpolitiikka. Tampere: Tammer-Paino Oy. 54 – 75.
- Kestilä, Laura, Martikainen, Pekka & Sipilä, Noora (2011) Koulutuksen yhteys nuorten työttömyyteen. Mihin peruskoulututkinto riittää 2000-luvulla? Yhteiskuntapolitiikka 2(2011), 121 – 134.

- Korhonen, Kaarina (2015) Nyt hyvä, mutta entä tulevaisuudessa? Nuorten hyvinvoinnin ja tulevaisuuteen suhtautumisen tarkastelua nuorisobarometrien pohjalta. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Nuorisoasiain neuvottelukunta. Nuorisotutkimusverkosto. 209 – 224.
- Korkiamäki, Riikka (2013) Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa. Väitöskirja. Tampere: Suomen yliopistopaino Oy.
- Kouvo, Anne, Stenström, Marja-Leena, Virolainen, Maarit ja Vuorinen-Lampila, Päivi (2011) Opintopoluilta opintourille. Kirjallisuuskatsaus. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- KvantiMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Varianssianalyysi. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/varienssi/anova.html> Viitattu 6.4.2016.
- Laaksonen, Salla-Maaria, Matikainen, Janne & Tikka, Minttu (2013) (toim.) Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Tampere: Vastapaino. 9 – 33.
- Lainsäädäntö. <http://www.finlex.fi/fi/laki/>: Henkilötietolaki (523/1999)
- Lappalainen, Sirpa, Mietola, Reetta & Lahelma, Elina (2010) Hakemisen pakkoa, tiedonmuruja ja itseymmärrystä: nuorten koulutusvalinnat ja oppilaanohjaus. Nuorisotutkimus 28 (1), 39–55.
- Mamia, Tero (2005) SPSS -alkeisopas. Statistical Package for Social Sciences. Tampereen yliopisto.
- Mamia, Tero (2012) Tilastotieteen ja SPSS:n perusteet. Tampereen yliopiston Porin yksikkö.
- Mamia, Tero (2015) Verkkokysely postikyselyn vaihtoehtona ja sen toteuttaminen E-lomakkeella. Tampereen yliopiston Porin yksikkö.
- Mehtäläinen, Jouko (2001) Joustavat koulutusväylät ja uranvalinta. Osaraportti 1: Koulutusväylän valinta ja ensimmäinen lukuvuosi toisella asteella. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja A12:2001.
- Mehtäläinen, Jouko (2003) Joustavat koulutusväylät ja uranvalinta. Loppuraportti. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja A12:2001.

Moilanen, Liisa (2007) Työelämän muutoksen ristiaallokko – epävarmuudesta eettiseen? Teoksessa Antti Kasvio & Johanna Tjäder (toim.) Työ murroksessa. Helsingin Työterveyslaitos. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy. 198 – 224.

Myllyniemi, Sami (2008) Mitä kuuluu? Nuorisobarometri 2008. Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisoasiain neuvottelukunta. Helsinki.

Myllyniemi, Sami (2013) Nuorisobarometri 2013. Kyselylomake. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. https://services.fsd.uta.fi/catalogue/FSD2919?study_language=fi Viitattu 20.2.2015.

Myllyniemi, Sami (2014) Työelämä. Teoksessa Myllyniemi, S. (toim.) Nuorisobarometri 2013: Vaikuttava osa. Helsinki: Hakapaino. 63 – 85.

Mäkinen, Olli (2006) Tutkimusetiikan ABC. Vaajakoski: Gummerus kirjapaino Oy.

Määttä, Mirja (2014) Yksitellen ja omaa polkua – nuorten tulevaisuus koulutuksessa ja työssä tai niiden reunamilla. Teoksessa Gretschel, Anu, Paakkunainen, Kari, Souto, Anne-Mari & Suurpää Leena (toim.) Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 150. Verkkojulkaisuja 76. 204 – 206.

Niemi, Anna-Maija (2010) Työ ja työelämä nuorten ammattiopiskelijoiden ja opettajien puheessa. Teoksessa Anu-Hanna Anttila, Kristiina Kuusssaari & Tiina Puhakka (toim.) 2010. Ohipuhuttu nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja. Nuorisotutkimusverkosto, Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitos ja Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta. 144 – 154.

Opetushallitus (2012) Väestö-, koulutus- ja ammattirakenne: Sosioekonominen tausta. Vipunen – Opetushallinnon tilastopalvelu. <https://vipunen.fi/fi-fi/rakenne/Sivut/Sosioekonominen-tausta.aspx> Viitattu 4.4.2016.

Opetushallitus (2015a) Ammatillisten perustutkintojen perusteiden toimeenpano ammatillisessa perusopetuksessa. Oppaat ja käsikirjat 2015:10.

Opetushallitus (2015b) Elinikäisen oppimisen avaintaidot. Kasvatus, koulutus ja tutkinnot. http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/ammattikoulutus/amatilliset_perustutkinnot/elinikaaisen_oppimisen_avaintaidot Viitattu 12.8.2015.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2010) Opetusministeri Henna Virkkunen: Opinto-ohjausta vahvistetaan. Tiedotteet. <http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2011/03/opinto-ohjaus.html?lang=fi> Viitattu 31.3.2016.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2012) Koulutus ja tutkimus vuosina 2011 – 2016. Kehittämissuunnitelma. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:1.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2013a) Monipuoliset ja sujuvat opintopolut. Korkeakoulujen koulutusrakenteiden kehittämistyöryhmän muistio. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:2.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2013b) Lukiokoulutuksen kehittäminen. Kehittämishankkeet. <http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/Hankkeet/lukiokoulutus/index.html> Viitattu 24.8.2015.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2014) Lukion uusi tuntijako hyväksyttiin – lukiokoulutukselle oma kehittämishanke. Tiedotteet. <http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2014/11/lukiontuntijako.html> Viitattu 24.8.2015.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2016) Opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen: Kokeiluilla lukioihin lisää yksilöllisiä opintopolkuja, ajattelun taitoja ja valinnaisuutta. Tiedotteet. <http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2016/02/lukio.html> Viitattu 31.3.2016.

Opetusministeriö (2010) Ei paikoillanne, vaan valmiit, Hep! Koulutukseen siirtymistä ja tutkinnon suorittamista pohtineen työryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:11. Helsinki.

Pohjanheimo, Esa (2005) Pysyvää ja eriytyvää: arvomuutoksia Suomessa 1970 -luvulta nykypäivään. 237 – 257.

Porin kaupunki (2015) Opiskelu. <http://www.pori.fi/opiskelu.html> Viitattu 5.4.2015.

Pulkkinen, Suvi (2014) Koulutuksen tasa-arvon tila 2010 -luvulla. Teoksessa Suvi Pulkkinen & Johanna Roihuvuo (toim.) Erkanevat koulutuspolut – Koulutuksen tasa-arvon tila 2010 – luvulla. SYL-julkaisu 1/2014. Espoo: Painotalo Casper Oy. 12 – 21.

Pyöriä, Pasi (2007) Tietotyön tutkimus – kehitystrendejä ja tulevia haasteita. Teoksessa Antti Kasvio & Johanna Tjäder (toim.) (2007) Työ murroksessa. Helsingin Työterveyslaitos. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy. 44 – 52.

- Ramboll (2012) Loppuraportti – lukion opinto-ohjauksen pilottihankkeiden kehittävä arviointi. Helsinki.
- Reay, Diane (2000) A useful extension of Bourdieu's conceptual framework? Emotional capital as a way of understanding mother's involvement in their children's education. *The Sociological Review* 48(4), 568 – 585.
- Roihuvuo, Johanna (2014) Epilogi. Teoksessa Suvi Pulkkinen & Johanna Roihuvuo (toim.) *Erka-nevat koulutuspolut – Koulutuksen tasa-arvon tila 2010 – luvulla*. SYL-julkaisu 1/2014. Espoo: Painotalo Casper Oy. 146 – 148.
- Ruotsalainen, Kaija (2013) Väestö vähenee, heikkeneekö huoltosuhte? Tilastokeskus. http://www.tilastokeskus.fi/tup/vl2010/art_2013-02-21_001.html Viitattu 15.1.2015.
- Räikkönen, Timo (2007) Kollektiivinen koherenssi ja työn tulevaisuus – suomalaisten työkuultuuri-en muutokset ja potentiaaliset hyvinvointivaikutukset. Teoksessa Antti Kasvio & Johanna Tjäder, (toim.) *Työ murroksessa*. Helsingin Työterveyslaitos. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy. 227 – 242.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) Triangulaatio. *KvaliMOTV - Menetelmä-opetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_4.html Viitattu 29.3.2016.
- Saarenmaa, Kaisa, Saari, Katja & Virtanen, Vesa (2010) Opiskelijatutkimus. Korkeakouluopiskelijoiden toimeentulo ja opiskelu. Kyselylomake. Tampere: Yhteiskunnallinen tietoarkisto. <https://services.fsd.uta.fi/catalogue/FSD2681> Viitattu 9.3.2015.
- Saloniemi, Antti & Virtanen, Pekka (2008) Joustavan huomisen varjossa? Teoksessa Tuula Heiskanen, Minna Leinonen, Anu Järvensivu & Simo Aho (toim.) *Kohti uutta työelämää? Tutkimuksen näköala työelämän kehitykseen*. Tampere: Tampereen yliopisto paino Oy. 78 – 108.
- Sinkkonen-Tolppi, Merja (2000) Nuorten kiinnittyminen kotiseudulle. Kyselylomake. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tiedearkisto. <https://services.fsd.uta.fi/catalogue/FSD2584> Viitattu 23.3.2015.
- Suikkanen, Asko, Martti, Sirpa & Huilaja, Heikki (2006) Nuorten aikuisten elämänkulku ja sosiaaliset valinnat. Teoksessa Jarkko Mäkinen, Erkki Olkinuora, Risto Rinne ja Asko Suikkanen (toim.) *Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen*. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy. 103 – 120.

Tapscott, Don (2009) *Grown Up Digital. How the Net generation is changing your world.* New York: McGraw-Hill.

Taloudellinen tiedotustoimisto (TAT) (2015) *Kun koulu loppuu – Tutkimus nuorten tulevaisuuden suunnitelmista.* Tutkimustiivistelmä. <http://www.tat.fi/materiaalipankki/kun-koulu-loppuu-2015-tutkimus/> Viitattu 31.3.2016.

Telemäki, Matti (1991) *Nuoriso kasvatustieteessä.* Teoksessa Tommi Hoikkala (toim.) *Törmäävät tulkinnat – kirja nuorista ja nuoruudesta.* Helsinki: Oy Gaudeamus Ab. 239 – 246.

Thornton, Sara (1995) *Club culture. Music, Media and Subcultural. Capital.* Cambridge: Polity press.

Tolonen, Tarja (2005) *Locality and gendered capital of working-class youth.* *Young Nordic Journal of Youth Research* 13(4). 343 – 361.

Tolonen, Tarja (2007) *Social and cultural capital meets youth research: A critical approach.* Teoksessa Helena Helve & John Bynner (toim.) *Youth and Social Capital.* Lontoo: Tufnell press. 29 – 42.

Tuohinen, Riitta (1991) *Nuorten ”työ”.* Teoksessa Tommi Hoikkala (toim.) *Törmäävät tulkinnat – kirja nuorista ja nuoruudesta.* Helsinki: Oy Gaudeamus Ab. 169 – 178.

Tuohinen, Titta (1994) *Itsenäiseksi epävarmuudessa.* Teoksessa Keijo Voudinmäki (toim.) *Tulla joksikin.* Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY, 168 – 182.

Tuohinen, Titta (2014) *Nuorten työhalut hiipumassa? Mielikuvista ja niiden merkityksestä.* Teoksessa S. Myllyniemi (toim.) *Nuorisobarometri 2013: Vaikuttava osa.* Helsinki: Hakapaino. 133 – 137.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Työ- ja elinkeinopalvelut (2014a) *Ammatinvalinta ja koulutus: Tukea koulutuksen ja työuran ratkaisuihin.* http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/ammatinvalinta_koulutus/ammattia_koulutusta_valitsemassa/tukea_ratkaisuihin/index.html Viitattu 4.4.2016.

Työ- ja elinkeinopalvelut (2014b) TE-palveluissa käytettävä ammattiluokitus muuttuu kesäkuussa. Uutisarkisto. 22.5.2014.http://www.te-palvelut.fi/te/fi/nain_asioit_kanssamme/te_palvelut/ajankohtaista/02_2014/2014-05-22-01/index.html Viitattu 18.4.2016.

Valli, Raine (2010) Kyselylomaketutkimus. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Juva: WS Bookwell Oy. 103 – 127.

Valtioneuvosto (2016a) Osaaminen ja koulutus: Kärkihanke 2 – Toimenpiteet. <http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelman-toteutus/osaaminen/karkihanke2> Viitattu 4.4.2016.

Valtioneuvosto (2016b) Osaaminen ja koulutus: Kärkihanke 3 – Toimenpiteet. <http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelman-toteutus/osaaminen/karkihanke3#toimenpide4> Viitattu 4.4.2016.

Vehkalahti, Kimmo (2014) Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Oy Finn Lectura ab.

Venkula, Jaana (1994) Arvojen katoaminen ja nuorten arvovalinnat. Teoksessa Keijo Voudinmäki (toim.) Tulla joksikin. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY. 191 – 201.

Vesänen, Maria, Koivukangas, Paula, Thuneberg, Mikael & Mikkilä, Joonas (2011) Menestyksen pelinrakentajat – lukiolaisten näkemyksiä työelämästä, yrittäjyydestä ja taloudesta. Suomen lukiolaisten liitto & T-Media. Mustasaari: Korsholms Trycker.

Vieno, Atte, Lavikainen, Elina & Saari, Juhani (2014) Koulutusvalinnat, tasa-arvo ja elämänmahdollisuudet. Teoksessa Suvi Pulkkinen & Johanna Roihuvuo (toim.) Erkanevat koulutuspolut – Koulutuksen tasa-arvon tila 2010 – luvulla. SYL-julkaisu 1/2014. Espoo: Painotalo Casper Oy. 92 – 105.

Voudinmäki, Keijo (1994) (toim.) Tulla joksikin. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

Winnova (2015) Koulutustarjonta. <http://www.winnova.fi/koulutustarjonta/> Viitattu 1.9.2015.

Ziehe, Thomas (1991) Uusi nuoriso. Epätavanomaisen oppimisen puolustus. Tampere: Vastapaino.

LIITTEET

Liite 1. Vanhan ja uuden työn vertailu (Julkunen 2008, 19)

vanha	uusi
sosiaalisesti ankkuroitunut	uusliberaali
kansallinen	globaali
teollinen	jälkiteollinen
fordistinen	jälki- tai uusfordistinen
byrokraattinen	jälkibyrokraattinen
moderni	jälkimoderni
objektivoitu	subjektivoitu
tayloristinen	toyotistinen
organisoitu	disorganisoitu
säännelty	sääntelemätön
institutionaalinen	jälki-institutionaalinen
ammattillinen	jälkiammatillinen
ruumiillinen, manuaalinen	tietoistunut, kognitiivinen
suojattu	prekaari
kasvoton	yksilöllinen
rutinoitunut	joustava
paikallaanpysyvä	liikkuva
eristetty	kommunikatiivinen
maskuliininen	feminisoitunut, estetisoitunut, affektiivinen
vastakohtainen	yhteistoiminnallinen
proletariaatti	prekariaatti
massatyöläinen	yleinen äly
esireflekstiivinen	reflekstiivinen
palkkatyö	palkkatyön jälkeinen

Liite 2. Ohjeistus opettajalle kyselyn toteuttamiseen

OHJEISTUS OPETTAJALLE

Luethan tämän tekstin opiskelijoille ennen kuin annat luvan avata linkin kyselyn ja aloittaa siihen vastaamisen. Tekstissä on lihavoituna tärkeät kohdat, joissa toivoisin painotustasi.

Tämä tutkimus selvittää nuorten tietoisuutta tulevaisuuden työelämästä ja mahdollisuuksista työllistyä haluamalleen alalle sekä koulutusurasuunnitelmia tulevaa työtä ajatellen.

Nimeäsi ei kysytä kyselyssä eikä sinun sitä tarvitse mihinkään kirjoittaa, vaan **saat vastata kyselyyn nimettömänä**. Yksittäisten vastaajien eli juuri sinun vastauksiasi ei tule käsittelemään kuin ainoastaan tutkimuksen tekijä (Mia Lindfors).

Vastaa kysymyksiin yksin, älä anna kavereidesi vaikuttaa vastauksiisi. Kyselyyn vastaaminen kestää noin 20 minuuttia.

Muista lukea vastausohje linkistä aukeavan kyselylomakkeen yläosasta huolellisesti ennen kyselyyn vastaamisen aloittamista.

Linkki kyselylomakkeelle: <https://elomake3.uta.fi/lomakkeet/14905/lomake.html>

Liite 3. Sähköinen kyselylomake

KYSELYLOMAKE

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa Porin alueen toisen asteen koulutuksessa olevien nuorten työelämähaaveista ja koulutusurapolun suunnittelusta. Tutkimukseen vastaaminen on täysin anonyymiä eli vastauksia ei pystytä yhdistämään tiettyyn henkilöön, vaan aineistoa käytetään yleisellä tasolla. Lue huolellisesti alla oleva ohjeistus kyselyyn vastaamisesta.

VASTAUSOHJE:

Kysely sisältää monivalintakysymyksiä ja muutamia avoimia kysymyksiä. Vastaa kysymyksiin valitsemalla sopivan vaihtoehdon viereinen ympyrä. Ellei toisin mainita, valitse jokaisesta monivalintakysymyksestä vain yksi vastausvaihtoehto. Kirjoita vastauksesi avoimiin kysymyksiin sille varattuun tilaan. Joihinkin kysymyksiin saat lisäohjeita klikkaamalla oranssin ?-merkin kohdalla. Osa kysymyksistä on tarkoitettu vain ammattikoululaisille tai lukiolaisille. Tästä sinulle kertoo kysymyksen edessä merkintä ”AMMATTIKOULULAINEN:” ja ”LUKIOLAINEN:”. Lopuksi lähetä vastauksesi painamalla ”lähetä” -nappulaa.

Kiitos avustasi!

1. TAUSTATIEDOT

Sinä itse:

1. Sukupuolesi?
2. Syntymävuotesi?
3. Kotipaikkakuntasi?
4. Opiskelupaikkakuntasi? (Pori, muualla: missä)
- 5a. Missä oppilaitoksessa opiskelet tällä hetkellä? (lukio, ammattikoulu)

5b. Ammattikoululainen: opintoalasi? (Winnovassa olevat opintoalat nuoriso-opiskelijoille)

6. Milloin aloitit opintosi nykyisessä oppilaitoksessa? (2015, 2014, 2013, aiemmin)

Perheesi:

7. Perheeseesi kuuluvat? (äiti, isä, äitipuoli tai isän uusi naisystävä, isäpuoli tai äidin uusi miesystävä, sisko(j)a tai vel(j)i(ä), siskopuoli(a) tai velipuoli(a), ei koske minua, muita: keitä)

8a. Mikä on äitisi korkein koulutusaste? (kansakoulu, keskikoulu tai peruskoulu, ylioppilas, ammatillinen tutkinto, opistotutkinto, alempi korkeakoulututkinto, ylempi korkeakoulututkinto, lisensiaatin tai tohtorin tutkinto, en osaa sanoa)

8b. Mikä on isäsi korkein koulutusaste? (kansakoulu, keskikoulu tai peruskoulu, ylioppilas, ammatillinen tutkinto, opistotutkinto, alempi korkeakoulututkinto, ylempi korkeakoulututkinto, lisensiaatin tai tohtorin tutkinto, en osaa sanoa)

9a. Mikä on äitisi nykyinen tai entinen ammatti?

Johtaja (esimerkiksi yrityksen tai järjestön johtaja, ylempi virkamies tai vastaava), Erityisasiantuntija (esimerkiksi lääkäri, opettaja, tutkija, toimittaja, suunnittelija tai vastaava), Asiantuntija (esimerkiksi sairaanhoitaja, operaattori, konepäällikkö, agrologi, isännöitsijä, myymälänhoitaja, ylikons-
taapeli tai vastaava), Yrittäjä, Toimisto- tai asiakaspalvelutyöntekijä (esimerkiksi sihteeri, varastonhoitaja, matkatoimistovirkailija, postinkantaja tai vastaava), Palvelu-, myynti- tai hoitotyöntekijä (esimerkiksi lentoemäntä, kokki, perushoitaja, kampaaja, poliisi, myyjä tai vastaava), Maanviljelijä tai metsätyöntekijä (esimerkiksi pelto- ja avomaaviljelijä, puutarhuri, eläintenhoitaja, metsuri tai vastaava), Rakennus-, korjaus- tai valmistustyöntekijä (esimerkiksi kirvesmies, putkiasentaja, maalari, seppä, sähköasentaja tai vastaava), Prosessi- tai kuljetustyöntekijä (esimerkiksi teollisuudessa, kuljetusalalla), Muu työntekijä (esimerkiksi puhelinmyyjä, siivooja, huoltomies, vahtimestari, rakennusalan avustava työntekijä, pakkaaja tai vastaava), Sotilas (upseeri, aliupseeri, sotilasammatti-
henkilöstö), En osaa sanoa.

9b. Mikä on isäsi nykyinen tai entinen ammatti?

Johtaja (esimerkiksi yrityksen tai järjestön johtaja, ylempi virkamies tai vastaava), Erityisasiantuntija (esimerkiksi lääkäri, opettaja, tutkija, toimittaja, suunnittelija tai vastaava), Asiantuntija (esimerkiksi sairaanhoitaja, operaattori, konepäällikkö, agrologi, isännöitsijä, myymälänhoitaja, ylikons-
taapeli tai vastaava), Yrittäjä, Toimisto- tai asiakaspalvelutyöntekijä (esimerkiksi sihteeri, varastonhoitaja, matkatoimistovirkailija, postinkantaja tai vastaava), Palvelu-, myynti- tai hoitotyöntekijä (esimerkiksi lentoemäntä, kokki, perushoitaja, kampaaja, poliisi, myyjä tai vastaava), Maanviljelijä tai metsätyöntekijä (esimerkiksi pelto- ja avomaaviljelijä, puutarhuri, eläintenhoitaja, metsuri tai vastaava), Rakennus-, korjaus- tai valmistustyöntekijä (esimerkiksi kirvesmies, putkiasentaja, maalari, seppä, sähköasentaja tai vastaava), Prosessi- tai kuljetustyöntekijä (esimerkiksi teollisuudessa, kuljetusalalla), Muu työntekijä (esimerkiksi puhelinmyyjä, siivooja, huoltomies, vahtimestari, rakennusalan avustava työntekijä, pakkaaja tai vastaava), Sotilas (upseeri, aliupseeri, sotilasammatti-
henkilöstö), En osaa sanoa.

10a. Äitisi pääasiallinen toiminta tällä hetkellä? (työssä, työtön, yrittäjä, opiskelija, äitiys-, vanhempain- tai hoitovapaa, vanhuuseläkkeellä, työkyvyttömyyseläkkeellä tai kuntoutuksessa, kuollut, en osaa sanoa)

10b. Isäsi pääasiallinen toiminta tällä hetkellä? (työssä, työtön, yrittäjä, opiskelija, isyys-, vanhempain- tai hoitovapaa, vanhuuseläkkeellä, työkyvyttömyyseläkkeellä tai kuntoutuksessa, kuollut, en osaa sanoa)

2. HAAVEET JA SUUNNITELMAT

Työelämähaaveet:

11a. Onko sinulla toivealaa tai -ammattia? (kyllä/ei, en osaa sanoa) Ei -> Siirry kysymykseen 12.

11b. Mikä on toivealasi tai -ammattisi? (vastaa yhdellä ala- tai ammattinimikkeellä, esimerkiksi kokki)

12. Kuinka tärkeinä pidät seuraavia asioita miettiessäsi tulevaa ammattia tai opintoja? (vanhemman työn jatkaja, opiskelupaikka lähellä, mahdollisuus työllistyä kotiseudulle, helppo päästä opiskelemaan, varma työllistyminen alalle, hyvä palkka, ammatin yhteiskunnallinen arvostus, tuntuu omalta, vanhempien odotukset, työn mielekkyys ja kiinnostavuus, työn helppous ja siisteys) (erittäin tärkeä, melko tärkeä, ei tärkeä, mutta ei yhdentekevä, ei kovin tärkeä, ei lainkaan tärkeä, en osaa sanoa)

13a. Minkälaisen työuran arvelet sinua odottavan? (erittäin hyvä, melko hyvä, ei kovin hyvä, ei lainkaan hyvä, en osaa sanoa)

13b. Miksi?

Työelämäkokemusten vaikutus:

14. Kun ajattelet toivealaa tai -ammattiasi, kuinka hyödyllisenä koet TET-harjoittelun? (erittäin hyödyllinen, melko hyödyllinen, ei kovin hyödyllinen, ei lainkaan hyödyllinen, en osaa sanoa, ei koske minua)

15a. Oletko ollut nykyisestä oppilaitoksestasi työharjoittelussa? (kyllä/ei) Ei -> Siirry kysymykseen 16a.

15b. Kun ajattelet toivealaa tai -ammattiasi, kuinka hyödyllisenä koet työharjoittelun? (erittäin hyödyllinen, melko hyödyllinen, ei kovin hyödyllinen, ei lainkaan hyödyllinen, en osaa sanoa, ei koske minua)

16a. Oletko ollut kesätoissa viimeisen vuoden aikana? (kyllä/en) En -> Siirry suoraan kysymykseen 17.

16b. Kuinka paljon olet kiinnostunut kesätoissa tekemästäsi alasta tai ammatista? (paljon, jonkin verran, vain vähän, ei lainkaan, en osaa sanoa)

16c. Kun ajattelet toivealaa tai -ammattiasi, kuinka hyödyllisenä koet kesätyön? (erittäin hyödyllinen, melko hyödyllinen, ei kovin hyödyllinen, ei lainkaan hyödyllinen, en osaa sanoa, ei koske minua)

Urasuunnittelu ja työllistymisnäkymät:

17. Mitä haluaisit tehdä välittömästi toisen asteen opintojesi päätyttyä nykyisessä oppilaitoksessa? (jatkaa opintoja, pitää välivuoden, suorittaa varusmiespalvelu, mennä töihin, jatkaa perheyritystä, en osaa sanoa, jotakin muuta: mitä)

18. Oletko aikeissa suorittaa nykyisten opintojesi jälkeen vielä muita opintoja? (kyllä, ammattikorkeakoulututkinnon; kyllä, yliopistotutkinnon; kyllä, jonkun muun alan ammattitutkinnon; kyllä, lyhyen kurssin/lyhyitä kursseja (täydennyskoulutus tai avoin ammattikorkeakoulu/yliopisto); ei aio suorittaa; en osaa sanoa)

3. OPINNOT JA TULEVAISUUS

Käsitys itsestä ja omista menestymismahdollisuuksista:

19a. Lukiolainen: Kuinka tärkeitä sinulle ovat seuraavat oppiaineet? (äidinkieli, matemaattiset aineet, kielet, historia, yhteiskuntaoppi, uskonto, psykologia, filosofia, maantiede, biologia, terveystieto, liikunta, kuvataiteet, musiikki) (erittäin tärkeä, melko tärkeä, ei tärkeä, mutta ei yhdentekevä, ei kovin tärkeä, ei lainkaan tärkeä, en osaa sanoa)

19b. Kuinka tärkeitä sinulle ovat? (ammattillisen tutkinnon osat: ammattiin liittyvät tiedot ja taidot, yhteiset tutkinnon osat: kaikille yhteiset opinnot ns. yleissivistävät aineet ja vapaasti valittavat tutkinnon osat: voivat olla ammatillisia, ammattitaitoa täydentäviä, yleissivistäviä tai harrastustavoitteisia)

19c. Ammattikoululainen: Kuinka tärkeitä sinulle ovat yhteisistä opinnoista seuraavat oppiaineet? (äidinkieli, kielet, matemaattiset aineet, tieto- ja viestintätekniikka, yhteiskuntataidot, työelämätaidot, työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto, yrittäjyys, kulttuurien tuntemus, taide ja kulttuuri, etiikka, psykologia, ympäristöosaaminen) (erittäin tärkeä, melko tärkeä, ei tärkeä, mutta ei yhdentekevä, ei kovin tärkeä, ei lainkaan tärkeä, en osaa sanoa)

20. Kuinka mieluiseksi koet nykyisen opiskelupaikkasi? (erittäin mieluiseksi, melko mieluiseksi, ei kovin mieluiseksi, ei lainkaan mieluiseksi, en osaa sanoa)

21. Millaisena näet mahdollisuutesi työllistyä toivealalle tai -ammattiisi? (erittäin hyvä, melko hyvä, ei kovin hyvä, ei lainkaan hyvä, en osaa sanoa, ei koske minua)

Nuoren asenteet ja arvot:

22. Kuinka tärkeitä seuraavat asiat ovat sinulle elämässä? (koulutus, perhe, ystävät, harrastukset, tulevaisuuden työ, vapaa-aika, yhteiskunnallinen vaikuttaminen, taide ja kulttuuri, ympäristö ja luontoon liittyvät asiat) (erittäin tärkeä, melko tärkeä, ei tärkeä, mutta ei yhdentekevä, ei kovin tärkeä, ei lainkaan tärkeä, en osaa sanoa)

23. Kuinka tärkeäksi koet ammatin valinnan ja ammatissa toimimisen koko elämäsi kannalta? (erittäin tärkeä, melko tärkeä, ei tärkeä, mutta ei yhdentekevä, ei kovin tärkeä, ei lainkaan tärkeä, en osaa sanoa)

24. Kuinka tärkeäksi koet uusien asioiden oppimisen sekä taitojen ja osaamisen kehittämisen läpi elämän? (erittäin tärkeä, melko tärkeä, ei tärkeä, mutta ei yhdentekevä, ei kovin tärkeä, ei lainkaan tärkeä, en osaa sanoa)

Nykyinen koulumenestys:

25a. Lukiolainen: Viimeisimmän koulutodistuksesi keskiarvo on? (alle 6; 6,00 - 6,49; 6,50 - 6,99; 7,00 - 7,49; 7,50 - 7,99; 8,00 - 8,49; 8,50 - 8,99; 9,00 - 9,49; 9,50 - 10,00)

25b. Ammattikoululainen: Viimeisimmän koulutodistuksesi keskiarvo on? (1,00 - 1,49; 1,50 - 1,99; 2,00 - 2,49; 2,50 - 2,99; 3)

Tavoitteellisuus:

26. Kuinka hyvin nykyinen opiskelupaikkasi vastaa mielestäsi koulutusvaatimukseen tulevassa toivetyössäsi tai opinnoissasi? (erittäin hyvin, melko hyvin, ei kovin hyvin, ei lainkaan, en osaa sanoa)

27a. Ovatko opintosi edenneet omien tavoitteidesi mukaisesti? (kyllä, ei, nopeammin, ei hitaammin, en osaa sanoa) Kyllä tai Ei, nopeammin -> Siirry kysymykseen 28.

27b. Jos opintosi ovat edenneet hitaammin, niin mistä arvelet sen johtuneen? (opintojen työläys, puutteellinen opinto-ohjaus, opiskelumateriaalien heikko saatavuus, heikko opiskelumotivaatio tai kokemus väärällä alalla opiskelusta, aikaa vievä harrastus, sairaus, puutteelliset opiskelutaidot, elämäntilanne, muu: mikä?)

28. Kuinka paljon olet valmis näkemään vaivaa opintoihisi, jotta voisit päästä toiveammattiisi? (paljon, jonkin verran, vain vähän, en lainkaan, en osaa sanoa)

29a. Millaisen tulevaisuuden arvelet sinua odottavan? (erittäin hyvä, melko hyvä, ei kovin hyvä, ei lainkaan hyvä, en osaa sanoa)

29b. Miksi?

30. Miten tärkeää sinulle on saavuttaa seuraavat asiat tulevaisuudessa? (vakaa työsuhde, korkea elintaso, korkea koulutustaso, laaja sosiaalinen verkosto, muu: mitä?) (erittäin tärkeä, melko tärkeä, ei tärkeä, mutta ei yhdentekevä, ei kovin tärkeä, ei lainkaan tärkeä, en osaa sanoa)

4. TYÖ

Yleinen käsitys työelämästä:

31. Mitä sinulle tulee mieleen, kun kuulet sanan ”työelämä”? (vastaa muutamalla lauseella)

32a. Oletko kuullut alla mainituista työhön liittyvistä asioista? (kyllä/ei, en osaa sanoa) subjektivoituminen, prekariaatti, globaali, uusliberalismi, jälkifordismi, yksilöllisyys, joustavuus, tietoistuminen, esteettisyys, sääntelemättömyys, elinikäinen oppiminen

32b. Mistä olet kuullut? (en ole kuullut yhdestäkään yllä mainitusta asiasta, koulu, vanhemmat, isovanhemmat, tyttö- tai poikaystävä, kaverit, harrastus, media, internet, muu: mistä)

Työn merkitys ja uuden työelämän vaatimukset:

33. Mitä työ on mielestäsi ensisijaisesti? (valitse vain yksi vaihtoehto)

- a) toimeentulon lähde, joka mahdollistaa mm. vapaa-ajasta nauttimisen
- b) toimintaa, jonka avulla voi vaikuttaa mm. ympäröivään maailmaan
- c) tekijä, joka määrittää mm. ammatin ja oman identiteetin
- d) en osaa sanoa

34. Vastaa väittämiin. (täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä, jokseenkin eri mieltä, täysin eri mieltä, en osaa sanoa)

- a) Koulutus parantaa olennaisesti työnsaantimahdollisuuksiani.
- b) Työelämässä työn sisältö on minulle tärkeämpi kuin työstäni maksettava palkka.
- c) On todennäköistä, että joudun työurallani vaihtamaan työpaikkaa useita kertoja.
- d) Työelämässä pysyminen edellyttää minulta jatkuvaa kouluttautumista.
- e) Työurallani tulen saavuttamaan paremman yhteiskunnallisen aseman kuin mitä vanhemmillani on.
- f) Haluaisin kokeilla yritystoimintaa jossain työurani vaiheessa.
- g) Olen huolissani siitä, onko minulla töitä tulevaisuudessa.
- h) Uudelleen kouluttautuminen ja alan vaihdot ovat osa työuraani.

35. Kuinka tärkeänä koet seuraavat asiat tulevassa (toive)työssäsi? (erittäin tärkeä, melko tärkeä, ei tärkeä, mutta ei yhdentekevä, ei kovin tärkeä, ei lainkaan tärkeä, en osaa sanoa)

- a) Vuorovaikutustaidot
- b) Taidot kehittää käytäntöä tieteen pohjalta
- c) Työaikojen joustavuus (h ja i: positiiviset ja negatiiviset puolet)
- d) Työ- ja vapaa-ajan selkeä jako
- e) Työntekijän vastuun ja oman harkinnan kasvu
- f) Työn julkisuus ja esteettisyys (ulkoinen olemus)
- g) Henkilökohtaisten ominaisuuksien huomioonottaminen
- h) Mahdollisuus kehittää omaa osaamista
- i) Varma työllistyminen

j) Hyvät etenemismahdollisuudet

k) Mahdollisuus auttaa muita

Työllistymisnäkömät ja epävarmuus markkinoilla:

36. Vastaa seuraaviin väittämiin. (täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, jokseenkin eri mieltä, täysin eri mieltä, en osaa sanoa)

a) Työttömyys on normaali työelämän sykliin kuuluva tila.

b) Väli vuoden/-vuosien pitäminen on väistämätön vaihe nuoren elämässä.

c) Työpaikan pysyvyys on tärkeää.

d) Määräaikaisella työsopimuksella työskenteleminen on hyvin yleinen työsuhdemuoto.

e) Voin tehdä myös muun alan, kuin toivealani töitä.

37. Vastaa seuraaviin väittämiin. (Täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, jokseenkin eri mieltä, täysin eri mieltä, en osaa sanoa)

a) Suhtaudun luottavaisesti tulevaisuuteeni.

b) Minulla on hyvät mahdollisuudet työllistyä haluamalleni alalleni valmistuttuani tulevaisuudessa.

c) Uskon työllistyväni vakituiseen työsuhteeseen vuoden kuluttua valmistumisestani.

d) Alalla, jolle haluan työllistyä, on tulevaisuudessa hyvä työllisyystilanne.

e) Saatan lähteä tulevaisuudessa ulkomaille työnhakuun, jollen löydä mieleistä työpaikkaa valmistumiseni jälkeen.

f) Uskon, että nykyinen taloustilanne vaikeuttaa työllistymistäni tulevaisuudessa.

g) Pelkään joutuvani tulevaisuudessa työttömäksi, kun olen valmistunut.

5. IHMISSUHTEET, KONTAKTIT JA OHJAUS

Vanhempien ja ystävien mielipiteet:

38. Mikä on vanhempiesi pääasiallinen toive sinun koulutusurasi suhteen? (suorittaa jokin tietty ammatti tai ala, jos kyllä niin mikä? jäädä kotiin jatkamaan perheyrittäystä, siirtyä peruskoulusta suoraan työelämään, suorittaa tutkinto ammattikoulussa, suorittaa ylioppilastutkinto, suorittaa tutkinto korkeakoulussa, suorittaa tutkinto yliopistossa, heillä ei ole toivetta koulutuksestani tai ammatistani, en osaa sanoa)

39. Mistä sait pääasiassa idean opiskella juuri opiskelemaasi tutkintoa? (koulukaverit, harrastuskaverit, tyttö- tai poikaystävä, vanhemmat, muut sukulaiset, opinto-ohjaaja, opettaja, media, kulttuuri, koulutusesitteet, TET-harjoittelu, työharjoittelu, oma idea, jostakin muualta: mistä)

40. Kuinka usein olet puhunut viimeisen vuoden aikana tulevaisuuden valinnoista liittyen koulutukseen tai työhön? (kaverit, tyttö- tai poikaystävä, sisarukset, vanhemmat, muut sukulaiset) en kertaa-

kaan, harvemmin kuin kerran kuukaudessa, kerran kuukaudessa, kerran viikossa, lähes päivittäin, en osaa sanoa)

41. Kuinka paljon arvelet seuraavien asioiden vaikuttaneet päätöksiisi valinnaisista aineista tai tutkinnon osista opinnoissasi? (oma kiinnostus, kaverit, tyttö- tai poikaystävä, vanhemmat, muut sukulaiset, hyvä koulumenestys, huono koulumenestys, harrastukset, pyrkimys/askel lähemmäs toivealaa tai -ammattia) (paljon, jonkin verran, vain vähän, ei lainkaan, ei koske minua)

Opinto-ohjaus ja koulutusmahdollisuudet:

42. Oletko saanut mielestäsi riittävästi tietoa koulutusmahdollisuuksista? (kyllä, en, en osaa sanoa)

43. Kuinka paljon olet saanut tietoa eri koulutusmahdollisuuksista ja erilaisista ammateista? (vanhemmilta, opettajilta, kavereilta, toiveammatin harjoittajalta, työvoimatoimistosta, erilaisista koulutusesitteistä, mediasta, internetistä googlaamalla, opinto-ohjaajalta) (paljon, jonkin verran, vain vähän, ei lainkaan, en osaa sanoa)

44. Missä määrin arvioit, että opinto-ohjaajan neuvot ovat auttaneet oman alan tai ns. oman jutun löytämisessä? (paljon, jonkin verran, vain vähän, ei lainkaan, en osaa sanoa)

45a. Kun ajattelet tulevaisuuttasi, kuinka tärkeiksi koet opinto-ohjauksen tunnit ja opinto-ohjaustapaamiset? (erittäin tärkeä, melko tärkeä, ei tärkeä, mutta ei yhdentekevä, ei kovin tärkeä, ei lainkaan tärkeä)

45b. Miksi?

Harrastukset ja vapaa-aika:

46. Oletko mukana harrastetoiminnassa? (urheiluseura, seurakunta, koulun kerhotoiminta, koulun oppilaskuntatoiminta, kunnan nuorisotoiminta, muu järjestön toiminta, en ole mukana harrastetoiminnassa, muu: mikä?) ”En ole mukana harrastetoiminnassa” -> Siirry suoraan kysymykseen 49.

47. Kuinka tärkeä/tärkeitä harrastuksesi ovat sinulle? (erittäin tärkeä, melko tärkeä, ei tärkeä, mutta ei yhdentekevä, ei kovin tärkeä, ei lainkaan tärkeä, en osaa sanoa)

48a. Voisitko tehdä työksesi jotakin harrastuksiisi liittyvää? (kyllä/en)

48b. Miksi ja mitä? (vastaa muutamalla lauseella)

49. Kuinka usein vietät vapaa-aikaasi? (yksin, parhaan kaverin/parhaiden kavereiden, koulukavereiden, harrastuskavereiden, tyttö-/poikaystävä, sisarusten, vanhempien, isovanhempien, muiden: kenen?) (päivittäin, pari kertaa viikossa, pari kertaa kuukaudessa, harvemmin, en osaa sanoa, ei koske minua)

6. MUUT

50. Tähän voit kirjoittaa kommentteja tai mietityttämään jääneitä asioita työelämänhaaveistasi ja koulutuksesi suunnittelusta. Tai antaa muuten palautetta kyselystä.

Lähetä vastauksesi painamalla "Tallenna" -nappulaa ja odota, että vastauksesi on tallentunut ja ilmoittaa "Tiedot tallennettu. Ole hyvä ja sulje selaimesi." Kiitos!

Jos ohjelma ilmoittaa sinulle "Kysymys x on pakollinen" rullaa ylös keltaisen huomiomerkin viereiseen kysymykseen ja valitse sopivin vaihtoehto. Kokeile tallennusta tämän jälkeen uudelleen.

KIITOS vastauksistasi! Vastaukset ovat nimettömiä ja luottamuksellisia.

Liite 4. Liitetaulukot

Liitetaulukko 1. Oppilaitoksen yhteys varman työllistymisen alalle pitämiseen tärkeänä pohdittaessa tulevia opintoja tai ammattia (%).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Tärkeää	95%	87%	89%
Ei tärkeää, mutta ei yhdentekevää	3%	11%	9%
Ei tärkeää	2,0%	1,6%	1,7%
Yhteensä	150	489	639
	100%	100%	100%

Chi2 = 8,5, df = 2, p = 0,014

Liitetaulukko 2. Kuinka tärkeinä pidät seuraavia asioita miettiessäsi tulevaa ammattia tai opintoja?: Hyvä palkka (toisen asteen opiskelijat, n, %).

	N	%
Tärkeää	537	82
Ei tärkeää, mutta ei yhdentekevää	94	14
Ei tärkeää	13	2
Ei vastattu	14	2
Yhteensä	658	100

Liitetaulukko 3. Oppilaitoksen yhteys siihen, kuinka tärkeänä pidetään opiskelupaikan läheisyyttä miettiessä tulevaa ammattia ja opintoja (%).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Tärkeää	75%	29%	40%
Ei tärkeää, mutta ei yhdentekevää	18%	35%	31%
Ei tärkeää	7%	36%	30%
Yhteensä	148	488	636
	100%	100%	100%

Chi2 = 102,9, df = 2, p < 0,001

Liitetaulukko 4. Oppilaitoksen yhteys siihen, kuinka tärkeänä pidetään mahdollisuutta työllistyä kotiseudulle mietittäessä tulevaa ammattia ja opintoja (%).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Tärkeää	68%	29%	39%
Ei tärkeää, mutta ei yhdentekevää	16%	31%	27%
Ei tärkeää	16%	40%	34%
Yhteensä	152	483	635
	100%	100%	100%

Chi2 = 75,5, df = 2, p < 0,001

Liitetaulukko 5. Oppilaitoksen yhteys siihen, kuinka tärkeänä pidetään matalia sisäänpääsyvaatimuksia alan opintoihin (%).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Tärkeää	79%	53%	59%
Ei tärkeää, mutta ei yhdentekevää	16%	33%	29%
Ei tärkeää	5%	14%	12%
Yhteensä	148	489	637
	100%	100%	100%

Chi2 = 32,0, df = 2, p < 0,001

Liitetaulukko 6. Opintojen aloitusvuoden yhteys näkemykseen opiskelupaikan läheisyyden tärkeydestä pohdittaessa tulevaa ammattia tai opintoja (%).

	2015	2014	2013 tai aiemmin	Kaikki
Tärkeää	46%	36%	30%	40%
Ei tärkeää, mutta ei yhdentekevää	31%	32%	28%	31%
Ei tärkeää	23%	33%	41%	30%
Yhteensä	321	180	135	636
	100%	100%	100%	100%

Chi2 = 19,6, df = 4, p = 0,001

Liitetaulukko 7. Äidin koulutustason yhteys näkemykseen opiskelupaikan läheisyyden tärkeydestä pohdittaessa tulevaa ammattia tai opintojaan (%).

	Kansakoulu, keskikoulu tai peruskoulu	Ylioppilas	Ammatillinen tutkinto	Opistotutkinto	Alempi korkeakoulututkinto	Ylempi korkeakoulututkinto	Lisensiaatin tai tohtorin tutkinto	Kaikki
Tärkeää	52%	47%	50%	34%	30%	23%	0%	38%
Ei tärkeää, mutta ei yhdentekevää	32%	30%	28%	31%	32%	36%	33%	31%
Ei tärkeää	16%	23%	22%	34%	38%	41%	67%	30%
Yhteensä	25	77	157	32	77	98	12	478
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Chi2 = 37,5, df = 12, p < 0,001

Liitetaulukko 8. Isän koulutustason yhteys näkemykseen opiskelupaikan läheisyyden tärkeydestä pohdittaessa tulevaa ammattia tai opintoja (%).

	Kansakoulu, keskikoulu tai peruskoulu	Ylioppilas	Ammatillinen tutkinto	Opistotutkinto	Alempi korkeakoulututkinto	Ylempi korkeakoulututkinto	Lisensiaatin tai tohtorin tutkinto	Kaikki
Tärkeää	56%	36%	43%	35%	31%	25%	10%	38%
Ei tärkeää, mutta ei yhdentekevää	21%	33%	32%	24%	37%	35%	10%	31%
Ei tärkeää	23%	31%	25%	41%	33%	40%	80%	31%
Yhteensä	43	36	217	17	49	88	10	460
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Chi2 = 29,6, df = 12, p = 0,003

Liitetaulukko 9. Äidin koulutustason yhteys näkemykseen helpon sisäänpääsyn oppilaitokseen tärkeydestä pohdittaessa tulevaa ammattia tai opintoja (%).

	Kansakoulu, keskikoulu tai peruskoulu	Ylioppilas	Ammatillinen tutkinto	Opistotutkinto	Alempi korkeakoulututkinto	Ylempi korkeakoulututkinto	Lisensiaatin tai tohtorin tutkinto	Kaikki
Tärkeää	72%	62%	72%	50%	47%	46%	8%	58%
Ei tärkeää, mutta ei yhdentekevää	28%	34%	20%	34%	33%	37%	50%	30%
Ei tärkeää	0%	4%	8%	16%	20%	16%	42%	12%
Yhteensä	25	76	155	32	79	99	12	478
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Chi2 = 50,0, df = 12, p < 0,001

Liitetaulukko 10. Isän koulutustason yhteys näkemykseen helpon sisäänpääsyn oppilaitokseen tärkeydestä pohdittaessa tulevaa ammattia tai opintoja (%).

	Kansakoulu, keskikoulu tai peruskoulu	Ylioppilas	Ammatillinen tutkinto	Opistotutkinto	Alempi korkeakoulututkinto	Ylempi korkeakoulututkinto	Lisensiaatin tai tohtorin tutkinto	Kaikki
Tärkeää	74%	58%	62%	41%	63%	42%	10%	57%
Ei tärkeää, mutta ei yhdentekevää	23%	25%	28%	41%	29%	38%	50%	30%
Ei tärkeää	2%	17%	10%	18%	8%	20%	40%	13%
Yhteensä	43	36	215	17	49	89	10	459
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Chi2 = 33,3, df = 12, p = 0,001

Liitetaulukko 11. Opintojen aloitusvuoden yhteys näkemykseen mahdollisuuteen työllistyä kotiseudulle tärkeydestä pohdittaessa tulevaa ammattia tai opintoja (%).

	2015	2014	2013 tai aiemmin	kaikki
Tärkeää	43%	33%	36%	39%
Ei tärkeää, mutta ei yhdentekevää	28%	31%	19%	27%
Ei tärkeää	29%	36%	45%	34%
Yhteensä	321	180	134	635
	100%	100%	100%	100%

Chi2 = 14,2, df = 4, p = 0,007

Liitetaulukko 12. Työttömyyden pelon yhteys siihen, kuinka usein nuoret keskustelevat koulutus- ja työsuunnitelmistaan kavereidensa kanssa (sukupuoli, %).

Sukupuoli		Olen huolissani siitä, onko minulla töitä tulevaisuudessa				
		Samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Eri mieltä	Kaikki	
Mies	Kuinka usein olet puhunut viimeisen vuoden aikana tulevaisuuden suunnitelmistasi liittyen kouluun tai työhön: Kavereiden kanssa	En kertaakaan	8%	13%	5%	8%
		Harvemmin kuin kerran kuukaudessa	29%	33%	28%	30%
		Kerran kuukaudessa	33%	33%	44%	37%
		Kerran viikossa	25%	13%	16%	19%
		Lähes päivittäin	5%	7%	8%	6%
		Yhteensä	85	45	64	194
			100%	100%	100%	100%
Nainen	Kuinka usein olet puhunut viimeisen vuoden aikana tulevaisuuden suunnitelmistasi liittyen kouluun tai työhön: Kavereiden kanssa	En kertaakaan	6%	6%	1%	4%
		Harvemmin kuin kerran kuukaudessa	15%	26%	11%	16%
		Kerran kuukaudessa	28%	20%	46%	31%
		Kerran viikossa	35%	33%	27%	33%
		Lähes päivittäin	16%	15%	15%	16%
		Yhteensä	195	81	105	381
			100%	100%	100%	100%
Kaikki	Kuinka usein olet puhunut viimeisen vuoden aikana tulevaisuuden suunnitelmistasi liittyen kouluun tai työhön: Kavereiden kanssa	En kertaakaan	6%	9%	2%	6%
		Harvemmin kuin kerran kuukaudessa	19%	29%	18%	21%
		Kerran kuukaudessa	29%	25%	45%	33%
		Kerran viikossa	32%	26%	22%	28%
		Lähes päivittäin	13%	12%	12%	13%
		Yhteensä	280	126	169	575
			100%	100%	100%	100%

Mies: Chi2 = 7,2, df = 8, p = 0,519, Nainen: Chi2 = 23,5, df = 8, p = 0,003, Kaikki: Chi2 = 25,3, df = 8, p = 0,001

Liitetaulukko 13. Nuoren toivealan tai -ammatin yhteys näkemykseen kuinka paljon pyrkimys haavealalle on vaikuttanut päätöksiin valinnaisista aineista tai tutkinnon osista (%).

	Ei	Kyllä	En osaa sanoa	Kaikki
Paljon	36%	63%	42%	54%
Jonkin verran	38%	31%	41%	34%
Vain vähän	11%	5%	11%	8%
Ei lainkaan	15%	1%	6%	4%
Yhteensä	61	336	165	562
	100%	100%	100%	100%

Chi2 = 50,1, df = 6, p < 0,001

Liitetaulukko 14. Oppilaitoksen yhteys näkemykseen kuinka paljon hyvä koulumenestys on vaikuttanut päätöksiin valinnaisista aineista tai tutkinnon osista (%).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Paljon	21%	34%	31%
Jonkin verran	39%	47%	46%
Vain vähän	21%	12%	14%
Ei lainkaan	19%	6%	9%
Yhteensä	126	441	567
	100%	100%	100%

Chi2 = 29,3, df = 3, p < 0,001

Liitetaulukko 15. Harrastustoimintaan osallisuuden yhteys näkemykseen kuinka paljon kaverit ovat vaikuttaneet päätöksiin valinnaisista aineista tai tutkinnon osista (%).

	Kyllä	Ei	Kaikki
Paljon	6%	6%	6%
Jonkin verran	28%	20%	25%
Vain vähän	45%	35%	41%
Ei lainkaan	22%	40%	29%
Yhteensä	359	213	572
	100%	100%	100%

Chi2 = 21,5, df = 3, p < 0,001

Liitetaulukko 16. Harrastustoimintaan osallisuuden yhteys näkemykseen kuinka paljon vanhemmat ovat vaikuttaneet päätöksiin valinnaisista aineista tai tutkinnon osista (%).

	Kyllä	Ei	Kaikki
Paljon	11%	7%	10%
Jonkin verran	37%	28%	34%
Vain vähän	32%	29%	31%
Ei lainkaan	20%	35%	26%
Yhteensä	360	215	575
	100%	100%	100%

Chi2 = 17,7, df = 3, p = 0,001

Liitetaulukko 17. Oppilaitoksen yhteys kokemukseen siitä, kuinka paljon nuori arvelee kavereiden vaikuttaneen päätöksiinsä valinnaisista aineista tai tutkinnon osista opinnoissaan (%).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Paljon	12%	4%	6%
Jonkin verran	26%	24%	25%
Vain vähän	37%	42%	41%
Ei lainkaan	25%	30%	29%
Yhteensä	133	439	572
	100%	100%	100%

Chi2 = 13,6, df = 3, p = 0,004

Liitetaulukko 18. Iän yhteys kokemukseen siitä, kuinka paljon vanhemmat ovat vaikuttaneet päätöksiin valinnaisista aineista tai tutkinnon osista opinnoissa (%).

	16 vuotta tai alle	17 vuotta	18 vuotta tai yli	Kaikki
Paljon	12%	9%	8%	10%
Jonkin verran	32%	42%	30%	34%
Vain vähän	34%	32%	23%	30%
Ei lainkaan	22%	17%	39%	26%
Yhteensä	241	163	169	573
	100%	100%	100%	100%

Chi2 = 27,2, df = 6, p < 0,001

Liitetaulukko 19. Sukupuolen yhteys siihen, miten työ nähdään ensisijaisesti (%).

	Mies	Nainen	Kaikki
Toimeentulon lähde, joka mahdollistaa mm. vapaa-ajasta nauttimisen	79%	63%	69%
Toimintaa, jonka avulla voi vaikuttaa mm. ympäröivään maailmaan.	13%	20%	17%
Tekijä, joka määrittää mm. ammatin ja oman identiteetin.	8%	17%	14%
Yhteensä	205 100%	389 100%	594 100%

Chi2 = 15,6, df = 2, p < 0,001

Liitetaulukko 20. Sukupuolen yhteys väitteeseen "Työelämässä työn sisältö on minulle tärkeämpi kuin työstäni maksettava palkka" (%).

	Mies	Nainen	Kaikki
Samaa mieltä	65%	77%	73%
Ei samaa eikä eri mieltä	22%	18%	19%
Eri mieltä	13%	5%	8%
Yhteensä	209 100%	414 100%	623 100%

Chi2 = 13,8, df = 2, p < 0,001

Liitetaulukko 21. Väite: työelämässä pysyminen edellyttää minulta jatkuvaa kouluttautumista (toisen asteen opiskelijat, N, %).

	N	%
Samaa mieltä	353	54
Ei samaa eikä eri mieltä	176	27
Eri mieltä	49	7
Ei vastattu	80	12
Yhteensä	658	100

Liitetaulukko 22. Väite: on todennäköistä, että joudun työurallani vaihtamaan työpaikkaa useita kertoja (toisen asteen opiskelijat, n, %).

	N	%
Samaa mieltä	307	47
Ei samaa eikä eri mieltä	175	27
Eri mieltä	70	11
Ei vastattu	106	16
Yhteensä	658	100

Liitetaulukko 23. Ammattikoululaisten ja lukiolaisten kokemus uusien asioiden oppimisen sekä uusien taitojen ja osaamisen kehittämisen tärkeydestä läpi elämän (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Tärkeää	95%	98%	97%
Ei tärkeää, mutta ei yhdentekevää	2%	2%	2%
Ei tärkeää	3%	0%	1%
Yhteensä	143 100%	485 100%	628 100%

Chi2 = 6,8, df = 2, p = 0,034

Liitetaulukko 24. Kuinka tärkeänä mahdollisuus kehittää omaa osaamista koetaan (toive)työssä (toisen asteen opiskelija, n, %).

	N	%
Tärkeää	574	87
Ei tärkeää, mutta ei yhdentekevää	28	4
Ei tärkeää	7	1
Ei vastattu	49	7
Yhteensä	658	100

Liitetaulukko 25. Väite: Koulutus parantaa olennaisesti työnsaantimahdollisuuksiani (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Samaa mieltä	95%	98%	97%
Ei samaa eikä eri mieltä	3%	2%	2%
Eri mieltä	1%	0%	1%
Yhteensä	144	480	624
	100%	100%	100%

Chi2 = 2,9, df = 2, p = 0,227

Liitetaulukko 26. Väite: Haluaisin kokeilla yritystoimintaa jossain työurani vaiheessa" (ikä, %).

	16 v. tai alle	17 v.	18 v. tai yli	Kaikki
Samaa mieltä	45%	37%	54%	46%
eri mieltä	22%	27%	25%	24%
Eri mieltä	33%	36%	21%	30%
Yhteensä	243	157	175	575
	100%	100%	100%	100%

Chi2 = 13,3, df = 4, p = 0,01

Liitetaulukko 27. Sukupuolen yhteys siihen, kuinka tärkeänä pitää tulevassa (toive)työssään mahdollisuutta auttaa muita (sukupuoli, %).

	Mies	Nainen	Kaikki
Tärkeää	74%	87%	82%
Ei tärkeää, mutta ei yhdenmukaista	20%	12%	15%
Ei tärkeää	6%	2%	3%
Yhteensä	205	408	613
	100%	100%	100%

Chi2 = 16,4, df = 2, p < 0,001

Liitetaulukko 28. Opintojen aloitusvuoden yhteys työn julkisuuden ja esteettisyyden tärkeänä näkemiseen tulevassa (toive)työssä (opintojen aloitusvuosi, %).

	2015	2014	2013 tai aiemmin	Kaikki
Tärkeää	69%	57%	54%	62%
Ei tärkeää, mutta ei yhdentekevää	21%	34%	33%	28%
Ei tärkeää	10%	9%	12%	10%
Yhteensä	284	173	129	586
	100%	100%	100%	100%

Chi2 = 12,9, df = 4, p = 0,012

Liitetaulukko 29. Iän yhteys työn julkisuuden ja esteettisyyden tärkeänä näkemiseen tulevassa (toive)työssä (ikä, %).

	16v. tai alle	17v.	18v. tai yli	Kaikki
Tärkeää	68%	56%	59%	62%
Ei tärkeää, mutta ei yhdentekevää	22%	35%	30%	28%
Ei tärkeää	10%	9%	12%	10%
Yhteensä	239	163	182	584
	100%	100%	100%	100%

Chi2 = 9,7, df = 4, p < 0,05

Liitetaulukko 30. Mistä olet kuullut työelämän käsitteistä: vanhemmilta (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Ei	55%	36%	41%
Kyllä	45%	64%	59%
Yhteensä	153	505	658
	100%	100%	100%

Chi2 = 17,0, df = 1, p < 0,001

Liitetaulukko 31. Mistä olet kuullut työelämä käsitteistä: Mediasta (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Ei	50%	27%	32%
Kyllä	50%	73%	68%
Yhteensä	153	505	658
	100%	100%	100%

Chi2 = 28,4, df = 1, p < 0,001

Liitetaulukko 32. Mistä olet kuullut työelämän käsitteistä: Internetistä (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Ei	53%	31%	36%
Kyllä	47%	69%	64%
Yhteensä	153 100%	505 100%	658 100%

Chi2 = 25,3, df = 1, p < 0,001

Liitetaulukko 33. Kuinka paljon nuoret ovat kiinnostuneita kesätöissä työskentelemästään alasta tai ammatista (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Paljon	29%	10%	14%
Jonkin verran	32%	23%	25%
Vain vähän	23%	36%	33%
En lainkaan	16%	31%	28%
Yhteensä	107 100%	322 100%	429 100%

Chi2 = 33,8, df = 3, p < 0,001

Liitetaulukko 34. Nuorten kesätyöllisyysaste viimeisen vuoden aikana (toisen asteen opiskelijat, n, %).

	N	%
En	217	33
Kyllä	423	64
Ei vastattu	18	3
Yhteensä	658	100

Liitetaulukko 35. Nuorten kokemus koulutusmahdollisuuksien ja erilaisten alojen ja ammattien tiedonsaannin riittävydestä (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
En	29%	44%	40%
Kyllä	71%	56%	60%
Yhteensä	111 100%	367 100%	478 100%

Chi2 = 7,7, df = 1, p < 0,01

Liitetaulukko 36. Onko sinulla toivealaa tai -ammattia (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Ei	7%	13%	12%
Kyllä	69%	54%	57%
En osaa sanoa	24%	33%	31%
Yhteensä	153 100%	505 100%	658 100%

Chi2 = 11,0, df = 2, p < 0,01

Liitetaulukko 37. Toisen asteen opintojen aloitusvuoden yhteys kokemukseen koulutusmahdollisuuksien ja erilaisten alojen ja ammattien tiedonsaannin riittävydestä (%).

	2015	2014	2013 tai aiemmin	Kaikki
En	24%	58%	54%	40%
Kyllä	76%	42%	46%	60%
Yhteensä	238 100%	139 100%	101 100%	478 100%

Chi2 = 52,1, df = 2, p < 0,001

Liitetaulukko 38. Iän yhteys kokemukseen koulutusmahdollisuuksien ja erilaisten alojen ja ammattien tiedonsaannin riittävydestä (ikä, %).

	16 v. tai alle	17 v.	18 v. tai yli	Kaikki
En	25%	52%	50%	40%
Kyllä	75%	48%	50%	60%
Yhteensä	201 100%	133 100%	142 100%	476 100%

Chi2 = 31,6, df = 2, p < 0,001

Liitetaulukko 39. Sukupuolen yhteys kokemukseen koulutusmahdollisuuksien ja erilaisten alojen ja ammattien tiedonsaannin riittävydestä (sukupuoli, %).

	Mies	Nainen	Kaikki
En	32%	45%	40%
Kyllä	68%	55%	60%
Yhteensä	168 100%	310 100%	478 100%

Chi2 = 6,9, df = 1, p < 0,01

Liitetaulukko 40. Kuinka paljon nuori on saanut tietoa eri koulutusmahdollisuuksista ja erilaisista ammateista ja aloista kavereilta (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Paljon	10%	6%	7%
Jonkin verran	47%	41%	43%
Vain vähän	26%	39%	36%
En lainkaan	18%	14%	15%
Yhteensä	133	441	574
	100%	100%	100%

Chi2 = 9,6, df = 3, p = 0,022

Liitetaulukko 41. Kuinka paljon nuori on saanut tietoa eri koulutusmahdollisuuksista ja erilaisista ammateista ja aloista haaveammatin harjoittajalta (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Paljon	18%	11%	13%
Jonkin verran	33%	22%	24%
Vain vähän	20%	27%	25%
En lainkaan	30%	40%	38%
Yhteensä	125	412	537
	100%	100%	100%

Chi2 = 12,1, df = 3, p = 0,007

Liitetaulukko 42. Kuinka paljon nuori kokee saaneensa tietoa eri koulutusmahdollisuuksista ja erilaisista ammateista ja aloista koulutusesitteistä (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Paljon	10%	5%	6%
Jonkin verran	35%	24%	27%
Vain vähän	28%	36%	34%
En lainkaan	28%	34%	33%
Yhteensä	133	426	559
	100%	100%	100%

Chi2 = 10,7, df = 3, p = 0,013

Liitetaulukko 43. Kuinka paljon nuori kokee saaneensa tietoa eri koulutusmahdollisuuksista ja erilaisista ammateista ja aloista työvoimatoimistosta (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Paljon	4%	2%	2%
Jonkin verran	12%	6%	7%
Vain vähän	12%	15%	15%
En lainkaan	72%	77%	76%
Yhteensä	130	417	547
	100%	100%	100%

Chi2 = 8,4, df = 3, p < 0,05

Liitetaulukko 44. Kuinka paljon nuori on saanut tietoa eri koulutusmahdollisuuksista ja erilaisista ammateista ja aloista opinto-ohjaajalta (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Paljon	17%	23%	21%
Jonkin verran	43%	45%	44%
Vain vähän	24%	26%	25%
En lainkaan	16%	7%	9%
Yhteensä	138	444	582
	100%	100%	100%

Chi2 = 12,3, df = 3, p = 0,006

Liitetaulukko 45. Kuinka paljon nuori on saanut tietoa eri koulutusmahdollisuuksista ja erilaisista ammateista ja aloista vanhemmiltaan (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Paljon	23%	19%	20%
Jonkin verran	43%	51%	49%
Vain vähän	20%	24%	23%
En lainkaan	14%	6%	8%
Yhteensä	133	446	579
	100%	100%	100%

Chi2 = 10,6, df = 3, p = 0,014

Liitetaulukko 46. Kuinka paljon nuori on saanut tietoa eri koulutusmahdollisuuksista ja erilaisista ammateista ja aloista mediasta (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Paljon	13%	18%	17%
Jonkin verran	44%	44%	44%
Vain vähän	29%	32%	32%
En lainkaan	14%	6%	8%
Yhteensä	135	444	579
	100%	100%	100%

Chi2 = 11,8, df = 3, p = 0,008

Liitetaulukko 47. Kuinka paljon nuori on saanut tietoa eri koulutusmahdollisuuksista ja erilaisista ammateista ja aloista internetistä googlaamalla (oppilaitos, %).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Paljon	23%	33%	31%
Jonkin verran	49%	47%	47%
Vain vähän	18%	15%	16%
En lainkaan	10%	5%	6%
Yhteensä	134	438	572
	100%	100%	100%

Chi2 = 8,2, df = 3, p < 0,05

Liitetaulukko 48. Äidin koulutustason yhteys nuoren kokemukseen tiedonsaannista eri koulutusmahdollisuuksista ja aloista sekä ammateista vanhemmilta (%).

	Kansakoulu, keskikoulu tai peruskoulu	Ylioppilas	Ammatillinen tutkinto	Opistotutkinto	Alempi korkeakoulututkinto	Ylempi korkeakoulututkinto	Lisensiaatin tai tohtorin tutkinto	Kaikki
Paljon	9%	16%	16%	19%	16%	23%	30%	18%
Jonkin verran	26%	53%	49%	48%	47%	59%	60%	50%
Vain vähän	43%	25%	23%	29%	30%	18%	10%	25%
En lainkaan	22%	7%	12%	3%	7%	0%	0%	7%
Yhteensä	23	76	142	31	74	91	10	447
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Chi2 = 34,5, df = 18, p = 0,01

Liitetaulukko 49. Kokemus opinto-ohjaajan neuvojen hyödyllisyydestä löytää oma ala tai juttu (opintojen aloitusvuosi, %).

	2015	2014	2013 tai aiemmin	Kaikki
Paljon	11%	7%	7%	9%
Jonkin verran	36%	22%	28%	30%
Vain vähän	28%	36%	27%	30%
Ei lainkaan	25%	34%	38%	31%
Yhteensä	281 100%	161 100%	120 100%	562 100%

Chi2 = 17,3, df = 6, p < 0,01

Liitetaulukko 50. Kokemus opinto-ohjaajan neuvojen hyödyllisyydestä löytää oma ala tai juttu (ikä, %).

	16 v. tai alle	17 v.	18 v. tai yli	Kaikki
Paljon	11%	9%	7%	9%
Jonkin verran	39%	25%	24%	30%
Vain vähän	27%	36%	28%	30%
Ei lainkaan	23%	30%	42%	31%
Yhteensä	236 100%	156 100%	168 100%	560 100%

Chi2 = 24,7, df = 6, p < 0,001

Liitetaulukko 51. Kokemus opinto-ohjaajan neuvojen hyödyllisyydestä löytää oma ala tai juttu (urheiluseurassa harrastaminen, %).

	Ei	Urheiluseurassa	Kaikki
Paljon	8%	11%	9%
Jonkin verran	27%	36%	30%
Vain vähän	29%	32%	30%
Ei lainkaan	37%	22%	31%
Yhteensä	324 100%	238 100%	562 100%

Chi2 = 14,5, df = 3, p = 0,002

Liitetaulukko 52. Kuinka tärkeiksi toisen asteen opiskelijat kokevat opinto-ohjaustunnit ja -tapaamiset, kun ajattelevat tulevaa toivetyötä tai -opintoja (toisen asteen opiskelijat, n, %).

	N	%
Tärkeitä	309	55 %
Ei tärkeitä, mutta ei yhdentekeviä	156	28 %
Ei tärkeitä	97	17 %
Yhteensä	562	100 %

Liitetaulukko 53. Nuoren ajatus siitä, minkälainen työura häntä odottaa (Toisen asteen opiskelijat, n, %).

	N	%
Erittäin hyvä	113	20 %
Melko hyvä	431	76 %
Ei kovin hyvä	19	3 %
Ei lainkaan hyvä	2	0,4 %
Yhteensä	565	100 %

Liitetaulukko 54. Väite: Olen huolissani siitä, onko minulla töitä tulevaisuudessa (toisen asteen opiskelijat, n, %).

	N	%
Samaa mieltä	291	48 %
Ei samaa eikä eri mieltä	136	23 %
Eri mieltä	178	29 %
Yhteensä	605	100 %

Liitetaulukko 55. Väite: Työttömyys on normaali työelämän sykliin kuuluva tila (toisen asteen opiskelijat, n, %).

	N	%
Samaa mieltä	243	42 %
Ei samaa eikä eri mieltä	169	29 %
Eri mieltä	173	30 %
Yhteensä	585	100 %

Liitetaulukko 56. Opintojen aloitusvuoden yhteys väitteeseen: työttömyys on normaali työelämän sykliin kuuluva tila (%).

	2015	2014	2013 tai aiemmin	Kaikki
Samaa mieltä	48%	33%	38%	42%
Ei samaa eikä eri mieltä	27%	32%	30%	29%
Eri mieltä	25%	35%	32%	30%
Yhteensä	283 100%	170 100%	132 100%	585 100%

Chi2 = 11,8, df = 4, p = 0,019

Liitetaulukko 57. Väite: Työpaikan pysyvyys on tärkeää (toisen asteen opiskelijat, n, %)

	N	%
Samaa mieltä	533	81
Ei samaa eikä eri mieltä	54	8
Ei mieltä	16	2
Ei vastattu	55	8
Yhteensä	658	100

Liitetaulukko 58. Väite: Voin tehdä myös muun alan, kuin toivealani töitä (toisen asteen opiskelijat, n, %).

	N	%
Samaa mieltä	455	69
Ei samaa eikä eri mieltä	94	14
Eri mieltä	47	7
Ei vastattu	62	9
Yhteensä	658	100

Liitetaulukko 59. Taloudellisesta tilanteesta johtuvan työllistymistilanteen vaikeutumisen (sarake) yhteys sopeutuvaisuuteen töiden suhteen (rivi, muun alan työt (%)).

	Samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Eri mieltä	Kaikki
Samaa mieltä	82%	78%	59%	77%
Ei samaa eikä eri mieltä	12%	16%	23%	14%
Eri mieltä	7%	6%	18%	8%
Yhteensä	303 100%	141 100%	82 100%	526 100%

Chi2 = 22,2, df = 4, p < 0,001

Liitetaulukko 60. Väite: Suhtaudun luottavaisesti tulevaisuuteeni (toisen asteen opiskelijat, n, %).

	N	%
Samaa mieltä	510	85 %
Ei samaa eikä eri mieltä	41	7 %
Eri mieltä	48	8 %
Yhteensä	599	100 %

Liitetaulukko 61. Väite: Minulla on hyvät mahdollisuudet työllistyä tulevaisuudessa haluamalleni alalle valmistuttuani (toisen asteen opiskelijat, n, %).

	N	%
Samaa mieltä	466	82 %
Ei samaa eikä eri mieltä	65	12 %
Eri mieltä	34	6 %
Yhteensä	565	100 %

Liitetaulukko 62. Omien työllistymismahdollisuuksien näkemisen yhteys suhtautumiseen väli vuoden pitämisestä (%).

	Minulla on hyvät mahdollisuudet työllistyä tulevaisuudessa haluamalleni alalle valmistuttuani.				
		Samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Eri mieltä	Kaikki
Väli vuoden pitäminen on väistämätön vaihe nuoren elämässä.	Samaa mieltä	24%	23%	25%	24%
	Ei samaa eikä eri mieltä	23%	46%	34%	27%
	Eri mieltä	53%	31%	41%	50%
	Yhteensä	456	65	32	553
		100%	100%	100%	100%

Chi2 = 17,4, df = 4, p = 0,002

Liitetaulukko 63. Toisen asteen opiskelijoiden toivealan tai -ammatin yhteys näkemykseen omista mahdollisuuksista työllistyä haluamalleen alalle tulevaisuudessa (%).

	Ei	Kyllä	En osaa sanoa	Kaikki
Samaa mieltä	80%	87%	74%	82%
Ei samaa eikä eri mieltä	14%	9%	16%	12%
Eri mieltä	5%	4%	11%	6%
Yhteensä	56	338	171	565
	100%	100%	100%	100%

Chi2 = 16,2, df = 4, p < 0,01

Liitetaulukko 64. Oppilaitoksen yhteys käsitykseen omasta työllistymisestä vakiintuneeseen työsuhteeseen vuoden kuluttua valmistumisesta (%).

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Samaa mieltä	60%	41%	45%
Ei samaa eikä eri mieltä	25%	32%	31%
Eri mieltä	15%	27%	24%
Yhteensä	124	397	521
	100%	100%	100%

Chi2 = 14,7, df = 2, p < 0,001

Liitetaulukko 65. Tulevaan työuraan suhtautumisen (sarake) yhteys toivealan tulevaan työllisyystilanteeseen (rivi) (%).

	Erittäin hyvä	Melko hyvä	Ei hyvä	Kaikki
Samaa mieltä	82%	73%	43%	74%
Ei samaa eikä eri mieltä	13%	23%	29%	21%
Eri mieltä	5%	4%	29%	5%
Yhteensä	94	333	14	441
	100%	100%	100%	100%

Chi2 = 21,8, df = 4, p < 0,001

Liitetaulukko 66. Käsitys omista mahdollisuuksista työllistyä vakituiseen työsuhteeseen vuoden kuluttua valmistumisesta (sukupuoli, %)

	Mies	Nainen	Kaikki
Samaa mieltä	59%	38%	45%
Ei samaa eikä eri mieltä	26%	33%	31%
Eri mieltä	15%	29%	24%
Yhteensä	179	342	521
	100%	100%	100%

Chi2 = 23,6, df = 2, p < 0,001

Liitetaulukko 67. Käsitys oman toivealan työllisyystilanteesta tulevaisuudessa (sukupuoli, %).

	Mies	Nainen	Kaikki
Samaa mieltä	79%	68%	72%
Ei samaa eikä eri mieltä	18%	23%	21%
Eri mieltä	2%	9%	7%
Yhteensä	168	331	499
	100%	100%	100%

Chi2 = 10,6, df = 2, p < 0,01

Liitetaulukko 68. Toivealan tulevaisuuden hyvän työllisyystilanteen (sarake) yhteys uskoon työllistymisestä vuoden kuluttua valmistumisesta (rivi) (%).

	Samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Eri mieltä	Yhteensä
Samaa mieltä	59%	25%	9%	48%
Ei samaa eikä eri mieltä	25%	52%	22%	31%
Eri mieltä	25%	52%	22%	31%
Yhteensä	327 100%	102 100%	32 100%	461 100%

Chi2 = 86,9, df = 4, p < 0,001

Liitetaulukko 69. Haavealan työllisyystilanteen yhteys pelkoon työttömäksi jäämisestä valmistuttua (%).

	Alalle, jolle haluan työllistyä, on tulevaisuudessa hyvä työllisyystilanne.			
	Samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Eri mieltä	Kaikki
Pelkään joutuvani tulevaisuudessa työttömäksi, kun olen valmistunut.	41%	45%	86%	45%
	27%	33%	3%	26%
	32%	22%	11%	28%
Yhteensä	346 100%	102 100%	35 100%	483 100%

Chi2 = 29,9, df = 4, p < 0,001

Liitetaulukko 70. Usko vakituisen työsuhteen saamiseen vuoden kuluttua valmistumisesta (sarake) yhteys valmiudesta lähteä ulkomaille työnhakuun, mikäli mielestä työpaikkaa ei löydy (rivi) (%).

	Samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Eri mieltä	Kaikki
Samaa mieltä	63%	62%	57%	61%
Ei samaa eikä eri mieltä	19%	25%	15%	20%
Eri mieltä	18%	13%	29%	19%
Yhteensä	227 100%	159 100%	122 100%	508 100%

Chi2 = 13,5, df = 4, p < 0,01

Liitetaulukko 71. Valmius lähteä ulkomaille työnhakuun, mikäli mieleistä työpaikkaa ei löydy (sarake) suhteessa pelkoon jäädä työttömäksi valmistumisen jälkeen (rivi) (%).

	Samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Eri mieltä	Kaikki
Samaa mieltä	56%	27%	38%	47%
Ei samaa eikä eri mieltä	23%	40%	21%	26%
Eri mieltä	21%	33%	42%	27%
Yhteensä	329	107	112	548
	100%	100%	100%	100%

Chi2 = 42,5, df = 4, p < 0,001

Liitetaulukko 72. Väite: ”Uskon, että nykyinen taloustilanne vaikeuttaa työllistymistäni tulevaisuudessa” (toisen asteen opiskelijat, n, %).

	N	%
Samaa mieltä	310	58 %
Ei samaa eikä eri mieltä	142	27 %
Eri mieltä	82	15 %
Yhteensä	534	100 %

Liitetaulukko 73. Väite: ”Pelkään joutuvani tulevaisuudessa työttömäksi, kun olen valmistunut” (toisen asteen opiskelijat: n, %).

	N	%
Samaa mieltä	263	46 %
Ei samaa eikä eri mieltä	150	26 %
Eri mieltä	158	28 %
Yhteensä	571	100 %

Liitetaulukko 74. Väite: "pelkään joutuvani tulevaisuudessa työttömäksi, kun olen valmistunut" suhteen (sukupuoli, %).

	Mies	Nainen	Kaikki
Samaa mieltä	39%	50%	46%
Ei samaa eikä eri mieltä	27%	26%	26%
Eri mieltä	34%	24%	28%
Yhteensä	193 100%	378 100%	571 100%

Chi2 = 7,8, df = 2, p < 0,05

Liitetaulukko 75. Työttömyyden näkemisen osana normaalia työelämän sykliä (sarakke) yhteys pelkoon tulevaisuuden työttömyydestä valmistuneena (rivi) (%)

Työttömyys on normaali työelämän sykliin kuuluva tila.					
		Samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Eri mieltä	Kaikki
Pelkään joutuvani tulevaisuudessa työttömäksi, kun olen valmistunut		52%	34%	51%	46%
	Samaa mieltä				
	Ei samaa eikä eri mieltä	28%	32%	20%	27%
	Eri mieltä	19%	34%	30%	27%
	Yhteensä	229 100%	163 100%	162 100%	554 100%

Chi2 = 21,7, df = 4, p < 0,001

Liitetaulukko 76. Oppilaitoksen yhteys opiskelupaikkatytyväisyyteen (oppilaitos, %)

	Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Erittäin mieluinen	41%	25%	29%
Melko mieluinen	53%	65%	63%
Ei kovin mieluinen	4%	9%	8%
Ei lainkaan	1%	1%	1%
Yhteensä	144	480	624
	100%	100%	100%

Chi2 = 14,9, df = 3, p = 0,002

Liitetaulukko 77. Opiskelupaikkatytyväisyyden yhteys näkemykseen omista mahdollisuuksista työllistyä toivealalle tai -ammattiin (%)

	Millaisena näet mahdollisuutesi työllistyä toivealalle tai -ammattiisi					
	Erittäin hyvä	Melko hyvä	Ei kovin hyvä	Ei lainkaan hyvä	Kaikki	
Kuinka mieluiseksi koet nykyisen opiskelupaikkasi	Erittäin mieluinen	56%	29%	12%	25%	31%
	Melko mieluinen	42%	65%	65%	38%	61%
	Ei kovin mieluinen	3%	6%	22%	13%	7%
	Ei lainkaan mieluinen	0%	1%	2%	25%	1%
	Yhteensä	79	364	51	8	502
		100%	100%	100%	100%	100%

Chi2 = 95,4, df = 9, p < 0,001

Liitetaulukko 78. Lähitulevaisuuden suunnitelmat opintojen päätyttyä nykyisessä oppilaitoksessa (oppilaitos, sukupuoli, %)

		Ammattikoulu	Lukio	Kaikki
Mies	Jatkaa opintoja	36%	26%	27%
	Pitää väli vuoden	0%	6%	5%
	Suorittaa varusmiespalveluksen	32%	64%	60%
	Mennä töihin	28%	3%	6%
	Jotakin muuta	4%	1%	1%
	Yhteensä	25 100%	186 100%	211 100%
	Nainen	Jatkaa opintoja	44%	75%
Pitää väli vuoden		6%	16%	13%
Suorittaa varusmiespalveluksen		1%	3%	3%
Mennä töihin		49%	2%	15%
Jotakin muuta		1%	4%	3%
Yhteensä		109 100%	286 100%	395 100%
Kaikki		Jatkaa opintoja	43%	56%
	Pitää väli vuoden	4%	12%	10%
	Suorittaa varusmiespalveluksen	7%	27%	23%
	Mennä töihin	45%	2%	12%
	Jotakin muuta	1%	3%	2%
	Yhteensä	134 100%	472 100%	606 100%

Miehet: Chi2 = 32,1, df = 4, p < 0,001 Naiset: Chi2 = 136,2, df = 4, p < 0,001

Kaikki: Chi2 = 189,7, df = 4, p < 0,001

Liitetaulukko 79. Toisen asteen opiskelijoiden kokemus tämänhetkisen opiskelupaikan vastaavuudesta tulevan toiveopintojen tai työn koulutusvaatimuksiin (n, %).

	N	%
Erittäin hyvin	160	28 %
Melko hyvin	367	64 %
Ei kovin hyvin	35	6 %
Ei lainkaan hyvin	12	2 %
Yhteensä	574	100 %